David K. Wyatt

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๕

(ฉะบับพิมพ์ครั้งที่ ๒)

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมขุนไชยนาทนเรนทร
โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระเจ้าบรมวงศเธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท
เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘
ณพระเมรุวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์
จังหวัดพระนคร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท

๒๔๒๗ – ๒๔๗๗

คำอธิบาย

หนังสือนี้เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉะบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มี ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๐ ไป ๑ ปี ปรากฎในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดีตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้ต้อง เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฎในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไปเข้า

ใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจดจึงใช้ราชาศัพท์ เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้าและข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่ายเสด็จไปศาลเจ้าและข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ" (หน้า ๑๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำหรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย์" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" คำว่า "ฉัน" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เองและผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "พระองค์" เป็นคำที่ผู้รับรับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริงถ้าทรงจดลงเองก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในฉัน" หรือถ้าผู้รับรับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยน ก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ พระองค์ก็

ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์ ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในตอนหลัง ๆ มา ตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่ละเพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยฉะเพาะ ผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศสยามยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวันวันละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติ กฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้น ยิ่งกว่านั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่าใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการงานเมืองอะไรบ้าง ถึงแม้อาจค้นได้ในหนังสืออื่น เช่นหนังสือราชการตามกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ก็ต้องค้นหาได้ด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสโนบาย ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำสยามประเทศหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความยากลำบากเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

หวังใจว่า หนังสือนี้จะเป็นที่พอใจของผู้ที่ได้รับไปอ่านเป็นอันมาก

หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ (พ.ศ. ๒๔๒๓)

วันที่ ๔๑๓๙ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาเช้าเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โปรดให้เจ้าพนักงานเลี้ยงเสียก่อน เวลาเที่ยงจึงเสด็จออก สดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิและพระอัฏฐิการปี แล้วมีของวิเศษตามธรรมเนียม ทำบุญส่วนพระบรมอัฏฐิในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นวันสวรรคตด้วย แล้วเสด็จขึ้น

วันนี้เป็นวันปีใหม่รับก๊าดแจกก๊าดแจกขนมตามเคย เจ้านายข้าราชการถวายของต่าง ๆ ในวันปีใหม่ คือ กรมหมื่นนเรศรถวายเครื่องหัวทำด้วยเขาโคเครื่องเงิน แต่เป็นเครื่องใส่ถาดไม่ใช่หัว ๑ องค์ดิศถวายเก้าอี้เตรกะลิงแชหวาย ๑ เก้าอี้ซึ่งแชนั่งได้นอนได้ ๑ รวม ๒ กรมพิชิตถวายเก้าอี้ซึ่งแชเหมือนเตียงนอน ๑ พระวรภัณฑ์ถวายขวดปักดอกไม้คู่ ๑ กับขวดหมึกแก้วรูปชมพู่ด้วย ๑ เจ้าตั้งกะดานหมากรุกจีน ๑ สมเด็จเจ้าฟ้า

ภาณุรังษีถวายสมุดรูป ๓ เล่มเป็นหีบเดียว ๑ กับต้นไม้ปีใหม่ แขวนตุ๊กตาตามเคย พระยาภาสถวายรูปโลกใส่ก๊าดเป็นรูปนก อินทรีเหยียบโลก ๑ กับหนังสืออีก ๑๖ เล่ม พระองค์ทองแถม ถวายพระแท่นพับได้มีเก้าอี้ ๑ เทวัญถวายสมุดต่าง ๆ หลายเล่ม

เวลา ๒ ทุ่ม ทรงฉลองพระองค์แดงอย่างทหารชั้นแยกเกต ทรงสตานพรัตน์กับจุลจอมเกล้า เจ้านายแต่งอิฟนิงเดรส ออก รับที่พระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬาร แล้วประทับโต๊ะเสวยชั้น ล่างพร้อมด้วยเจ้านายและหม่อมเจ้า จน ๔ ทุ่มเสด็จขึ้นจ่ายฉลาก แล้วเสด็จลงมาทอดพระเนตรละครพระองค์สิงหนาท ลงโรงเวลา ๕ ทุ่มครึ่ง จับระบำขวานรามสูรทิ้งดังด้วยประทัดลมด้วย แล้ว เล่นเรื่องอิเหนาเมื่อแก้สงสัย โปรดว่าเล่นเรียบร้อยดี พระราช ทานเงิน ๓ ชั่ง กับผ้าลาย ๔ กุลี ตี ๑๑ เลิก เสด็จขึ้น เวลาดึก มีสัปเปอร์

วันนี้ยายนางมาเฝ้าสมเด็จกรมพระ ว่าสมเด็จเจ้าพระยาให้ เชิญไปประชุมปรึกษาราชการพรุ่งนี้

วันที่ ๔๑๔๐ วันศุกรขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

บรรทมตื่นบ่าย ๓ โมงเศษ ท้าวแพมาทูลว่าสมเด็จเจ้าพระยา สั่งมาให้กราบทูลของดไม่มาถือน้ำว่ามาไม่ไหว ทรงตอบไปว่า

ป่ายถือน้ำแล้วจะเสด็จไปเยี่ยม

เวลา ๒ ทุ่มเศษ กรมนเรศรเอาหนังสือสมเด็จเจ้าพระยามี มาที่สมเด็จกรมพระมาถวาย ทูลด้วยเรื่องสมเด็จกรมพระไป ประชุมที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาพร้อมด้วยเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาพลเทพ บอกอาการที่ไม่มีกำลังและไม่ไว้ใจตัวที่จะรักษาราชการต่อไป แล้วจะทำหนังสือมาปรึกษา ครั้นค่ำท่านจึงได้รับหนังสือฉะบับนี้ว่า "จะเสด็จยุโรป มอบราชการและอาญาสิทธิ์ให้ท่านรักษาจนเสด็จกลับนั้น พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ ตัวท่านทุกวันนี้ชรา อายุนับตามปีก็ได้ ๗๓ โรคภัยก็เบียดเบียฬยิ่งกว่าแต่ก่อน ผู้ที่จะเป็นที่ไว้วางใจได้ คือกลาโหม กรมท่า ก็ไปตามเสด็จ เจ้าพระยายมราชก็ชรานักแล้ว ตัวรองก็ไม่มี ถ้าเสด็จแล้วการทั้งปวงท่านจะต้องรับไปทุกกรม เกรงว่าชีวิตจะไม่ตลอดไปจนเสด็จกลับ ถ้าเป็นอันตรายขึ้นกลางคัน ราชการทั้งปวงก็จะเป็นที่ระส่ำระสาย ขอให้คิดตัวรองไว้ให้ท่านเป็นที่วางใจ"

เวลายามหนึ่ง ทรงฉลองพระองค์อีฟนิงเดรสเครื่องราชอิสสริยยศมหาสุราภรณ์ เสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ นมัสการพระชันยาแล้ว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร์ เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้ว ขุนมหาสิทธิโวหารอ่านประกาศแล้วพระสวดมนต์ ทรงทักสมเด็จกรมพระ

เรื่องไปประชุมที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง เสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่มเศษเกือบ ๕ ทุ่ม

เมื่อบ่ายรับโทรเลขปากน้ำว่าพระยาประภากลับมาแต่สิงคโปร์

สมเด็จกรมหลวงจดหมายถวายว่าด้วยภาษีสุกร นายอากรส่งคืนแล้วมีเรื่องราวยื่นแต่เงินต่ำ เป็นพวกเดียวกับนายอากรว่าประมูลก็ไม่ขึ้น มีพวกหนึ่งจะรับเงินสูงแต่ไม่ว่าประมูล

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับหนึ่งอัดคอปปี้หีบเหลือง

วันที่ ๔๑๔๑ วันเสาร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาเช้า คุณท้าวราชกิจกลับเข้ามากราบทูลว่า ได้ไปเรียนสมเด็จเจ้าพระยาแล้วที่ว่าจะเสด็จไปเยี่ยม ท่านไม่ยอมว่าท่านไม่ป่วยไข้สิ่งไร วันถือน้ำไม่เคยเสด็จไปข้างไหน ท่านไม่ได้เข้ามาแล้วเสด็จไปเยี่ยม เขาจะพากันว่าเสด็จเอาน้ำไปพระราชทานเอง ดูไม่สมควร ท่านจึงเข้ามาถือน้ำ

เวลาเช้า ๕โมงเศษ ทรงพระภูษาเขียนทองฉลองพระเยียรบับขาวเครื่องราชอิสสริยยศนพรัตน์ เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ราชทูตสเปญเฝ้าดูกระบวนที่มีวเซียม ประทับในพระอุโบสถ รับสั่งให้หาสมเด็จเจ้าพระยาเข้าไปเฝ้า ท่านทูลด้วยพระยาประภาไปหาเรือเมล์ไม่ได้ไม่มีห้อง ได้แต่เรือออสเตรียแอนด์ลอยด์ แล้ว

ทรงด้วยอาการท่านไม่ปกติ ทรงห่วงหลังจะไม่เสด็จ ท่านจึงได้ยอม แต่ไม่ให้หยุดทีเดียว คิดจะให้คนไปทำเรือ การที่จะบอกเลิกให้ว่าหาเรือยังไม่ได้แล้ว ท่านไม่สบายด้วย เมื่อมีเวลาจึงจะไป ท่านเห็นว่าตัวท่านยังจะรับราชการไปได้สัก ๒ – ๓ ปี ทูตที่จะไปถวายตรากวิน ทูลขอให้พระยาประภาไป แล้วจะได้ไปทำเรือด้วย เอาโตสัก ๒,๐๐๐ ตันมาทำเก๋งเอาในนี้ แต่หากกระแสไม่เห็นด้วย แต่ยังหาได้ทรงตอบอย่างไรไม่

เวลาถือน้ำราชทูตสเปญเข้าไปในพระอุโบสถด้วย เสด็จขึ้นเวลาบ่ายโมง ประทับที่พระที่นั่งสนามจันทร์ ให้หาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ไปสั่งให้ทำหนังสือบอกเลิกเสด็จยุโรป แล้วนมัสการพระบรมอัฐิ แล้วทรงผลัดพระภูษาที่พระที่นั่งอมรินทร์และขึ้นไปไพศาล เสด็จกลับพระที่นั่งเวลาบ่าย ๒ โมง

บ่ายไม่มีราชการอะไร ค่ำสวดมนต์พิธีคเชนทรัศวสนานที่พระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ไม่ได้เสด็จ ให้องค์สวัสดิโสภณไปจุดเทียน เวลาทุ่ม ๑ มีดินเนอให้ทูตสเปญ พวกทูตรวม ๖ คน เอากัปตันริเจลิวมาเป็นล่ามไทย ๑ คน

ทรงฉลองพระองค์อิฟนิงเดรสเครื่องราชอิสสริยยศชาร์ลที่ ๓ ทูตกลับเวลา ๕ ทุ่ม แล้วตรัสกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์อยู่จน ๒ ยาม เลิก รับโทรเลขเรือมา ๑ ไป ๓ ลำ กรมท่าส่งหนังสือพระยาอัษฎางค์เรื่องเสด็จยุโรป

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาอัษฎงค์ บอกไม่เสด็จ ๑

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เรื่องพระยาสยามธุรพาห์ว่าด้วยสั่งของที่ฝากธุระให้พระยาภาสมา ๑

วันที่ ๔๓๔๒ วันอาทิตย์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาเช้าเลี้ยงพระการพระราชพิธีคเชนทรัศวสนาน ไม่ได้เสด็จออก เวลาบ่าย ๓ โมงพระยามนตรีสุรวงศ์เฝ้า ทรงเรื่องเลิกไม่เสด็จยุโรป แล้วทรงขอปันซื้อที่สวนทางปทุมวัน ซึ่งเป็นของสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อยตกเป็นของเจ้าคุณตำหนักเดิม เจ้าคุณเป้า จะทรงซื้อพระราชทานทำวังสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เวลาบ่าย ๕ โมง ทูตสเปญมาดูแห่คเชนทรัศวสนาน จึงไม่เสด็จออก รับสั่งว่าอายมันด้วยไม่ทันรู้ตัว เครื่องแห่มีแต่เสื่อขาดกางเกงขาด รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรไปทูลกำชับสมเด็จให้จัดกระบวนให้ดี ให้หาพระนายสรรเพธถามด้วยที่นาพระองค์เจ้าอินทนิลที่ติดกันนี้ตกกับผู้ใด เขาทูลว่าตกกับบุตรหลานในกรมพระพิพิธพิทักษ์ ได้แบ่งปันกันลงแผนที่พินัยกรรม์ไว้ รับสั่งให้เอาแผนที่มาถวายทอดพระเนตร ค่ำเสด็จออกทรงเรื่องสวนอยู่จน ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

หนังสือวันนี้มี

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งร่างหนังสือบอกเลิกเสด็จยุโรป ๑ พระวิสูตรสาครดิษฐ์จดหมายทูลจะแต่งงานบุตรสาวเมกกี กับ มิสเตอร์ยอนเอนเดอซอนฉะบับ ๑

สมเด็จกรมหลวงจดหมายเตือนเรื่องภาษีสุกร ๑

วันที่ ๔๑๔๓ วันจันทร์ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออก พระยาศรีเฝ้าอ่านตราถึงพระยาเทพ ศุภอักษรถึงเจ้านครเชียงใหม่ เจ้านครลำปาง เจ้านครลำพูน ให้พระยาราชเสนาขึ้นไปเปลี่ยนพระยาเทพ หลวงสิงหพเป็นที่ ๒ ขุนแผลงสะท้านเป็นผู้ช่วย พระยามหามนตรีเฝ้าถวายเรื่องราวซึ่งมีผู้กล่าวโทษพระยาสุพรรณว่า รู้เห็นเป็นใจกับอ้ายโหมดกระสาปน์ รับเอาเงินไปทำทุนค้าขาย ๒๐๐ ชั่ง โปรดเกล้า ฯ ให้พิจารณา แล้วถวายเรื่องความซึ่งพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติกล่าวโทษ หลวงทวยหาญ เรื่องจับบ่าวเธอไปสัก เป็น ทหาร

หนังสือวันนี้

กรมท่าส่งหนังสือพระยาสยามธุรพาห์เรื่องได้ข่าวเตเลแกรมพระยาภาสบอกไป ว่าด้วยจะเสด็จยุโรปไปบอกที่ฟอเรนออฟฟิศยังไม่ได้คำตอบฉะบับ ๑

เจ้าพระยาสุรวงศ์จดหมายทูลด้วยสมเด็จเจ้าพระยากำหนด

ให้พระยามนตรีไปเมืองตรัง ขอทหารไปด้วย ๒๗ คน (สั่งเมื่อออกขุนนาง)

รับเตเลโฟนบางปะอินว่า ทูตสเปญขึ้นไปถึงบ่าย ๒ โมง เลยขึ้นไปกรุงเก่าแล้วจะกลับมานอนบางปอิน

สมเด็จกรมพระทูลด้วยช้างพลายพาบสูง ๑ ๕ ศอกที่เจ้าเชียงใหม่ถวาย เป็นปัจจุบันล้มเวลาวานนี้ ๘ ทุ่ม

พระยาวุฒิการบดีจดหมายขอรับพระราชทานเงินค่าสร้างพระคัมภีร์โยชนาที่จะเอาไปลังการวม ๑๘๑ ผูก ๑๒ ลาน เงิน ๒ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๓ บาท พระราชทานพระราชหัตถ์สำคัญไป

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาเทพประชุนข้าหลวงเชียงใหม่ ตอบหนังสือที่มีมากับบอกด้วยให้พระยาราชเสนาไปเปลี่ยน กับเรื่องพระราชทานตรามหาสุราภรณ์

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ให้ทำตราให้พระยาราชเสนาไปสอบตรามหาสุราภรณ์พระยาเทพ

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยามหามนตรีให้จัดเครื่องทหารให้หลวงสิงหพขึ้นไปเชียงใหม่ ๒๐๐ สำรับ

ออกขุนนางพระนรินทร์อ่านบอกหลวงประจักรชวการข้าหลวงซึ่งไปเซอเวทางโทรเลขว่าไปถึงเมืองหลังสวน ได้เซอเวหินใต้น้ำหลายแห่ง ปักไม้ทำขาทรายลูกโคมหวายทาแดงไว้ แล้วไปถึงไชยาเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จะได้เดินเซอเววันขึ้น ๑๔ ค่ำ

พระยาไชยาบอกด้วยฉะบับ ๑ ทรงทักพระยาราชเสนาเรื่องให้ไปเปลี่ยนพระยาเทพ

วันนี้ชักศพพระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชิตเชื้อพงศ์ ในกรมพระพิพิธ วัดสระเกศ

เสด็จไปเยี่ยมประชวรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เวลา ๔ ทุ่ม หมอว่าเป็นพระโรคดาน เสวยอะไรเข้าไปทรงพระอาเจียน

วันที่ ๔๑๔๔ วันอังคารขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออกทรงฎีกาแล้ว พระมหาเทพเฝ้าถวายความจับผู้ร้าย พระยารัตนโกษาเฝ้าทูลด้วยภาษีอากรซึ่งคิดจะยกขึ้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระยามนตรีเฝ้าทูลด้วยที่นาเจ้าคุณเบ้า เจ้าคุณคลี่ ยอมทูลเกล้า ฯ ถวาย เจ้าพระยามหินทร์เฝ้าด้วยเรื่องกงสุลฝรั่งเศสมีหนังสือขึ้นมาด้วยเงินห้างยุเนียนค้างอ้ายสำอาง

รับเตเลโฟนมาแต่บางปอินว่า ทูตสเปญนอนค้างอยู่คืนหนึ่ง เช้าดูวัดดูวังแล้ว เวลา ๔ โมงเช้ากลับล่องลงมา ฉะบับ ๑ โทรเลขเมืองสมุทรเรือเข้ามา ๕ ลำ

จมื่นวิชัยยุทธจดหมายถวายขอนายบั้น นายเมฆ ข้าพระองค์ชิตเชื้อพงศ์เป็นหมอทหาร

อีกฉะบับหนึ่งเรื่องราวหลวงประดิษฐ์ศิลาลุแก่โทษว่า นายเจิมเอาศิลาหลวงไปใช้ที่บ้าน ๖๓๕ แผ่น

เจ้าพระยาภาณุวงศ์จดหมายถวายว่าด้วยมิศเตอร์เฟรเดอริกคลากนำหนังสือตราตั้งเป็นกงสุลเด็นมาร์กขอเอกษกวาเตอร์

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับหนึ่งว่าถ้าท่านไม่คัดค้านอันใดจะพระราชทานเอกษกวาเตอร์ให้

พระยานรรัตน์จดหมายถวายบัญชีศิลาที่ทำที่พระตำหนัก จะขอให้เจ้าพนักงานเบิกตัวแกจะประทับหลัง

พระสุธรรมถวายหนังสือกรมท่าเมื่อออกขุนนางขอกำหนดให้ทูตสเปญเฝ้าทูลลาพรุ่งนี้ (ไม่โปรด)

เจ้าพระยาสุรวงศ์จดหมายนำเรื่องราวพระยาสมุทรสาคร พระมหาสงคราม หลวงสุรินทรเดช ขอเลขพระยาสุรเสนา

ต้นเรื่องราว (เซ็นพระราชทาน)

เจ้าพระยาภาณุวงศ์จดหมายถวายส่งคอเรศปอนเดนซ์กงสุลฝรั่งเศสว่าด้วยห้างมาเลยุเนียนค้างเงินอ้ายสำอาง ๕ ฉะบับ ๆ ๑ กงสุลฝรั่งเศสมีส่งเรื่องราวมา เรื่องราวนายห้างยื่นกงสุล กรมท่าตอบ กงสุลฝรั่งเศสตอบมาอีกฉะบับ

ออกขุนนาง พระนรินทร์ทูลบอกหลวงนราธิกรฤทธิ์ข้าหลวงที่ไปเซอเวกับกัปตันเฮน มิสเตอร์กาซี ที่เมืองราชบุรีแต่วันพุธแรม ๔ ค่ำ เดือน ๓ ว่าได้ทำไปทางเมืองนครชัยศรีถึงปฐมเจดีย์

แล้วกลับมาราชบุรี เมืองไชยาบอกเผาศพพระครูสังฆราชา พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสาครผู้ร้ายปล้นตีชิงชาวเรือที่ตำบลสามสิบสองคด จับได้ชำระเป็นสัตย์ได้ของกลางคืนเจ้าของและส่งตัวเข้ามา

ค่ำเสด็จลงไปเยี่ยมประชวรสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ

วันที่ ๔๑๔๕ วันพุธขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออกทรงฎีกา บ่าย ๕ โมงทรงพระภูษาดำฉลองพระองค์ดำ เจ้านายก็แต่งดำตามธรรมเนียม ทรงรถพระที่นั่งเสด็จไปทอดพระเนตรที่นาที่สวนซึ่งปันเจ้าคุณเป้า เจ้าคุณคลี่ พระยามนตรีกับหลวงมนตรีไปปักกรุยคอยเฝ้าอยู่ที่นั้นด้วย โปรดให้กัปตันริเจลิวทำแผนที่ตั้งแต่สะพานวัดสระบัวไปจนปทุมวันจนพ้นเป้าปีน เหนือไปใต้ แต่คลองบางกะปิตลอดจนคลองศีรษะลำโพง เสด็จไปทอดพระเนตรจนสุดถนนปทุมวันแล้ว เปลี่ยนม้ารถพระที่นั่งกลับมาประทับพลับพลาวัดสระเกศ ราชทูตสเปญมาเฝ้าที่นั้นด้วย พระราชทานเทียนให้พระองค์เจ้าทองใหญ่เข้าไปคอยจุดและทอดผ้าสดับปกรณ์ ทรงผักแคพระราชทานเพลิงพระศพพระองค์เจ้าชิตเชื้อพงศ์ แล้วทรงโปรย แล้วเสด็จกลับ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์จดหมายตอบพระราชหัตถ์เรื่องมิสเตอร์คลากเป็นกงสุลเด็นมาร์ก ว่าท่านก็รังเกียจอยู่ แต่ว่าคอเวอนเมนต์ให้กระเด็นเฉียลมาแล้ว เห็นจะต้องให้เอกษกวาเตอร์ไปตามธรรมเนียม

ค่ำเสด็จออกทรงเรื่องทำสวนและเสด็จลงตำหนักเยี่ยมทูลกระหม่อมชาย

วันที่ ๔๑๔๖ วันพฤหัสบดีขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จลงเยี่ยมประชวรทูลกระหม่อมชายและทอดพระเนตรงานด้วย

บ่าย ๔ โมง ราชทูตสเปญเฝ้าทูลลาในพระที่นั่ง ทรงฉลองพระองค์ฟรอกโก๊ตทหาร รับเครื่องราชอิสสริยยศดวงเล็กๆ สตามหาสุราภรณ์ ราชทูตแต่งอิฟนิงเดรส พระราชทานตรา จ.ม. กับซองทองคำให้ราชทูต กับทองเถาด้วย ๑ เถา เงิน ๑ เถา กัปตันตรา ม.ม. สเกรตารี ภ.ม. แอดตัดเช ๒ คน กับเลฟเตอแนนคนหนึ่ง ตรา ว.ม. กับเงินเถาด้วยคนละเถา อนึ่งออฟฟิศเซอร์เรือรบที่มาด้วยอีก ๓ คนนั้น เดิมกะไว้ไม่พระราชทานตราจะพระราชทานแต่เงินเถาคนละเถา ภายหลังทรงสงสาร ให้องค์ดิศเอาดุมอักษรพระนามไปพระราชทานคนละสำรับ คนแก่คน

หนึ่งเปนลงยา หนุ่ม ๒ คนเปนทองเปล่า

พระยานรรัตน์เผ้าถวายความเห็นเรื่องการโรงกระสาปน์ ขอรับพระราชทานทำใน ๓ ปีลงมา

วันที่ ๔๑๔๗ วันศุกรขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเปนเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าวันนี้ชักศพท่านผู้หญิงกลิ่น มารดาท่านเจ้าพระยาสุรวงศ์ ที่วัดบุบผาราม

บ่าย ๒ โมงเสด็จออกทรงฎีกา พระยานรรัตน์เผ้าเรื่องทำการโรงกระสาปน์

บ่าย ๕ โมงเสด็จวังกรมภูธเรศ ทำบุญศพพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ มีเทศนากัณฑ์หนึ่ง พระราชมุนีถวายเทศน์ญาติสังคหะ เทศน์จบแล้วมีสดับปกรณ์ผ้าขาวพับอีก ๑๐ พับ แล้วมีสดับปกรณ์รายร้อย เสด็จกลับ ๒ ทุ่ม

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระให้มอบการโรงกระสาปน์ให้พระยานรรัตน์บังคับ แต่การทำเงินให้เจ้าพนักงานเดิมทำลองดูก่อน

วันที่ ๔๑๔๘ วันเสาร์ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเปนเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เป็นวันแรกสวดมนต์สมโภชพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตและพระพุทธบุษยรัตน์ พระชินราช พระชินสีห์ พระพุทธศาสดา พระสยามเทวาธิราชที่ในอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งบุษบกทองคำมีแว่นฟ้าทองคำรอง ๒ ชั้น ตั้งพระพุทธบุษยรัตน์ตรงหน้าธรรมาสน์ศิลาออกมา บนธรรมาสน์ตั้งม้าหมู่รอง พระชินราชอยู่กลาง พระชินสีห์เหนือ พระศาสดาใต้ เชิญมาแต่วัดราชประดิษฐ์ แล้วมีพานรอง ๒ ชั้นเล็กปักพุ่มดอกไม้แห่งละคู่ เทียนทองแห่งละคู่ ตั้งหน้าพระพุทธรูป บนชั้นเบญจาพระแก้วปักจงกลเทียนไขพุ่มดอกไม้ทุกชั้น หน้าพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระพุทธยอดฟ้า พระพุทธเลิศหล้า ปักเทียนใหญ่แห่งละ ๗ เชิง ข้างธรรมาสน์ศิลาตั้งต้นไม้ทองเงินเมืองไทรจำนวนปีเถาะเอกศก เป็นส่วนถวายพระแก้ว ข้างบุษบกพระพุทธบุษยรัตน์ ตั้งต้นไม้เมืองตานีเป็นของบูชาพระพุทธบุษยรัตน์ แล้วถวายเลยไปตั้งที่ ๆ วัดบวรนิเวศ ถวายต้นไม้เมืองสาย เฉลียงพระอุโบสถตั้งโต๊ะจีน เกณฑ์พระบ้าง ขุนนางที่เป็นนักเลงเล่นบ้าง ตามกำแพงแก้ว ตามระเบียง ตามศาลา จุดโคมไฟทั่วทั้งวัด เกณฑ์เจ้านายน้องเธอเป็นผู้แต่ง

ที่วัดบวรนิเวศก็มีการเหมือนกัน ไฟพระเป็นผู้แต่ง จ่ายน้ำมันหลวง มีสวดมนต์ที่พระอุโบสถ ๑๐ รูป วิหารพระศาสดา ๕ รูป มีงานกลางคืนหนังโรง ๑ ดอกไม้เพลิง (เล่นแต่วันนี้ไป)

ที่พระที่นั่งไชยชุมพลตั้งโต๊ะจีน เชิญพระสยามเทวาธิราชกับเทวรูปและพระภูมิที่หอแก้วมาตั้งๆเครื่องสังเวย มีการกลางคืน ดอกไม้เพลิง รำโคม หนัง ๒ โรง การกลางวัน ไม้ลอย ญวนหก แทงวิสัย กะอั้วแทงควาย (เล่นแต่วันนี้ไป)

เวลายามเศษ ทรงฉลองพระองค์อิฟนิงเดรสเครื่องราชอิสสริยยศมหาสุราภรณ์ เจ้านายข้าราชการสวมอิฟนิงเดรสติดตรา เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วพระสงฆ์ ๕๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์สวด ๗ ตำนานแล้วพระราชทานเทียนให้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีขึ้นไปวัดบวรนิเวศ แล้วเสด็จออกไปจุดเทียนเทวดาที่พระที่นั่งไชยชุมพล ทรงดอกไม้แล้วกลับเข้ามาประทับในพระอุโบสถ พระสวดจบแล้ว ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

พระอินทรเทพ พระเทพผลู จดหมายคำชันสูตรศพอ้ายกลั่นถูกอิฐปาตกน้ำตาย ฉะบับ ๑

กับเซ็นบานแผนกฉะบับ ๑

วันนี้รับสั่งให้ขอแรงพิณพาทย์ข้าราชการมาตีรอบพระอุโบสถ

วันที่ ๔๑๔๙ วันอาทิตย์ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาลดาราม ทรง

ฉลองพระองค์ทหารขาว ข้าราชการฟรอกโก๊ต เสด็จออกปฏิบัติพระฉัน พระราชทานเทียนให้พระองค์เจ้าเกษมศรีขึ้นไปเลี้ยงพระวัดบวรนิเวศ พระฉันแล้วพระราชทานเทียนฉนวนให้กรมหมื่นนเรศรไปสังเวยเทวดาที่พระที่นั่งไชยชุมพล แล้วเสด็จขึ้นสั่งพระราชทานเงินพิณพาทย์

เวลาบ่าย ๕ โมง ทรงพระภูษาสีกรมท่า ฉลองพระองค์ฟรอกโก๊ตดำ ทรงเรือพระที่นั่งกลีบสมุทร เสด็จไปพระราชทานเพลิงมารดาท่านเจ้าพระยาสุรวงศ์วัดบุบผาราม ขึ้นท่าวัดประยูรวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารค ประทับพลับพลาตรัสกับสมเด็จเจ้าพระยาก่อน แล้วจึงเสด็จเข้าไปบังสุกุลในโรงทึมแล้วพระราชทานเพลิงแล้วกลับมาประทับพลับพลา เจ้าภาพถวายมะนาวและฉลาก โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์แจกเจ้านาย แล้วเสด็จกลับ

เวลายาม ๑ ทรงฉลองพระองค์อีฟนิงเดรส เครื่องราชอิสสริยยศมหาสุราภรณ์ เสด็จวัดพระแก้ว จุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสวด ๑๒ ตำนานแล้วพระราชทานเทียนให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อยขึ้นไปวัดบวรนิเวศ ประทับตรัสอยู่กับเจ้านายจนสวดมนต์จบแล้ว เสด็จไปสังเวยเทวดา ทรงดอกไม้แล้วเสด็จขึ้น ๕ ทุ่มเศษ

รับโทรเลขเรือมาลำ ๑ ไป ๒ ลำ

รับหนังสือแครฮานบอกด้วยทราบข่าวจะได้รับแทนที่บิดา ขอบพระเดชพระคุณ

กรมท่าส่งหนังสือมา ๔ ฉะบับ เป็นหนังสือพระยาอัษฎงค์ ฉะบับ ๑ บอกข่าวพบกับมิสเตอร์ปีลเครฟ กงสุลอังกฤษคนใหม่

ฉะบับ ๑ หนังสือกงสุลปีนังขอบพระเดชพระคุณ ด้วยรับเครื่องราชอิสสริยยศ

ฉะบับ ๑ หนังสือกงสุลปีนังมีความยินดีขอบพระเดชพระคุณที่เห็นว่า เขารับราชการในตำแหน่งโต้ตอบกับอังกฤษเรื่องแขกเรื่องจีนผู้ร้ายโดยแข็งแรง

ฉะบับ ๑ พระยาอัษฎงค์บอกล่วงหน้าด้วยปีลเครฟจะเข้ามาด้วยเรือรบ

วันที่ ๔๓๕๐ วันจันทร์ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกเลี้ยงพระวัดพระแก้ว ทรงฉลองพระองค์ทหารขาวติดสตา ม.ช. ด้วย โปรดให้องค์ศรีเสาวภางค์ขึ้นไปวัดบวรนิเวศ พระราชทานเทียนให้กรมหมื่นนเรศรไปสังเวยเทวดา พระฉันแล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษทรงฉลองพระองค์อิฟนิงเดรสเครื่องราชอิสสริยยศจุลจอมเกล้า ฯ เสด็จวัดพระแก้ว จุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว

พระสวดสมัยธรรมจักร พระราชทานเทียนให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยขึ้นไปวัดบวรนิเวศ พระสวดจบแล้ว เสด็จไปสังเวยเทวดา ทรงดอกไม้แล้ว กลับมาประทับโรงละคร ๆ เจ้าพระยามหินทร์เล่นจับระบำจนรามสูรกลับ แล้วจับเรื่องพระอภัยมณีเมื่อ ๔ ทัพติดเมืองผลึก เวลา ๘ ทุ่มเศษหมดชุด เสด็จขึ้น

วันนี้โขนนอนโรงด้วย เล่นพิราภวนและพระรามไปอาบน้ำพบนางสำนักขา

วันนี้มิสเตอร์วิเลียมคลิฟฟอดบีลเครฟ เอเยนต์และกงสุลเยเนราลอังกฤษคนใหม่มาถึง เอาเรืออรรคเรศไปรับที่ปากน้ำ

ส่งพระราชสาส์นไปเมืองสเปญให้ทูตเชิญไป

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ถวายบัญชีผูกปี้ ตั้งแต่วันพฤหัสบดีแรม ๗ ค่ำเดือน ๘ จนถึงวันอาทิตย์แรม ๑๓ ค่ำเดือน ๓

มีพระราชหัตถ์ถึงมาคเรตบุศลูกพระวิสูตรซึ่งแต่งงาน พระราชทานกำไลผังทับทิมขอน ๑

วันที่ ๔๑๕๑ วันอังคารขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้าเลี้ยงพระที่วัดพระแก้ว ไม่ได้เสด็จออก ด้วยบรรทมไม่หลับเกือบรุ่ง โปรดให้เจ้านายช่วยกันเลี้ยงพระและถวาย

ของไทยทานเสีย เครื่องไทยทานเล็กน้อย กับสะบงจีวรผ้ากราบ ย่าม โขนลงโรง ๔ โมงเช้า ละครลงโรงบ่ายโมง เล่นเรื่องขุนช้างขุนแผน จับเมื่อพลายเพ็ชร์พลายบัวไปแก้แค้นพลายยง

บ่าย ๒ โมงบรรทมตื่น ทรงฉลองพระองค์ทหารขาว เสด็จออกประทับพลับพลาทอดพระเนตรละคร มิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าด้วยลงไปพบกับบีลเครฟ

บ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ จุดเทียนเครื่องนมัสการและนมัสการทุกแห่ง แล้วพราหมณ์อ่านฉันท์จบแล้วเวียนเทียน แล้วเสด็จไปพระที่นั่งไชยชุมพล สังเวยแล้วทรงโปรยมะนาว ๔๐๐ ผล ๆ ละเฟื้อง แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งออกประตูสวัสดิโสภา เสด็จขึ้นไปวัดบวรนิเวศ เจ้าพระยายมราชคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ด้วย ประทับตรัสอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จไปในพระอุโบสถนมัสการแล้วตรัสกับเสด็จที่วัดแล้วเวียนเทียน แล้วเสด็จพระเจดีย์และวิหารพระศาสดาติดพระเนตรด้วย แล้วเสด็จกลับประทับพระที่นั่งไชยชุมพลทรงดอกไม้ แล้วกลับมาประทับโรงละคร เสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่มเศษ

รับหนังสือกรมท่าว่าด้วยบีลเครฟไปหา

รับหนังสือกรมท่าว่าด้วยบีลเครฟสบีชให้ท่าน

สำเนาหนังสือ ลอดสลศบุรี[๑] ถึงกรมท่าว่า ด้วยให้มิสเตอร์

---

๑. Lord Salisbury ได้ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ค.ศ. ๑๘๗๘ — ๑๘๘๐

ปีลเครฟเข้ามาเป็นกงสุล

คำสั่งชมิสเตอร์ปีลเครฟให้กรมท่า

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ นัดวันเผ้า กับว่าด้วยเรื่องสั่ง

วันที่ ๔๑๕๒ วันพุธขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่ายโมงเศษ ทรงฉลองพระองค์ทหารขาว เสด็จออกทอดพระเนตรละคร เล่นเมื่อศึกกะหมังกุหนิงติดดาหา ทอดพระเนตรอยู่จนบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมง มิสเตอร์ปีลเครฟ เอเยนต์และกงสุลเยเนราลอังกฤษคนใหม่ ๑ นิวแมน ๑ กูลด์ ๑ กัปตันเรือรบกับออฟฟิศเซอร์อีก ๔ คนเผ้า เขาแต่งเต็มยศทั้งนั้น ปีลเครฟนั้นได้เสือยศปีกอกเท่ากับทูต เจ้าคุณกรมท่าเป็นผู้พาเผ้า แต่งอิฟนิงเดรสติดตรากรมวังกับทหารแต่งครึ่งยศ พระยาภาสเข้าไปด้วย ทรงฉลองพระองค์ฟรอกโก๊ตรับ เผ้าอยู่ประมาณ ๑๕ มินิตกลับ แล้วเสด็จออกไปประทับพลับพลา ทอดพระเนตรละครจนบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถให้เวียนเทียนทีเดียว ไม่ได้อ่านฉันท์ด้วยจวนค่ำ พระราชทานเทียนให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยขึ้นไปวัดบวรนิเวศ แล้วเสด็จสังเวยเทวดาและทรง

โปรย ทรงดอกไม้แล้ว เสด็จกลับมาประทับพลับพลาทอดพระเนตรละคร จนเวลา ๒ ยามเศษเสด็จขึ้น

วันนี้โปรดให้หม่อมราชวงศ์เนตร บุตรหม่อมเจ้าโสภณ ลงไปอยู่กับบีลเครฟ อาลบาสเตอเป็นผู้พาลงไป ด้วยเขาอยากได้ไทยที่รู้อังกฤษเป็นครูได้

กรมท่าส่งต้นหนังสือมิสเตอร์แมกเนียส่งแบบคุกใหม่เข้ามา

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าด้วยพระยาภาสลงไปหาบีลเครฟ ๆ อยากจะให้ท่านพาเผ้า กับท่านลงไปสปี่ชตอบ

คำสปี่ชกรมท่าให้มิสเตอร์บีลเครฟ

รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยา เรื่องจะจัดจำนวนเลขหัวเมืองตะวันตก ๒ อย่าง ๆ หนึ่งสัก อย่างเก่า อย่างหนึ่งเอาจำนวนคนเป็นบ้าน ๆ ส่งบัญชีข้าหลวงอย่างเก่าเข้ามา

บัญชีข้าหลวงไปจัดจำนวนเลขครั้งแต่ก่อน

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ สงสัยอยู่หลายอย่างให้ท่านคิดเสียให้ตลอด

วันที่ ๑๑๓ วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จออกประทับทอดพระเนตรละคร จับเรื่องแต่ก่อนไม่เสด็จออก เรื่องราชาธิราชเมื่อพระเจ้ามนเทียร

ทองดูตัวสมิงอังวะมังศรี พอเสด็จออก เล่นทำสัตย์ พะม่าหนีไป จนสมิงนครอินทร์อาสาเข้าไปในค่ายพะม่า

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเกือบย่ำค่ำ เสด็จเข้าไปในวัดเลยไปพระที่นั่งไชยชุมพลก่อนด้วยจวนค่ำ ทรงโปรยแล้วสังเวยเทวดาแล้ว กลับเข้ามาเวียนเทียนในพระอุโบสถ พระราชทานเทียนให้สมเด็จพระองค์น้อยไปวัดบวรนิเวศ แล้วพระราชทานเทียนให้พระองค์เจ้าเทวัญไปจุดดอกไม้ แล้วเสด็จกลับออกไปประทับพลับพลาทอดพระเนตรละครสิ้นชุดสมิงนครอินทร์ แล้วเล่นชุดมังรายกะยอชะวารบกับพระเจ้าราชาธิราชจนทำพิธีปฐมกรรมเสร็จแล้ว เสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่ม

วันที่ ๔๓๕๔ วันศุกรแรม ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกทอดพระเนตรละคร มิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าทูลด้วยบีลเครฟจะขอให้ไทยเปลี่ยนทำหนังสือสัญญาใหม่ กับว่าจะขอโทษนักโทษที่ต้องจำ รับสั่งให้หาเจ้าพระยามหินทรขึ้นปรึกษา ทั้งเรื่องนี้ และเรื่องสักเลข ซึ่งสมเด็จเจ้าพระยาว่ามาด้วย

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จเข้าไปในวัด เสด็จไปทรงโปรยก่อนเหมือนวานนี้ วันนี้มีฉลากเติมอีก ๒๐๐ พระราชประสงค์จะใคร่

ทราบว่าทรงโปรยด้วยไม้สลัดนั้น คนที่ได้จะได้ซ้ำผลกันหรือไม่ จะให้คอยตรวจตัวเมื่อขึ้นฉลาก ครั้นทิ้งเสร็จแล้วตรวจเมื่อขึ้นมีซ้ำกันคนเดียวได้ ๒ ผล ๖ คน ๓ ผลคน ๑ ได้ ๔ ผลคน ๑ รวมซ้ำกัน ๘ คน ทรงโปรยแล้วกลับเข้ามานมัสการและเวียนเทียนในพระอุโบสถ พระราชทานเทียนให้สมเด็จพระองค์น้อยขึ้นไปวัดบวรนิเวศ องค์วรวรรณไปจุดดอกไม้แล้ว เสด็จกลับมาทอดพระเนตรละคร ๆ วันนี้เล่นเรื่องราชาธิราชชุดเมืองจีนมีราชศาสน์มาเมืองพะม่าพะนันรำทวน กำมนีตาย เมืองจีนยกกลับ เสด็จขึ้นเวลา ๒ ทุ่มเศษ พระราชทานเงินโรงเจ้าพระยามหินทร์ ๑๐ ชั่ง

รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาอธิบายความเห็นเรื่องจัดการเอาจำนวนเลขเมืองตะวันตก

มีพระราชหัตถ์ตอบให้ท่านคิดจัดการไปก่อน ขาดเหลือจึงจะทรงช่วยเพิ่มเติม

(ไปรเวต) พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ทรงชี้แจงข้อสงสัยในการซึ่งสมเด็จเจ้าพระยาคิดจัดนี้

พระยานรรัตน์ถวายบัญชีฉลาก

วันที่ ๔๑๕๕ วันเสาร์แรม ๒ ค่ำเดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศกจุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้ เป็นวันสมโภชพระบรมอัฏฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธ

ยอดฟ้า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยกบุษบกรถมาตั้งทั้งเกริน ๓ บุษบก ตั้งที่มุขตะวันตก ยกแท่นสวดเสีย ตั้งอาสน์สงฆ์สดับปกรณ์ กลางมุขเครื่องสูง ๔ องค์ ตั้งเครื่องนมัสการพระบรมอัฏฐิ ๓ เครื่อง ใช้เครื่องทองทิศมีเครื่องทองน้อยด้วย ๓ เครื่อง พระภูษาโยงก็แยก ๓ สาย ที่เกรินบุษบกตั้งพานทอง ๒ ชั้น กลางมุขพุ่มโหมดมุขตะวันออกตั้งม้าหมู่ ๓ หมู่ ตั้งพระพุทธรูปประจำวันพระบรมอัฏฐิตรงกันกับพระอัฏฐิข้ามทั้ง ๓ หมู่

เวลากลางวันไม่มีราชการอะไร เวลา ๒ ทุ่มทรงฉลองพระองค์ทหารขาว เจ้านายสวมอิฟนิงเดรสติดตรา ขุนนางฟรอกโก๊ตตามธรรมเนียม เสด็จประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูป ทรงศีลแล้ว เสด็จไปจุดเทียนเครื่องนมัสการ ๆ พระบรมอัฏฐิ พระสงฆ์ ๖๐ รูปสวดมนต์ ๑๒ ตำนานจบแล้ว ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทองน้อย สดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิ ผ้าสะบงจีวร ผ้ากราบ ย่าม คราวละ ๒๐ รูปทั้ง ๓ องค์ พระที่สวดมนต์นั้นเลือกตามวัดเหมือนพระสดับปกรณ์ตามกาลานุกาล เวลา ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

ท้าวราชกิจนำสำเนาคำสั่งมิสเตอร์บีลเครฟมาถวาย กับว่าด้วยมิสเตอร์กูลด์มาต่อว่าด้วยที่จะให้เฝ้าวันนี้ ทำไมจึงไม่มีหนังสือนัดลงไป กรมท่าได้ตอบไปว่าเป็นการเข้าใจผิดกันไปเสียแล้ว

เวลานี้ยังติดการสมโภชพระแก้วอยู่ จะได้เฝ้าต่อวันอาทิตย์หรือวันจันทร์เป็นแน่ และขอพระราชทานกำหนดวันด้วย

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ รับวันจันทร์

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ตอบพระราชหัตถเลขา เรื่องจัดการเอาจำนวนเลขเมืองตะวันตก ส่งบัญชีกะคนเข้ามาอีก

รับหนังสือกงสุลอเมริกัน ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยเรื่องไม่เสด็จยุโรปกับถวายหนังสือเรื่องคอนเกรสเมืองอเมริกา

ฉะบับ ๑ นำครูจะถวายหนังสือพระองค์เจ้าศรีวิลัย

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑

พระองค์ทองแถมถวายเรื่องราวขอที่วังกรมขุนบดินทร์

กรมท่าว่าด้วยกระเดนเฉียลบิ๊ลเครฟและเอกยกวาเตอร์จะให้พระศรีธรรมศาสน์ลงไปสืบพรุ่งนี้ กับมีหนังสือขอโทษเรื่องนัดเวลาผิดไป

สำเนาหนังสือถึงบิ๊ลเครฟเรื่องเข้าลงไป

นายเสน่ห์ถวายหนังสือเจ้าพระยามหินทร์ ๒ ฉะบับ เรื่องเอาจำนวนเลขเมืองตะวันตกฉะบับ ๑ เรื่องปล่อยนักโทษฉะบับ ๑

รับหนังสือแครฮานว่าด้วยส่งพระรูป

วันที่ ๔๓๕ วันอาทิตย์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออกเลี้ยงพระ พระฉันแล้วสดับปกรณ์รายร้อย ๓๐๐ แล้วทรงแจกเงินเจ้านายและข้าราชการที่เป็นเชื้อพระวงศ์ แจกตามใกล้ตามห่างทุกพระองค์ แจกเป็น ๓ ส่วน ทรงตั้งอัตราบุตรให้ ๒ บาทและลดทอนลงตามใกล้ตามไกลเป็นชั้นๆ ตามอัตราอยู่ แล้วเสด็จออกมุขเด็จ ทรงโปรยมะนาว ๔๐๐ ผลๆ ละเฟื้อง แล้วเสด็จขึ้นแจกเงินและทรงโปรยข้างใน

ที่พระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น วันนี้เป็นวันสมโภชพระบรมอัฏฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ตั้งบุษบกทองคำมีแว่นฟ้ารองตรงพระแท่นโทรน ใช้เครื่องนมัสการ ๒ สำรับ ลงยาราชาวดีสำรับ ๑ ทองทิศสำรับ ๑ ทองน้อย ๒ สำรับ พระพุทธรูปตั้งมุขเหนือเครื่องนมัสการ ๒ ชั้น

เวลากลางวันไม่มีราชการอะไร เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออก พระสงฆ์ส่วนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ๓๐ รูป กรมสมเด็จพระเทพฯ ๒๐ รูป สวดมนต์จบแล้วสดับปกรณ์เหมือนที่พระมหาปราสาท เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยเรื่องเอกษกวาเตอร์มิสเตอร์บีลเครฟไม่ต้องพระราชทานในที่ประชุม

แล้วส่งต้นหนังสือบีลเครฟตอบรับกำหนดวันเฝ้ากับส่งกระเดนเฉียลมา

กระเดนเฉียลบีลเครฟ (คัดสำเนาไว้)

รับหนังสือพระยาอัษฎงค์ตอบพระราชหัตถ์ว่าด้วยเรื่องเสด็จยุโรป แก่ไม่เห็นด้วย

วันที่ ๔๑๕๗ วันจันทร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๕ โมงครึ่งเสด็จออกเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระฉันแล้ว สดับปกรณ์รายร้อย ๓๐๐ แล้วทรงแจกเงินเจ้านายตามพิกัดขึ้นกว่าวานนี้อีกส่วนหนึ่ง แล้วเสด็จทรงโปรยที่ชาลาพระที่นั่งอนันตสมาคม มะนาว ๔๐๐ ผล ๆ ละเฟื้องเหมือนวานนี้ เสด็จขึ้นบ่ายโมง แล้วพนักงานรับรอบบุษบกจัดที่รับแขกเมือง

เวลาบ่าย ๔ โมง ทรงฉลองพระองค์เต็มยศทหารมหาดเล็ก เครื่องราชอิสสริยยศเซ็นต์ไมเคอลเซ็นต์ยอช เจ้านายข้าราชการนุ่งม่วงสีกรมท่าสวมเยียรบับ เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม มิสเตอร์วิลเลียมคลิฟฟอดบีลเครฟ เอเยนต์และกงสุลเยเนราลอังกฤษคนใหม่กับมิสเตอร์นิวแมน มิสเตอร์กูลด์เฝ้า กรมท่าทูลเบิกแล้ว กงสุลสปิชจบแล้ว ส่งคำสปิชให้เจ้าคุณกรมท่า แล้วจึงทรงสปิชตอบจบแล้ว กรมท่าถวายคำสปิชของเขา จึงพระราชทานพระบรมราชโองการทรงสปิชตอบให้กรมท่า ๆ ไปส่งเขาแล้ว ทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ นัดตามธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้น

ทรงเครื่องภูษาสีกรมท่า ฉลองพระองค์ราชแปตเตนดำ ทรงรถพระที่นั่งออกประตูเทวาพิทักษ์ไปวัดสระเกศ ประทับรถที่ถนนหน้าเมรุปูนตรงพลับพลาเก่า ทรงผ้ากแคเข้าไปพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงประสบสุวรรณ ในพระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ แล้วเสด็จวัดเทพศิรินทร์ ประทับพลับพลายก ตรัสกับเจ้าพระยาสุรวงศ์หน่อยหนึ่งแล้ว เสด็จเข้าไปทอดพระเนตรกุฎีที่พระองค์สายทำตั้งศพมารดา กุฎี ๕ ห้องเฉลียงรอบ ทำแต่เมรุเผา แล้วเสด็จกลับมาประทับพลับพลา พระราชทานเทียนให้พระองค์เจ้าเทวัญเข้าไปคอยจุด แล้วทรงผ้ากแคพระราชทานเพลิง แล้วเสด็จกลับ

อัตราแจกเงินเจ้านายในการทำบุญพระบรมอัฏฐิ ที่พระที่นั่งมหาปราสาท ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ต้นคำสปิชมิสเตอร์ปีลเครฟเอเยนต์และกงสุลเยเนราลอังกฤษ พระบรมราชโองการทรงสปิชตอบ กรมท่าส่งสำเนาหนังสือเมซันมีมาเรื่องจะเสด็จยุโรป ได้ไปบอกที่ฟอเรนออฟฟิศ ๆ ว่ากวีนจะจัดการรับเสด็จ

สำเนาเอกษกวาเตอรปีลเครฟ พระราชทานให้กรมท่าไปส่ง

วันที่ ๔๓๕๘ วันอังคาร แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเสด็จออก เจ้าพระยาภาณุวงศ์เฝ้าทรงด้วยเรื่อง

บิลเครฟจะขอโทษนักโทษ ๒ คน กับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ทูลด้วย บิลเครฟมาหาท่านเมื่อเช้า พูดด้วยเรื่องทูตจะไปลอนดอน

บ่าย ๕ โมงเสด็จออก ทรงรถพระที่นั่ง พระองค์เจ้าสว่างวัฒนาตามเสด็จด้วย โปรดเกล้า ฯ ให้ประทับข้างขวา กรมหมื่นนเรศรกับพระองค์เจ้าเทวัญตามเสด็จบนรถพระที่นั่ง เสด็จไปทอดพระเนตรที่สวน ที่นาปทุมวัน ซึ่งจะทรงซื้อพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ถึงศาลาเชิงสะพานปทุมวัน เสด็จทรงรถพระที่นั่ง ๒ ล้อไปทางถนนนิวแมนทำ แล้วเลียวลงถนนศีรษะลำโพง ทางไปบ้านเจ้าพระยายมราช (แก้ว) จนหมดที่ ๆ จะซื้อ แล้วกลับมาประทับที่วังปทุมวัน พระยานานาจัดเรือสำปั้นไว้ถวายทรงเก็บบัว แล้วถวายเครื่องไอสกรีมและขนมฝรั่งต่าง ๆ กับกาแฟ กัปตันริเจลิวถวายแผนที่ทรงกะที่จะวางตำหนักพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณแล้ว เวลาทุ่ม ๑๕ นาที เสด็จกลับ

ค่ำไม่ได้ออกขุนนาง อาลบาสเตอเฝ้าเรื่องบิลเครฟจะขอนักโทษจน ๒ ยามกลับ

วันที่ ๔๑๕๙ วันพุธ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

กลางวันสมเด็จพระองค์น้อยเฝ้า พระยารัตนโกษาเฝ้าเรื่องสวนปทุมวัน

ค่ำออกขุนนาง พระนรินทร์ถวายงบภาษีผึ้ง ภาษี ๑๐๐ ชัก ๓ จำนวนเดือน ๓ ปีเถาะเอกศก

พระยาศรีอ่านบอกพระยาเทพประชุนบอกริโปตชำระความในเมืองเชียงใหม่ ๔ เรื่อง

เมืองอุทัยบอก ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่ากะเหรี่ยงกองด่านบอกเข้ามาว่า โปลิศเมืองมรแมนมาตั้งกองชำระกะเหรี่ยงของไทยลงเอาเงิน พระสำแดงคูหานายกองส่วยในพระราชวังบวรเป็นผู้จับส่ง กะเหรี่ยงกองด่านอพยพหลายครัว พระยาอุทัยแต่งให้พระพลสงครามออกไปถามข้อความ ไปวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕

ฉะบับ ๑ บอกผู้ร้ายลักช้าง โปรดเกล้า ฯ ว่าความเรื่องกะเหรี่ยงเป็นความสำคัญต้องไต่สวนเสียให้ตลอด ที่พระสำแดงจับคนส่งนี้ผิด ให้มีตราไปเอาตัวเข้ามาไต่ถาม ถ้าจริงต้องทำโทษกันให้แข็งแรง ที่ออฟฟิศกลาโหมความคล้ายอย่างนี้มีครั้งหนึ่ง ให้พระนรินทร์ค้นคอเรศปอนเดนซ์เรื่องนี้มาถวาย

พระยานุภาพบอกขอนายรองขันบุตร เป็นพระศรีสมานุรักษ์ นายขวัญเป็นหลวงพิทักษสุนทร ผู้ช่วยราชการเมืองเสียมราฐ

พระนรินทร์อ่านบอกเจ้าพระยาสงขลาว่า ออกไปถึงเมืองพระสุนทราส่งหนังสือเจ้าเมืองสิงคโปร์กับหนังสือพระยาอัษฎงค์นำมิสเตอร์แคมรัลมาหา ว่าด้วยกะลิมากำปนีห้างล้ม เขาจะรับซื้อเลหลังสิ่งของรับสัญญาต่อไป กับจะขอมาตรวจที่ทำแร่ที่เมือง

ยะลา เจ้าพระยาสงขลาได้แต่งให้กรมการพาไป โปรดเกล้า ฯ ให้ตรวจสัญญาเสียว่าจะทำต่อกันไปได้หรือไม่

เมืองไชยาส่งส่วยน้ำรักซึ่งเร่งทำวัดพระแก้ว (หนังสือ) เจ้าพระยามหินทร์ถวายขัดข้องด้วยนายอยู่ไพร่หลวงหุงลมประทิศ ทำเรื่องราวยื่นสมัครเป็นไพร่หลวง รองงานกรมพระกลาโหม เป็นไพร่หลวงกองใหม่ แกไม่อาจตัดสิน (เซ็นพรุ่งนี้)

หลวงนริศรถวายเรื่องราวขอรับพระราชทานชื่อที่รายระบาด อ้ายนุดอาหารบริรักษ์ที่พะม่าเช่าทำโรงเลื่อยทำโรงสี

วันที่ ๔๑๖๐ วันพฤหัสบดีแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๔ โมงมิสเตอร์บีลเครฟเฝ้าไปรเวต มาคนเดียว พระองค์เทวัญเป็นล่าม พระยาภาสเฝ้าอยู่ด้วย จนย่ำค่ำจึงกลับ ทูลเรื่องสัญญาซึ่งจะทำเปลี่ยนใหม่

ค่ำออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิชัย ๔ ฉะบับ ๆ ๑ บอกพระพิชัยป่วยเป็นวรรณโรคที่ลำคอ ถึงแก่กรรมวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ฉะบับ ๑ กรมการพร้อมกันขอพระอุตรการโกศลว่าราชการต่อไป ฉะบับ ๑ เสนาบดีเมืองหลวงพระบางบอกราชการเมืองพวนลงมาว่า มีทัพฮ่อตีแขวงเมืองเชียงขวางที่ขึ้นกับญวน กับว่าครัวเวียนทายที่ฮ่อตีอพยพเข้ามาเมืองหลวงพระบาง ๖๓ ครัว

เมืองตากบอก ๒ ฉบับๆ ๑ ว่าด้วยส่งสัญญามองซอยเจลงมารัติไฟแต่ก่อนนั้น บัดนี้มองซอยเจเป็นหนี้มาไม่ควรจะให้ทำป่าไม้ ขอให้งดเสียก่อน กับว่าด้วยผู้ร้ายปล้นด้วย ฉบับ ๑ พระยาวิชิตรักษา ปลัด อายุ ๘๐ ขอลาออกจากราชการ ขอหลวงนรารองปลัดบุตรเขยรับราชการแทนที่ต่อไป (โปรดเกล้าฯ ว่าไม่มีความผิดอะไรจะให้ออกเปล่าๆ ไม่ควร จะต้องเลื่อนที่ขึ้นเป็นเหมือนจางวาง)

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนครชัยศรี เรื่องผู้ร้ายไล่ฝูงโคมาแต่สุพรรณ นายแขวงออกตรวจไม่เห็นมีหนังสือเดินทาง และหนังสือสำหรับตัวจะจับผู้ร้ายต่อสู้หนีไปทางเมืองนนท์ ได้มีหนังสือสูตรนารายณ์ไปแล้ว เมืองจันทบุรีบอกส่งบี้จีนจำนวนปีเถาะ จีน ๒๘๖๖ คน เงิน ๑๔๓ ชั่ง ๑๗ ตำลึง

วันนี้ตั้งขุนนาง ตั้งลาวหลายคน

รับหนังสืออาลบาสเตอ เรื่องนักโทษที่ได้ไปพูดกับมิสเตอร์บีลเครฟ

ข้อความซึ่งมิสเตอร์บีลเครฟ เฝ้าทูลเรื่องขอเปลี่ยนสัญญาทรงเรียงไว้

พระนรินทร์ถวายคอเรสปอนเดนซ์เรื่องกะเหรี่ยงแขวงเมืองสังขละบุรีจับกะเหรี่ยงเมืองทวาย ๗ ฉบับ

วันที่ ๔๑๒๓ วันศุกรแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เช้าฝนตกไม่ขาดเม็ดจนเช้า ๔ โมง เสด็จทรงพระราชยานเสด็จวัดมหาธาตุ ประทับพลับพลาเรียกกระบวนแห่พระศพพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากาพยกนกรัตน์ พระราชทานพระลองทองน้อยทรงพระศพ ๆ ขึ้นที่แล้ว เสด็จสดับปกรณ์ผ้าไตร ๑๐ ไตร สะบงเลว ๑๐๐ เวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จกลับ

บ่าย ๔ โมงเสด็จประทับออฟฟิศ โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าเทวัญส่งข้อความที่ บีลเครฟมาพูดเรื่องขอแก้สัญญาไปที่เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยามหินทร์ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ สมเด็จกรมหลวง ๑ สมเด็จพระองค์น้อย ๑ ที่สมเด็จกรมพระส่งไปกับพระราชหัตถ์ กรมท่าพระราชทานไปเอง ที่เจ้าพระยาสุรวงศ์ให้กรมท่าส่งด้วย

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จวัดมหาธาตุ ประทับพลับพลาทรงโปรย ทรงดอกไม้ มีข้าราชการและฝรั่งเฝ้ามาก ตรัสกับวังหน้าเรื่องพระสำแดงให้เอาตัวมาทำโทษเสีย แล้วเสด็จขึ้นไปประทับพลับพลาทรงธรรม ให้หาสมเด็จกรมพระไปทรงเรื่องสัญญา แล้วทรงธรรม พระอริยมุนีถวายเทศน์จบแล้ว เสด็จไปสดับปกรณ์ที่เมรุ มีผ้าขาวเติมอีก ๑๐ พับ เวลายามหนึ่งเสด็จขึ้น

เมรุครั้งนี้เปนเมรุผ้าขาว แต่ผิดกับตามธรรมเนียมมีนาคปักบานแถลงซุ้มรังไก่วิเศษขึ้น การตบแต่งก็เปนอย่างวิเศษดีขึ้นกว่าการปกติ

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องกะเหรี่ยงที่เมืองอุทัยบอกส่งคอเรศปอนเดนซ์กลาโหมไปถวายทอดพระเนตร

วันที่ ๔๑๖๒ วันเสาร์แรม ๙ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเปนเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

กลางวันฝนตก บ่าย ๕ โมงเศษฝนหาย เสด็จวัดมหาธาตุทรงโปรยทรงดอกไม้และทรงธรรมเหมือนวานนี้ วันนี้มิสเตอร์ปีลเครฟกับกัปตันฮีลมาเฝ้าที่พลับพลาด้วย เวลา ๒ ทุ่มเสด็จกลับ

รับหนังสือมิสเตอร์เอดวินอาร์โนลด์ กวีแต่งหนังสือเรื่องสิงคาโลวาทสูตร ขอบพระเดชพระคุณซึ่งพระราชทานตราและพระราชหัตถเลขาชมหนังสือ

กับกรมท่าส่งหนังสือพระยาสยามธุรพาหมีเข้ามาเรื่องเสด็จยุโรป กับบอกข่าวที่ยุโรปต่าง ๆ

วันนี้พระองค์เจ้าเทวัญส่งพระรูปเขียนสีที่มิสเตอร์แลมบอร์ตส่งเข้ามาถวาย

วันที่ ๔๑๖๓ วันอาทิตย์แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเปน

เอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกพระเมรุวัดมหาธาตุ เสด็จเข้าในพระเมรุ สดับปกรณ์แล้วพระราชทานเพลิงเผาศพพระองค์เจ้ากาพย์ รับสั่งให้มิสเตอร์บีลเครฟเข้าไปเผาด้วย แล้วเสด็จมาประทับพลับพลาทรงโปรย แล้วมีกะบองคู่ ๑ กะบี่คู่ ๑ ทรงดอกไม้แล้วเสด็จขึ้นประทับที่พระที่นั่งทรงธรรม ตรัสกับกรมท่าอยู่นานด้วยเรื่องจะเปลี่ยนสัญญาใหม่ แล้วทรงธรรม เทศน์จบแล้วถวายของไทยทานที่พลับพลา ไม่ได้เสด็จเข้าพระเมรุ เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จกลับ

เจ้าคุณกรมท่าถวายหนังสือจดถ้อยคำที่ไปพูดราชการกับบีลเครฟที่บ้านเขาฉะบับ ๑

วันที่ ๔๑๖๔ วันจันทร์แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เวลาเช้า ๔ โมง เสด็จออกพระเมรุวัดมหาธาตุ เก็บพระอัฏฐิพระองค์เจ้ากาพย์ ฯ พระราชทานโกศทองคำ เลี้ยงพระแล้วตั้งชั้นขึ้นตั้งพระอัฏฐิสดับปกรณ์ เวลาเที่ยงเสด็จกลับ บ่ายแห่พระอัฏฐิไปส่งวังกรมภูธเรศ

บ่ายเสด็จลงไปทอดพระเนตรงานที่พระตำหนัก

กรมหมื่นนเรศรถวายบอกพระยาคทาธร เรื่องฝรั่งเศสเข้า

ไปทำแผนที่ทะเลสาป

โปรดเกล้าฯ ให้ทูลสมเด็จกรมพระให้ทำตอบไป ด้วยเป็นแปลกประหลาดให้ระวังราชการจงมาก

เจ้าพระยามหินทร์ถวายความเห็นเรื่องบัลเครฟจะขอเปลี่ยนสัญญา เห็นว่าควรจะเปลี่ยน

วันที่ ๔๑๖๕ วันอังคารแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

บ่าย ๓ โมงเสด็จออก พระนายไวยถวายแผนที่ซึ่งจะวางวังพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระนายสรรเพธถวายตัวอย่างสะพานข้ามคลองซึ่งจะขุดใหม่เป็นเขตต์สวน พระอุดรพิสดารพาเจ้าราชบุตร เจ้าราชภาคิไนย เมืองเชียงใหม่ เฝ้าไปรเวต ถวายแหวนทับทิมวง ๑ เป็นทับทิมประหลาดสูงประมาณ ๓ กะเบียดน้อย เป็นพลอยน้ำขาวซีก ๑ แดงซีก ๑ กับหมอนขวาน ๒ ใบ กับงาช้างเจ้าอุปราชฝากมาถวาย ๒ กิ่ง พระราชทานบุหรี่บรรณาการสเปญคนละหีบ ฝากขึ้นไปให้เจ้าเชียงใหม่หีบ ๑ อุปราชหีบ ๑

พระยาแม่กลองเฝ้าเรื่องสวนจะถวายพรรณมะม่วง มะพร้าว พระราชทานหีบคชสีห์น้อยลงยาแก่พระยามนตรี

ค่ำออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกหลวงอนุชิตพิทักษ์ซึ่งเป็นข้าหลวงไปชำระความตองซูที่เมืองบริคัณหนิคม พร้อมด้วย

หลวงภักดีณรงค์ กล่าวโทษกันเองว่าไม่ปรองดองกัน แล้วกล่าวโทษพระยาประทุมเทวาด้วย ว่าขัดตราไม่ส่งความและข่มเหงราษฎรต่าง ๆ

เมืองนครสวรรค์บอกปลัดตาย ขอยกกระบัตรเป็นปลัด

กริ้วหลวงอนุชิตพิทักษ์ หลวงภักดีณรงค์ ว่าขึ้นไปเหลวไหลไม่กลัวนาย ให้มีตราหาตัวมาชำระไต่สวนดู ใครผิดจะได้ทำโทษ

รับหนังสือกงสุลอเมริกันบอกข่าวมิสเตอร์บอรี ซึ่งเป็นสเกรตารีเนวีเก่า ที่เข้ามากับเยเนราลแกรนต์ตาย

พระยาชัยสุรินทร์ถวายบัญชีเงินกลางปีพระเจ้าลูกเธอจำนวนปีเถาะ เงินขาดจำนวนแจกมาก

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงให้คิดเงินเรื่องนี้

วันที่ ๑๒๒ วันพุธแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

กลางวันพระยารัตนโกษา พระยาสมบัติยาธิบาล กรมหมื่นพิชิตเฝ้าเรื่องสวนหม่อมเจ้าปรีดาด้วย

กรมขุนบดินทร์เฝ้าเรื่องที่วังกรมพระพิพิธ ซึ่งท่านทูลขอไปอยู่ ยังไม่เป็นการตกลง

พระยารองเมืองเฝ้าเรื่องที่ริมถนนเจริญกรุง ซึ่งจะพระราชทานพระยาสุจริต ตกลงเป็นประทานที่ริมเชิงสะพานเหล็ก องค์

วรวรรณเฝ้าทูลขอซื้อที่หลังบ้าน โปรดให้พระยารองเมืองซื้อให้

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองแพร่บอกส่งเลียงผากระบือนอมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ให้นายสุริยคุมลงมา

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองจันทบุรีส่งส่วย

กรมท่าถวายหนังสือขอปลัดเมืองจันทบุรีเป็นเจ้าเมือง และขอตำแหน่งที่ต่าง ๆ ในเมืองขึ้น

อีกฉะบับ ๑ ทูลด้วยกงสุลฝรั่งเศสมาเตือนเรื่องความรายห้างยุเลียนค้างเงินอ้ายสำอาง

เจ้าพระยาพลเทพจดหมายถวายด้วยกรมการกรุงเก่าบอกเรื่องจับคนต้มสุราเถื่อน เกิดวิวาททุบตีพวกกรมการนายอากร

หม่อมเจ้าย้าย หม่อมเจ้าน้อย ถวายเรื่องราวเตือนความรายหม่อมราชวงศ์แดงพ้อง

สมเด็จพระองค์น้อยถวายจดหมายจมื่นวิชิตบอกป่วยลายังไม่เข้าเวรเดือน ๖ (โปรดอนุญาต)

วันที่ ๔๑๒๗ วันพฤหัสบดีแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เช้าวันนี้โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าเทวัญลงไปหามิสเตอร์บิลเครฟ บอกกำหนดวันเฝ้ากับพูดเทียบเรื่องรถ เขามีความยินดียอมรับแล้วฝากรูปวังที่วินิซมาถวายด้วย รถนั้นโปรดเกล้าฯให้

พระองค์เจ้าเทวัญจดหมายให้พระนายสรรเพธถือลงไปพระราชทาน พรุ่งนี้ แล้วสั่งให้เจ้าปรีดาจัดเรือแหวด ๔ แจวพระราชทานลำ ๑ มิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าเรื่องไปพบพูดกับปีลเครฟเรื่องสัญญา

บ่าย ๓ โมงสมเด็จเจ้าพระยาเฝ้า ทรงเรื่องเขาจะขอนักโทษให้ท่านฟัง ท่านว่าโทษลูกควรปี ๑ ถอดได้ แต่พ่อต้องจนตาย เรื่องสัญญานั้นยอมแก้ตกลงเป็นให้กรมท่าเป็นทูตไป

รับโทรเลขเรือสยามมาแต่สิงคโปร์ กับมีเรือสติมลอนซ์เล็กไปเมืองปราจีนลำ ๑

ปีลเครฟจดหมายฝากท่านเทวัญขึ้นมาถวายฉะบับ ๑ ขอบพระเดชพระคุณที่โปรดให้เฝ้า และรูปต่าง ๆ มาถวายให้ทอดพระเนตร

รับหนังสือหมอคินคอนโดเลนการศพท่านกาพย์ กับจะไปนอกขอรับพระราชทานพระรูป

ท้าวแพถวายหนังสือกัปตันฮิล เจ้าพนักงานเซอเวอังกฤษมีมาที่กรมท่า ขอให้ทำร้านที่ภูเขาทอง ที่ปากน้ำจะทำแผนที่

รับหนังสือกรมท่าว่าได้พบกับสมเด็จเจ้าพระยา พูดเรื่องเปลี่ยนสัญญา ท่านยอมเห็นด้วย

กับปีลเครฟส่งหนังสือคอเวอนเมนต์อินเดีย เรื่องจะทำเตเลแกรฟมาทางทะวายต่อกับไทยฉะบับ ๑

ต้นหนังสือปีลเครฟนำส่งหนังสือสเกรตารีอินเดีย

สำเนาหนังสือคอเวอนเมนต์อินเดีย ว่าด้วยทำเตเลแกรมถึงกงสุลอังกฤษ

พระนรินทร์ถวายสำเนาท้องตราทำบัญชีสำมโนครัวเป็นบ้าน ๆ เมื่อวันอังคารแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก จัตวาศก

บ่ายเสด็จออกทอดพระเนตรงานวัดพระแก้ว ทอดพระเนตรกระบือนอที่เมืองแพร่ถวายตัวอยู่หน้ามิวเซียม นอขึ้นที่หน้าต่ำกว่าหน้าผากเอียงไปข้างหนึ่ง แต่ว่าแข็งเหมือนเขา กับเลียงผาด้วยตัว ๑ ถวายตัวด้วย

วันที่ ๔๑๖๘ วันศุกร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

เช้าวันนี้พระนายสรรเพธนำรถลงไปให้ปีลเครฟเลือก เขารับเอารถ ๑ จดหมายตอบมาให้ท่านเทวัญไม่ชอบสีเหลืองว่าเป็นสีหลวง รับเอารถดำไว้ ม้านั้นชอบม้าไทย บ่าย ๔ โมงมาเฝ้าพระองค์เจ้าเทวัญเป็นล่าม ทรงเรื่องสัญญาและเรื่องรูป

วันนี้ สมเด็จเจ้าพระพระยาให้คุณท้าวราชกิจมาทูลขอชื่อเรือไฟใหม่

ก่อนมิสเตอร์ปีลเครฟเฝ้า รับหนังสือมิสเตอร์อาลบาสเตอทูลเกล้า ฯ ถวายว่าด้วยเมื่อปีลเครฟจะมาเฝ้านี้แวะที่บ้านแกก่อนพูดเรื่องสมเด็จเจ้าพระยาไปหาเช้าวันนี้ พูดเรื่องทูตซึ่งจะอยู่ที่ลอนดอนเห็นด้วย กับพูดด้วยขอให้ช่วยวังหน้า (หนังสือนี้ไม่ได้เก็บไว้) ๚

วันที่ ๔๑๖๙ วันเสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑

กลางวันวันนี้เจ้าคุณกรมท่าเฝ้าเรื่องจะไปพูดกับปีลเครฟเรื่องสัญญา แล้วเจ้าคุณทหารเฝ้าด้วย พระยาโชฎึกถวายริโปตความในกรมท่าซ้าย เดือน ๔ ความเดิมมี ๒๙ ใหม่ ๙ รวม ๓๘ แล้ว ๓ คงค้าง ๓๕ เรื่อง ริโปตทหารมหาดเล็ก เดือน ๖ นี้ รวมคงรับ

ราชการ ๑๖๘ จำหน่าย ๒๕ รวม ๑๙๓

รับหนังสือมิสเตอร์อาลบาสเตอตอบพระราชหัตถเลขาเย็นวานนี้ ว่าด้วยจะลงไปพูดกับบีลเครฟตามข้อความในพระราชหัตถ์ต่อไปก็เล่าเรื่องบีลเครฟพูดด้วยการงานต่าง ๆ

กรมขุนบดินทร์เฝ้าถวายหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์มีมาขอตราโรงพิมพ์ประทับข้อบังคับเจ้าภาษีตั้งห้างซื้อฝิ่นเมืองแพร่ (โปรดให้ประทับให้ไป)

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่า ว่าด้วยเรื่องเตเลแกรฟทางทะวายให้ท่านลงไปพูดกับบีลเครฟ จะยอมต่อ

รับหนังสือกรมท่าถวาย ว่าด้วยการประชุมทำสัญญาที่สุทไธศวรรย์ สมเด็จเจ้าพระยาให้ไปฟังเขาดูก่อนจึงจะเป็นการตกลง

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ ชี้แจงกระแสพระราชดำริและยอมให้ลงไปพูดปรึกษากับเขา

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จเจ้าพระยา ฯ พระราชทานชื่อเรือใหม่ให้ชื่อสุริยมณฑล (แล้วท่านคืนมายังไม่รับด้วยเป็นวันเสาร์ฉะบับนี้ไม่ใช้)

มีพระราชหัตถ์ถึงบีลเครฟ เรื่องให้กรมท่าลงไปชี้แจงเรื่องสัญญา (อัดสมุดในหีบเหลือง) แล้วบีลเครฟตอบมาฉะบับ ๑ ว่าจะพูดชี้แจงมากับกรมท่า

พระนรินทร์ถวายใบบอกพระอมร ว่าด้วยเมืองระนองขอผูก

ขาดภาษีเมืองมะลิวันเขตต์อังกฤษ ประสงค์จะกันผู้ร้ายที่เขตต์แดนใกล้กัน

ต้นหนังสือเมืองระนองถึงพระอมร

พระอมรจดหมายทูลเกล้า ฯ ถวายบอกด้วยราชการเมืองตะวันตก ว่าเมืองภูเก็ตร่วงโรยลงมากเพราะพระยาภูเก็ตกลัวเจ๊ก

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ว่าด้วยเมืองระนองขอผูกขาดภาษีเมืองมะลิวันอย่าให้พัวพันกับการบ้านเมือง

สมเด็จกรมหลวงจดหมายถวาย ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยเงินขึ้นพระเจ้าลูกเธอท่านคิดเติมขึ้นอีก

ฉะบับ ๑ ว่าด้วยค่าน้ำกรุงเก่าถึงกำหนดไม่มาว่า ภายหลังว่ากันตกลงแล้วกลับมายื่นเรื่องราวอีก ท่านจะตัดสินก็ยากด้วยเงินสูง

ต้นเรื่องราวนายอากร

มีพระราชหัตถ์ตอบไปเรื่องเงินขึ้นพระเจ้าลูกเธอฉะบับ ๑ ว่าอย่าเพ่อรีบร้อนค่อย ๆ จัด อีกฉะบับ ๑ เรื่องค่าน้ำแล้วแต่เจ้าพนักงาน

วันที่ ๔๑๙๐ วันอาทิตย์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศกจุลศักราช ๑๒๔๑

อาทิตย์ยก ๓ โมงกับ ๑๖ นาฑี มหาสงกรานต์

เช้าท้าวราชกิจมาเฝ้า ถวายคนชื่อเรือว่า วันนี้เป็นวันเสาร์ท่านยังไม่ยอมรับ จะขอพระราชทานต่อวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖

เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จพระราชดำเนินไปเลี้ยงพระ พระทราย ที่วัดเทพศิรินทร์ เวลาเที่ยงเศษเสด็จกลับ

เวลาค่ำกรมท่าเฝ้าทูลเรื่องไปบ้านกงสุลอังกฤษปรึกษาตกลงกันที่จะปรึกษาแก้สัญญานั้นที่สุทไธสวรรย์ กับเขาร่างสัญญาส่งมา ๒ ข้อ แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร์ สวดมนต์สรงน้ำสงกรานต์

พระพิมลธรรมถวายหนังสือ ว่าพระเมืองพระพิษณุโลกมาแจ้งว่าวิหารพระชินราชชำรุดมาก มีทายกจะช่วยกันปฏิสังขรณ์ แต่เกรงพระราชอาชญา ด้วยเป็นวัดหลวง ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต (โปรดอนุญาตและจะออกเงินหลวงด้วย)

ท้าวภัณฑสารนุรักษ์ถวายบัญชีรดน้ำสงกรานต์ รวม ๑๓ โปรดให้เติมสมเด็จกรมพระอีกพระองค์ ๑ เป็น ๑๔

กรมท่าส่งหนังสือพระยาสยามบอกข่าวราชการที่ยุโรป

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเรื่องสัญญา ๒ ข้อที่ร่างมาว่าด้วยตั้งกงสุลและรับเอกษกวาเตอร์ ทูตจะมีด้วยหรือไม่กับไวซ์กงสุลนั้นจะอย่างไร

รับหนังสือสมเด็จกรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ว่าด้วยเรื่องเงินรวมขึ้นพระเจ้าลูกเธอ แยกบัญชีขึ้นเป็นพระองค์นั้น ท่านไม่เห็นด้วย สู้ว่ารวมไม่ได้ ด้วยเงินขาดไม่ต้องลด

วันที่ ๔๑๗๑ วันจันทร์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง ยังเป็นเอกศก

จุลศักราช ๑๒๔๑

วันเนาว์

เช้าทรงบาตรแล้วออกเลี้ยงพระ ที่พระที่นั่งอมรินทร์ แล้วเสด็จไปสรงน้ำพระที่โรงกระสาปน์เก่า เวลาเที่ยงแล้วเสด็จขึ้น

เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ เฝ้าทรงชี้แจงเรื่องทำสัญญาและให้ไปตรวจสัญญาเก่าว่าควรจะแก้จะเพิ่มข้อใดบ้างให้ทำความเห็นเข้ามา

ค่ำสวดมนต์ฉลองพระทราย ไม่เสด็จออก

ท้าวราชกิจมาทูลว่าสมเด็จเจ้าพระยาขอรับพระราชทานทหารลงประจำเรือใหม่

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาประภาให้จัดทหารมรีนลงประจำเรือตามสมควรกับกำลังเรือ

รับโทรเลขเรือเข้ามา ๒ ลำ

พระอินทรเทพจดหมายถวายคำชันสูตรพื้นกันที่วัดศรีสุทธาราม มีการฉลองพระทราย

เจ้าพระยาภาณุวงศ์จดหมายถวายด้วยมิสเตอร์บีลเครฟพูดกับท่านอยากจะทราบการเรื่องทะเลสาปตลอดเรื่อง กับอยากจะทราบสัญญาเรื่องนี้ด้วย (โปรดพระราชทานบอกเมืองพระตะบองไปให้มิสเตอร์อาลบาสเตอ แปล) แล้ว

มีพระราชหัตถ์ตอบไปว่าเมืองพระตะบองยังให้อาลบาสเตอ

แปลอยู่แล้วจึงจะส่งไป แต่สัญญานั้นให้กรมท่าคัดให้

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ ส่งบัญชีข้าหลวงไปทำจำนวนเลขเมืองตะวันตกไปให้ท่านกะ ที่กรมอื่น ๆ ให้ท่านบอกไป

วันที่ ๔๑๗๒ วันอังคาร ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เถลิงศกเวลา ๒ ทุ่ม ๑ นาฬิกากับ ๑๖ สะกันค์

เวลาเช้า ๓ โมง เสด็จลงทรงบาตรและสรงน้ำพระในหอพระเจ้า และสรงน้ำพระบรมอัฏฐิ แล้วเสด็จออกสดับปกรณ์การกาลานุกาล ปีนี้เติมสดับปกรณ์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์อีกพระองค์หนึ่ง เวลาเที่ยงแล้วเสด็จขึ้น

บ่าย ๕ โมง วันนี้มิสเตอร์บีลเครฟกับมิสเตอร์นิวแมนไปดูวัดพระศรีรัตนศาสดารามกับพุทธรัตนสถาน โปรดให้กรมหมื่นนเรศรกับพระองค์เจ้าเทวัญไปคอยรับ

เวลา ๕ โมง เสด็จลงสรงน้ำพระพุทธบุษยรัตน์ พอพบบีลเครฟดูอยู่ที่นั้นประทับตรัสกับเขาอยู่ครู่หนึ่งแล้ว เขาจึงถวายบังคมลากลับออกมา สรงน้ำพระพุทธบุษยรัตน์แล้ว เสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดารามนมัสการในพระอุโบสถสรงน้ำแล้ว เสด็จหอราชพงศานุสรกับหอราช

กรมานุสร แล้วเสด็จสรงน้ำและสดับปกรณ์พระบรมอัฐิที่หอพระนาค เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับขึ้นทางประตูพรหมขวา

รับหนังสือพระยามหามนตรี ทูลเรื่องทหารว่าจะเอาจำนวนมาถวายก็ป่วยอยู่ จะมาต่อพรุ่งนี้ แต่ทหารนั้นเรียกได้ใน ๒ ชั่วโมง ๑,๕๐๐

เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ลงชื่อพร้อมกันถวายความเห็นเรื่องสัญญา ๒ ข้อที่ร่างใหม่นั้นใช้ได้

วันที่ ๔๑๗๓ วันพุธ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

กลางวันไม่มีราชการอะไร มีแต่มิสเตอร์อาลบาสเตอเผ้าไปรเวตในห้องเหลือง จนบ่าย ๕ โมง

ค่ำออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร

ก่อนอาลบาสเตอเผ้า รับหนังสือแกทูลด้วยได้รับหนังสือมิสเตอร์บีลเครฟว่าด้วยสัญญานั้นเขาร่างแล้ว กับว่าด้วยเขาได้พูดกับสมเด็จเจ้าพระยาเรื่องนักโทษ ท่านว่าคงจะมีกำหนดโทษได้ (ท่านทำทีเป็นท่านจะช่วย) กับโปรโป๊สว่าพรุ่งนี้ประชุมแก้สัญญาให้มีการเลี้ยงกลางวัน แล้วเชิญวังหน้ามาด้วย บีลเครฟจะได้เห็นว่าสนิทสนม รีโปตไปนอก

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมพระราชวังว่าด้วยพรุ่งนี้จะประชุมแก้

สัญญาให้ลงมาเฝ้าปรึกษาราชการและเสวยกลางวันด้วย

พระยาไชยสุรินทร์ ถวายบัญชีภาษีฝิ่นขึ้นพระเจ้าลูกเธอ ฉะบับ ๑

เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ลงชื่อพร้อมกันถวายความเห็น ด้วยตรวจสัญญาเก่าควรแก้ไขต่าง ๆ

วันที่ ๔๑๗๔ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมง เจ้าพระยาภาณุวงศ์กับมิสเตอร์ปัลเครฟ เอเยนต์และกงสุลเยเนราลอังกฤษกับมิสเตอร์กูลด์ ประชุมแก้สัญญาที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เวลาเที่ยงเลิก

เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จออก วังหน้าลงมา รับสั่งให้หาเข้ามาเฝ้าในพระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จกรมพระ สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษี กรมหมื่นนเรศร กรมหมื่นพิชิต พระองค์เจ้าเทวัญ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าสาย เจ้าพระยาพลเทพ เจ้าพระยามหินทร์ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ พระยาภาส พระยาพิพัฒนโกษา กับหัวหมื่นมหาดเล็ก และทหาร ๒ คน รับสั่งให้จมื่นสุรฤทธิ์ไปเชิญมิสเตอร์ปัลเครฟเข้ามาพร้อมด้วยเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เลี้ยงกลางวันชั้นล่างพระที่นั่ง ในเวลาเที่ยง แต่มิสเตอร์กูลด์นั้นไม่ได้เข้ามา

เลี้ยงแล้วขึ้นมาสูบบุหรี่อยู่ที่ห้องน้ำเงิน แล้วเขาเฝ้าทรงตรัสปรึกษาเรื่องสัญญาอยู่จนบ่าย ๔ โมงเขาจึงกลับ

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จรดน้ำสมเด็จเจ้าพระยา ขึ้นท่าบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ประทับตรัสอยู่ด้วยเรื่องทำสัญญาพร้อมด้วยเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ จนยามเศษเสด็จกลับ รับสั่งให้พระองค์เจ้าเทวัญไปทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ให้รวมพิกัดภาษีอากรในท้องตราและในพิกัดสัญญาเทียบกันเป็นอย่าง ๆ เข้าไปถวายให้แล้วในพรุ่งนี้ค่ำหรือมะรืนนี้เช้า

รับโทรเลขเรือออก ๒ ลำ

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์เรื่องทำโทรเลขไปต่อทางทะวายที่ปรึกษาตกลงเป็นจะทำนั้น ท่านได้รับพระราชทานให้หม่อมแดง พระชลธาร พระไกรสร ไปตรวจทางทำริโปตมายื่นฉะบับ ๑ ส่งเข้ามา และการปักเสาพาดสายนั้น ขอหม่อมราชวงศ์แดง หลวงนราธิกรฤทธิ์ เป็นข้าหลวง มิสเตอร์เดอิซันเป็นอินยิเนียร์ทำการต่อไป

มีพระราชหัตถ์พระราชทานชื่อเรือใหม่สมเด็จเจ้าพระยาชื่อสุริยมณฑาล (พระราชทานต่อมือท่านวันนี้)

วันที่ ๔๑๙๖ วันศุกร ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก

จุลศักราช ๑๒๔๒

กลางวัน ไม่มีราชการอะไร เป็นแต่มิสเตอร์อาลบาศเตอเฝ้าเรื่องสัญญา กรมท่าส่งร่างสัญญาที่บิลเครฟร่างเข้ามาถวาย โปรดเกล้า ฯ ให้กรมขุนบดินทร์ไปตีพิมพ์ให้แล้วในพรุ่งนี้เช้า ส่งไปเวลายาม ๑

กรมหมื่นนเรศรถวายต้นหนังสือ เจ้าพระยามหินทร์ถวายสมเด็จกรมพระ ว่าด้วยการทำบ่อทองสิ้นคราวฤดู จะขอรับพระราชทานให้นายเสน่ห์กลับเข้ามาบวช แล้วแต่จะโปรดให้ผู้ใดออกไปแทน (โปรดเกล้า ฯ ให้นายพลอยมหาดเล็ก บุตรเจ้าพระยามหินทร์เองออกไป)

หัวข้อร่างสัญญาที่ไทยจะต้องร่าง ๕ ข้อ กรมท่าถวาย

รับหนังสือสมเด็จกรมหลวงซึ่งสอบพิกัดภาษี

มีพระราชหัตถ์ตอบไปให้ท่านทำความเห็นคัดพิกัดให้พระยารัตนโกษา พระยานานาไปชี้แจงให้เจ้าคุณกรมท่าทราบ

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ให้ปรึกษากับสมเด็จกรมหลวงจัดภาษีร้อยชักสามเสียให้เรียบร้อย อย่าให้เรียกปะปนกันเหมือนแต่ก่อน

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงอีกฉะบับ ๑ บอกให้ปรึกษากับเจ้าพระยาสุรวงศ์เรื่องภาษีร้อยชักสาม

สมเด็จกรมพระจดหมายมาทูลเรื่องช้าง ซึ่งพระยาอภัยรณ

ฤทธิ์ออกไปดูนั้นยังเป็นที่สงสัยอยู่ ด้วยได้ความยังไม่แน่นอน กลัวแต่จะแกล้งหนีการแรกนาเท่านั้น

วันที่ ๔๑๗๖ วันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเที่ยง กรมขุนบดินทร์ตีพิมพ์ร่างสัญญาแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าเทวัญส่งไปที่สมเด็จกรมพระฉะบับ ๑ สมเด็จกรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ๑ สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยามหินทร์ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ พระยาธรรมจรัญ ๑ พระยาภาส ๑ รวม ๘ ฉะบับ กับส่งไปที่กรมท่าให้ส่งสมเด็จเจ้าพระยาฉะบับ ๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ฉะบับ ๑ รวม ๑๐ ฉะบับ

เวลาบ่าย ๔ โมง มิสเตอร์ปีลเครฟเฝ้าไปรเวตเรื่องทำหนังสือสัญญา พูดเรื่องเนวีสตอร์

ค่ำ เสด็จลงไปประทับในเต๊นท์ที่ชาลาพระที่นั่งด้านตะวันตก ทอดพระเนตรแขกเล่นยิมนัสติก พระราชทานรางวัล ๒๐๐ บาท เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

กรมท่าจดหมายทูลเกล้า ฯ ถวาย ว่าด้วยมิสเตอร์ปีลเครฟให้นิวแมนขึ้นมาหาว่า เยเนราลโดโนเวลคอมมานเดอร์อินชีฟสำหรับเมืองจีนกับเลดีกับกัปตันบาตอนเอดเดอกงเข้ามาเที่ยวเป็น

ไปรเวตไม่มีราชการสิ่งใด ที่บ้านกงสุลไม่มีที่จะให้อยู่ ถ้าท่านช่วยจัดให้ได้แล้วเขาจะขอบใจมาก ท่านขอผัดไป ๔-๕ ชั่วโมงจะจัดที่บ้านราชทูตให้อยู่

รับหนังสือบีลเครฟถวาย ขอให้เยเนราลโดโนเวลเฝ้า (ฉะบับนี้ไม่ได้ตอบ บ่ายแกมาเฝ้ารับสั่งตอบกับแกเองให้นัดไปที่กรมท่า)

รับหนังสือมิสเตอร์แอนแซน ผู้แทนคอเวอเนอสิงคโปร์อินโตรดักเยเนราลโดโนเวล

รับหนังสือมิสเตอร์อาลบาสเตอพูดเรื่องเนวิสตอร์

พระยามหามนตรีทูลด้วยจำนวนทหารซ้อมวันนี้

หลวงนายเดชทูลด้วยโปลิศบางยี่เรือจับผู้ร้ายพันจีนซา ได้ชำระรับเป็นสัตย์ซัดพวกเพื่อนมาก ขอรับพระราชทานให้มีตระลาการ ด้วยเกินอำนาจศาลโปลิศ

พระองค์เจ้าประดิษฐ์จดหมายถวายว่าด้วยรับพระระบาดมาแต่พระคลังข้างในกับทูลกำหนดหล่อช้างมอนิแมน

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ นัดเวลาประชุมแก้สัญญา

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ นัดเวลาประชุมแก้สัญญา กับนัดให้เยเนราลโดโนเวลเฝ้า

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวงนัดเวลาประชุมแก้สัญญา

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาพลเทพ นัดเวลาประชุมแก้สัญญา

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ นัดเวลาประชุมแก้สัญญา

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ นัดเวลาประชุมแก้สัญญา

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ นัดเวลาประชุมแก้สัญญา

วันที่ ๔๑๗๗ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๒ โมง ประชุมเสนาบดีแก้หนังสือสัญญาที่ห้องน้ำเงิน สมเด็จกรมพระบำราบปรปักษ์ ๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ สมเด็จกรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ๑ สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษี ๑ เจ้าพระยามหินทร์ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ พระยาภาส ๑ กรมหมื่นพิชิตเป็นคนอ่าน พระองค์เจ้าเทวัญเป็นคนจด กรมหมื่นนเรศรกับพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเป็นผู้คัด ประชุมแก้สัญญา ๕ ข้อที่เราจะขอ เจ้าพระยาสุรวงศ์กับกรมท่าเป็นผู้ร่างมา กับร่างสัญญาที่ปัลเครฟร่างมา ตรวจแก้ทีละข้อๆ เวลา ๑ ทุ่มเลิก แต่ยังไม่แล้วเสร็จ จะประชุมใหม่วันพุธ ข้อความที่แก้กันวันนี้เจ้าพระยาสุรวงศ์กับ

เจ้าพระยาภาณุวงศ์รับไปเรียง

วันนี้โปรดเกล้า ฯ ให้ขุนหลวงพระไกรศรีเอาร่างสัญญาไปแจกปรีวีเคาน์ซิล ๓๑ คน

ออกขุนนาง วันนี้เปลี่ยนไปออกห้องเหลือง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองตากมีผู้กล่าวโทษ หนานเทพ หนาน บุตรเจ้าเมืองเถินว่าเป็นผู้ร้ายปล้น พระศักดาจับพวกเพื่อนได้ ซัดถึงบุตรเจ้าเมืองเถิน (โปรดเกล้า ฯ ให้เอาลงมาชำระกรุงเทพ ฯ) กรุงเก่าขอที่วิสุงคามสีมาวัดอินทาราม บ้านบางหลวง

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนนท์ขอวิสุงคามสีมาวัดตาลกับบอกพระคุณวงศ์วัดปากอ่าวทำสังคายนา พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ถึงวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ขอถวายพระราชกุศล

ค่ำมีพระราชหัตถ์บอกเรื่องประชุมวันนี้ ถึงบีลเครฟเป็นไปรเวต

บัญชีขุนหลวงพระไกรศรี ส่งร่างสัญญาไปให้เคาน์ซิลและปรีวีเคาน์ซิลตริตรองรวม ๒๘ คน

ร่างสัญญาตีพิมพ์

สมเด็จกรมหลวงจดหมายถวายว่า ได้ทำความเห็นคัดพิกัดภาษีไปยังกรมท่าแล้ว ส่งสำเนามาถวาย

สำเนาถึงกรมท่า

พระสิทธิไชยบดีขอรับพระราชทานที่นาหลวงตำบลเหลืองอ้อ ทำเป็นกำลังราชการ

วันที่ ๔๑๗๘ วันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง เสด็จออก พระยามหามนตรีเฝ้าถวายรายการพระที่นั่งใหม่ บ่าย ๔ โมง มิสเตอร์ปีลเครฟพาเยเนราลโดโนเวลกับภรรยาและเอดเดอกงเฝ้า พวกเขาแต่งเต็มยศ แต่ปีลเครฟแต่งครึ่งยศ การรับนี้กรมวังกรมท่าแต่งครึ่งยศดำตามธรรมเนียมทรงฉลองพระองค์ฟรอกโค๊ตทหาร ติดเครื่องราชอิสสริยยศดวงเล็ก ๆ รับที่ห้องน้ำเงิน พวกฝรั่งไปแล้วสมเด็จกรมหลวงเฝ้าด้วยเรื่องพิกัดภาษี แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้กรมพิชิต หนังสือสัญญาเก่าทรงตรวจไว้ลงสัญญาใหม่

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพนมศก ขอนายจิตรมหาดเล็กเป็นผู้ช่วยราชการ กับพระพนมพินิจจัดได้ผ้าม่วงหางกะรอก ๑๐ ผืนให้นายจิตรผู้บุตรนำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย

พระนรินทร์อ่านบอกเมืองตะกั่วป่า บอกเผาศพพระอิศราธิไชย เมื่อวันอาทิตย์ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ได้มอบปลาทองคำให้หลวงนายศักดิ์ข้าหลวงคุมเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ๑๐ ปลา กับบุตรพระอิศราธิไชยเข้ามารับราชการฉลองพระเดชพระคุณในกรุง

เทพ ฯ ด้วย ๒ คนแล้วถวาย พระนรินทร์ถวายข้อบังคับตั้งห้างซื้อผิ่นเมืองแพร่ซึ่งตีพิมพ์แล้ว ๕๐๐ ฉะบับนั้นไว้ในออฟฟิศหลวง ๕ ฉะบับ ส่งมหาดไทย ๔๐๐ นอกนั้นเก็บไว้ที่ออฟฟิศกลาโหมบ้าง แจกหัวเมืองบ้าง

พระยาอภัยรณฤทธิ์ทูลลาเข้าพิธีจรดพระนังคัล พระราชทานเงินเบี้ยเลี้ยงให้ ๕ ชั่งตามเคย

รับหนังสือมิสเตอร์บีลเครฟ ตอบพระราชหัตถ์เรื่องประชุมเคาน์ซิล

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือว่าด้วยลงไปบ้านกงสุลอังกฤษเช้าวันนี้ ปรึกษาด้วยสัญญา ๕ ข้อ กับว่าด้วยเรื่องเยเนราลโดโนเวลจะเข้าเฝ้า กับว่าด้วยบีลเครฟตามด้วยสเกรตารีที่จะไปกับท่าน จะตกลงเป็นใครแน่

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับเล็กอัดสมุดเหลือง ว่าด้วยจะให้พระยาเจริญไป แต่ยังมีที่เสียอยู่หลายอย่าง แต่คิด ๆ ไปก็เห็นว่าไม่สู้กะไรนัก

เจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบพระราชหัตถ์ ว่าด้วยที่จะให้พระยาเจริญไป ท่านเห็นว่าไม่สู้เสียสิ่งไรนัก ตามพระกระแส

มีพระราชหัตถ์ไปอีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยข้อ ๕ ในสัญญาเก่าเรื่องห้ามคนสัปเยก ควรจะเติมท้ายว่าเรื่องอื่นอีกหลายเรื่อง

วันนี้พระราชทานเอกษกวาเตอร์มิสเตอร์คลากเป็นกงสุลเด็น

มาร์กไปที่กรมท่า ให้กรมท่าส่งด้วยเป็นกงสุลพ่อค้า

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องให้เติมความในสัญญา ว่าข้อ ๕ สัญญาเก่า สำเนา ขุนหลวงพระไกรศรีเตือนเคาน์ซิลให้ส่งความเห็นในวันอังคาร

วันที่ ๔๑๓๙ วันอังคารขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออก ปรีวีเคาน์ซิลถวายความเห็นพระยาเจริญเฝ้าทรงด้วยเรื่องที่จะให้เป็นที่ ๒ ไปนอกกับกรมท่าจึงกราบทูลว่า เจ้าพระยาภาณุวงศ์ก็ได้บอกแล้ว รับฉลองพระเดชพระคุณ แต่มีความวิตกห่วงอยู่แต่ที่บ้านไม่มีคนรักษาจะต้องจ้างคนเฝ้า รับสั่งว่าไม่เป็นไร ถ้าลำบากอยู่แล้วก็จะเปลี่ยนตัวให้คนอื่นไป แกจึงทูลตอบว่าเป็นราชการไม่บิดพลิ้วมิได้ รับฉลองพระเดชพระคุณจนเต็มสติกำลัง

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกขุนนางที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าราชบุตร เจ้าราชภาคิไนย เมืองเชียงใหม่ กราบถวายบังคมลากลับไปเมือง

แล้วรับสั่งให้หาพระยารัตนโกษามาสั่งจะให้ไปนอกกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ แกจึงทูลขอจมื่นวิชิตออกไปด้วย

รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรไปทูลสมเด็จกรมพระ จะพระราช

ทานตราทุติยจุลจอมเกล้าแก่พระยารัตนโกษาให้ทันไปนอก

กรมท่าถวายหนังสือสมเด็จเจ้าพระยามีมาแต่ราชบุรี ว่าด้วยร่างสัญญาเห็นใช้ได้ แต่ท้วงข้อ ๑๘ เข้ามาว่าเป็นความร้ายในบ้านเมือง ยอมให้ลงในสัญญาไม่ได้ ถ้าจะต้องให้จริงแล้ว ก็ต้องให้มีกำหนดเหมือนแต่ก่อน กับว่าด้วยที่ ๒ ที่จะไปนั้นให้ทูลขอพระยารัตนโกษาไป

กับมีฉะบับเล็กติดมาด้วย ชี้แจงเรื่องอังกฤษจับบ้านเมืองในอาเซียนี้ ต้องคิดผ่อนปรนให้ดี

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเรื่องสั่งพระยารัตนโกษา ที่จะให้ไปนอก กับว่าด้วยคนที่จะไปกับท่าน

มีตอบกรมท่าเรื่องสมเด็จเจ้าพระยาว่ามาด้วยข้อ ๑๘ ทรงเห็นว่าถ้าสู้กันจริง ๆ แล้วก็คงจะตลอดได้

วังหน้าถวายความเห็นเรื่องแก้สัญญาเข้ามา

เจ้าพระยาพลเทพจดหมายทูลด้วยกรมการกรุงเก่าบอกลงมาว่า ณ วันพฤหัสบดีขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๖ เวลาเช้า ๔ โมงเศษเกิดเพลิงไหม้ผ้าทรงพระพุทธรูปองค์ใหญ่ในวิหารวัดพนัญเชิง พระพุทธรูปชำรุด ปูนกะเทาะหลายแห่ง ไฟเลียดำไป

มีพระราชหัตถ์ตอบไปว่า พระองค์นี้เป็นพระใหญ่สำหรับบ้านเมือง ให้บังคับให้กรมการราษฎรเวียนเทียนสมโภชเสียแล้วให้หาช่างขึ้นไปซ่อม แล้วจะเสด็จขึ้นไปทรงปิดทอง แล้วจึง

จะสมโภชภายหลัง

วันที่ ๔๑๘๐ วันพุธขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๓ โมง ประชุมเสนาบดีเหมือนครั้งก่อน เจ้าพระยารัตนโกษามานั่งในที่ประชุมด้วย อ่านร่างซึ่งเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาสุรวงศ์ร่างมาออกสอบกัน แก้เป็นข้อ ๆ และตรวจความเห็นปรีวีเคาน์ซิลด้วย พลบเสด็จขึ้นเสวย แล้วเลี้ยงท่านเสนาบดีและผู้ที่มาประชุมในห้องน้ำเงินห้องเล็ก แต่สมเด็จกรมพระนั้นพอพลบท่านกราบถวายบังคมลาไป จัดการ พระราชพิธีจรดพระนังคัล แล้วประชุมต่อไปจนยาม ๑ จึงเลิก ร่างหนังสือนั้นยังไม่ตกลง ให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ไปสอบร่างกันที่บ้านกรมท่าแล้วนัดมาตรวจวันแรมค่ำ

เมื่อเวลาประชุม รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรไปสั่งให้สวดมนต์พระราชพิธีจรดนังคัลเสียก่อน พอเวลายาม ๑ เสด็จออก ฝนตกประปราย พอถึงท้องสนามครู่หนึ่งฝนตกมาก เมื่อเสด็จไปถึงสวดมนต์ยังไม่จบ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว ให้องค์สวัสดิโสภณไปจุดเทียนที่หอพระคันธารั ครั้นสวดจบแล้ว พระราชทานน้ำสังข์และแหวน ดาบแก่พระยาอภัยรณฤทธิตามเคยเหมือนอย่างทุกปี แล้วพระราชทานน้ำสังข์แก่นางเทพี ๔ คนต่อ

ไป พอเวลา ๔ ทุ่มเสด็จกลับ แต่ฝนไม่หาย

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ส่งต้นหนังสือความเห็นนีลเครฟเรื่องสัญญา ๕ ข้อที่เราร่างส่งไป

ต้นหนังสือนีลเครฟส่งความเห็น

ข้อความ ๕ ข้อที่เขาแก้

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเตือนให้ลงในสัญญา เรื่องเขตต์แดน กับว่าด้วยจะตั้งกฎหมายใหม่ได้ กับว่าด้วยพิกัดภาษีที่จะลงในสัญญา

วันที่ ๕๓๘๓ วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าวันนี้แรกนาที่ทุ่งส้มป่อยสนามควาย

จมื่นวิชิตเฝ้าถวายสายสร้อยช้างเผือกที่จะส่งไปเมืองอังกฤษแล้วมิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าทูลเรื่องได้ไปเบรกเกตกับมิสเตอร์นีลเครฟ ๆ ชมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาก ว่าสมควรเป็นไตรัลนิเคอลกิงแท้ ๆ

บ่าย ๕ โมงทรงรถพระที่นั่ง กรมหมื่นนเรศรกับพระองค์เจ้าเทวัญตามเสด็จ ไปทอดพระเนตรคลองซึ่งโปรดเกล้า ๆ ให้พระยานานาขุดแก้ตัดเขตต์หลังปทุมวัน เสด็จไปถึงศาลาเชิงสะพาน เสด็จลงทรงพระดำเนินด้วยพระบาท ทอดพระเนตร

เลียบคลองไปตามถนนนิวแมน ทรงพระดำเนินไปได้ครึ่งหนึ่ง ทรงรถพระที่นั่งเล็กเทียมม้าเทศม้าเดียว พระองค์สายตามเสด็จบนรถประพาสไปจนสุดถนนสีร์ยะลำโพง คลองเตย ทรงพระราชดำริด้วยจะขุดคลองให้ลึกให้เป็นประโยชน์ทางเรือเดิน ที่ดินริมคลองคิดจะทำที่วังพระราชทานพระเจ้าลูกเธอ เวลาเกือบทุ่มกลับมาถึงปทุมวัน ขึ้นทรงรถพระที่นั่งใหญ่เสด็จกลับมาถึงปทุมวัน ขึ้นทรงรถพระที่นั่งใหญ่เสด็จกลับถึงพระบรมมหาราชวังเวลาเกือบ ๒ ทุ่ม

ออกขุนนาง เมืองนนท์บอกส่งปี้จำนวนปีเถาะ จีน ๔๖๗ คน เงิน ๒๓ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ บาท รวมกับเก่าที่ส่งไว้แล้วครั้งหนึ่งเป็นจีน ๘๖๗ คน เงิน ๔๓ ชั่ง ๗ ตำลึง ๒ บาท เสร็จสิ้นจำนวน

รับสั่งให้พระศรีเสนาไปทูลสมเด็จให้จัดเสื้อผ้าเครื่องทรงประพาสพระราชทานพระยาสุจริตรักษา ผู้ว่าราชการเมืองตาก ด้วยของเดิมเขาไฟไหม้ กับให้พระราชทานโต๊ะใหญ่ด้วย

กับรับสั่งให้เราทูลสมเด็จกรมพระ ให้ตามพระยาราชเสนาซึ่งข้าหลวงเมืองเชียงใหม่กลับลงมาก่อน จะให้ไปพบกับปิ๊ลเครฟก่อน แต่พระยาราชเสนานั้นไปเสีย ๙ วันแล้ว พระราชทานโต๊ะใหญ่ คนโททอง

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาเทพประชุน ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ว่าด้วยปิ๊ลเครฟเข้ามาจะแก้สัญญาใหม่ กับพระราชทานปีนเวต

เตอรินและปีนเฮนรีมาตีนแก่เจ้าเชียงใหม่ เจ้าอุปราชคนละบอก กับพระราชทานดินสอสไตโลคลาฟฝึกแก่พระยาเทพ

ปีนเวตเตอรินนั้น ทรงซื้อปืนองค์ดีสององค์โสณ์คนละบอก

วันที่ ๔๑๘๒ วันศุกรขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมงเสด็จออก พระยารัตนโกษาเฝ้าถวายตัว สังวาลเครื่องราชอิสสริยยศช้างเผือกที่จะส่งไปพระราชทานปรินซ์เวลกับดวงตราไม่ได้ประดับเพ็ชร์ แต่ของกวินนั้นประดับเพ็ชร์ด้วย ดวงใหญ่ประดับที่มงคล ดวงเล็กประดับที่มงกุฎ

แล้วทรงสั่งพระยารัตนโกษาว่าไปถึงนอกไปปรึกษากับเมซันจะคิดส่งช่างออกไปหัดทำการช่างต่าง ๆ แต่คิดไม่ให้เสียเงินจะให้เป็นลูกจ้างเขาทำการจะได้หรือไม่ กับให้เอาช่างทองดี ๆ ไปฝึกหัดดูตัวอย่างสัก ๒ คน

เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จลงไปเยี่ยมประชวรกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ว่าประชวรหวัด แล้วเสด็จออกทอดพระเนตรการวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลาย่ำค่ำเสด็จกลับ เลยไปทอดพระเนตรงานที่พระตำหนักอีก เวลา ๒ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันนี้ลูกหญิงเล็กของพระองค์เจ้าเทวัญ ฯ มาเฝ้า พระราชทานชื่อหม่อมเจ้าหญิงบรรสานสนิท

รับโทรเลขฉะบับ ๑ บอกเรือไปลำ ๑

เจ้าพระยามหินทร์จดหมายทูลด้วยเรื่องมิสเต่อร์บีลเครฟไปดูละคร จะพาเยเนราลโดโนเวลไปดูด้วย

เจ้าหมื่นเสมอใจถวายเรื่องราวกล่าวโทษทหารในพระอินทรเทพ ด้วยจับบ่าวที่ไปดูการก่อพระทรายวัดเศวตฉัตร (มีพระราชหัตถ์ส่งเรื่องราวไปถามพระอินทรเทพ)

วันที่ ๔๗๘๓ วันเสาร์แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายสมเด็จพระองค์น้อยเฝ้าเรื่องจะทำสัญญากับมิสเตอร์อาลบาสเตอเรื่องจัดการมิวเซียม พระยามหามนตรีเฝ้าถวายเรื่องความเจ้าพระยามหินทร์ส่งมาด้วยผู้ร้ายลักของ ชำระไปเกี่ยวนักเรียนในทหารมหาดเล็กไปเกาะตัวก็ยังไม่ส่ง รับสั่งกับสมเด็จพระองค์น้อยให้บังคับส่งไป

พระยาภาสถวายพระแสงปืนที่สั่งห้างวินเชสเตอ ส่งเข้ามาเวลายามเศษทรงฉลองพระองค์อีฟนิงเดรส เครื่องราชอิสสริยยศมหาวราภรณ์ เสด็จวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ด้วยวันนี้เป็นวันท่านทำบุญแซยิดพระชันษาครบ ๖๑ รอบ ประทับบนตำหนักใหม่ พระราชทานพระราชหัตถ์ไชยมงคลแล้วพระราชทานพระธำมะรงค์นพเก้าวง ๑ ทำ

มาแต่นอก กับเงิน ๒๐ ชั่งเป็นของขวัญ ประทับตรัสอยู่จน ๔ ทุ่มเสด็จประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยเจ้านาย เสวยแล้วเสด็จลงไปทอดพระเนตรละครพระองค์เจ้าสิงหนาทที่พลับพลาชาลาล่างจน ๒ ยามเสด็จกลับ

อนึ่งเมื่อประทับตรัสอยู่บนตำหนักนั้น สมเด็จกรมพระท่านถวายหนังสือบีลเครฟ มีตอบเรื่องความมองคุณะและเรื่องความมิสคอกไม่ยอมทุกอย่าง กลับจะเอาค่าป่วยการอีก รับสั่งให้ท่านหามิสเตอร์อาลบาสเตอมาปรึกษาแล้วให้เชิญเขามาดินเนอด้วยสักวัน ๑ จะได้ทรงชี้แจงกับเขา

วันนี้บีลเครฟดินเนอให้เยเนราลโดโนเวลที่บ้าน เชิญคนไทย ๕ คน คือ พระองค์เจ้าเทวัญ พระองค์เจ้าดิศ เจ้าคุณทหาร เจ้าคุณกรมท่า พระยาภาส

รับหนังสือบีลเครฟถวายขอบพระเดชพระคุณเรื่องทรงบอกการประชุม

รับหนังสือกรมท่าทูลด้วยสัญญาเรียงแล้ว นัดประชุมพรุ่งนี้ได้ กับจะส่งคำอังกฤษให้บีลเครฟทีละข้อ ๆ ตามที่แปลแล้ว กับส่งหนังสือเมซันมีมาฉะบับ ๑

หนังสือเมซันว่าด้วยเรื่องตราที่ส่งไปเยรมันที่สงสัยกันนั้น จะส่งหนังสือไปให้มิสเตอร์ปิกเกนแปก กับว่าด้วยเรื่องหนังสือพิมพ์

มีพระราชหัตถ์ตอบยอมให้ส่งสัญญาแต่ให้มีคำอธิบายด้วย

พระยามหามนตรีเฝ้าถวายเรื่องราวเจ้าพระยามหินทร์ เรื่องความผู้ร้ายลักของ (คืนเรื่องราวไป)

พระราชหัตถ์พระราชทานไชยมงคลสมเด็จกรมพระ

ร่างสัญญากับอาลบาสเตอจัดมิวเซียม

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระองค์เจ้าน้อยยอมตกลงฉะบับ ๑

วันที่ ๔๑๘๔ วันอาทิตย์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ประชุมเสนาบดีตรวจสัญญาเหมือนวันก่อน แต่สมเด็จกรมพระไม่ได้เสด็จด้วยท่านทำบุญยังไม่แล้ว ประชุมอยู่จนทุ่มเศษเลิกยังไม่ตกลง ได้ทรงรับร่างไว้ทรงแก้แล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้หามิสเตอร์อาลบาสเตอเข้ามาช่วยแก้ กรมพิชิตเป็นคนอ่าน เทวัญเป็นคนเขียนจนเวลา ๗ ทุ่มเลิก

วันที่ ๔๑๘๕ วันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเที่ยงมีการเลี้ยงเยเนราลโดโนเวลกับภรรยา และเอดเดอกงกับพวกกงสุลอีก ๓ คน คือมิสเตอร์บีลเครฟ มิสเตอร์นิวแมน มิสเตอร์กูลด์ กับเอามิสเตอร์อาลบาสเตอมาด้วยอีกคน ๑ คนไทยอีก ๑๒ คน เจ้านายและขุนนางในกรมท่าและทหาร

เลี้ยงแล้วขึ้นมาสูบบุหรี่อยู่บนห้องน้ำเงิน. แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ฝรั่งที่มาลงชื่อในสมุดวิสิตเตอ บ่าย ๒ โมงกลับ แต่ปีลเครฟนั้นเฝ้าทรงด้วยสัญญาจนบ่าย ๔ โมงจึงกลับไป

เสด็จขึ้นสรงพระพักตร์ เปลื้องเครื่องแล้ว ให้หามิสเตอร์อาลบาสเตอมาแก้สัญญา อยู่จนเวลา ๘ ทุ่มจึงแล้วเสร็จ

พรุ่งนี้ให้ท่านเทวัญลงไปบอกเขาด้วย

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเรื่องทรงกับมิสเตอร์ปีลเครฟด้วยเรื่องหนังสือสัญญา ร่างสัญญานั้นจะทรงแก้ให้ แล้วจะส่งพรุ่งนี้หรือมะรืนนี้

ในตอนค่ำรับหนังสือกรมท่าทูลด้วยสมเด็จเจ้าพระยามาแก้สัญญาอยู่ที่เรือไฟและบ่นมาไม่ควรจะช้า ท่านแก้เสร็จแล้วจะให้ส่งร่างเข้ามาถวายพรุ่งนี้

วันที่ ๔๑๘๖ วันอังคาร แรม ๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง พระยาอภัยรณฤทธิ์มาทูลลาไปสุพรรณ จะไปดูช้างเผือก

บ่าย ๓ โมง สมเด็จเจ้าพระยากับเจ้าพระยาภาณุวงศ์เฝ้า เอาร่างสัญญาที่ท่านแก้มาถวาย จึงพระราชทานร่างที่ทรงแก้ให้ท่านดู แล้วให้กรมหมื่นพิชิตเป็นคนอ่าน ตรวจแก้เป็นข้อๆ ตกลงเป็น

เอาร่างหลวง เวลาทุ่มเศษท่านกลับไป

ทรงพระราชหัตถ์ถึงปีลเครฟเรื่องสัญญาตกลง

รับหนังสือเจ้าพระยามหินทร์ ๒ ฉบับ ๆ ๑ ถวายความเห็นตรึกตรองดูสัญญาที่ปีลเครฟร่างมาข้อ ๒ กับข้อ ๒๕ ความประกอบกัน เห็นว่าอังกฤษคิดเป็นการยาวนัก (ยากที่จะแก้ไข)

ฉะบับ ๑ ริโปตเล่นละครให้เยเนราลโดโนเวลกับมิสเตอร์ปีลเครฟดูเมื่อวันศุกร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าส่งร่างสัญญาไปให้แปลส่งเขา กับเตือนด้วยความยังขาดเรื่องเขตต์แดนกับเรื่องเลิกสัญญาเก่ายังไม่ได้ลง

ที่วังสมเด็จวันนี้มีการเลี้ยงปีลเครฟเป็นดินเนอไปรเวต เรื่องราชการไม่ได้พูด

วันที่ ๔๑๗๘ วันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง พระยารัตนโกษาถวายตรามหาวราภรณ์กับสายสร้อย ๒ สำรับที่จะส่งไปนอก กับหีบถมพระราชศาสน์ด้วย

พระนายสรรเพธถวายราคาที่จะขุดคลองศีร์ษะลำโพงแก้ใหม่กว้าง ๗ วา ลึก ๕ ศอก ทั้งดินทางเดียว เส้นละ ๔๘ บาท

๒ ทุ่มออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองกาญจนดิษฐ์

ส่งเงินค่าต่อเรือแทนทองคำแท่งหมึกคิดเป็นเงิน ๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง กับหลวงประจักษ์ชวการซึ่งไปตรวจทางทำแผนที่กับกัปตันลอฟตัศทางเมืองไชยาว่า วันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ออกไปเซอเวแต่บ้านท่าข้ามไปห้วยตะกั่ว วันพุธ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ จะเดินต่อไป ส่งริโปตเข้ามา

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสงครามบอกปลัดตายกับผู้ร้ายพื้นพระ จับตัวได้รับเป็นสัตย์ส่งเข้ามา

พระนรินทร์ถวายหนังสือราชการกลาโหม ๓ เล่ม

รับหนังสือบิลเครฟตอบพระราชหัตถ์เรื่องสัญญาแล้ว

รับหนังสือกรมท่า ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่ามิสเตอร์โปรเยอ ผู้ว่าการกงสุลเยอรมันว่า ปรินซ์เฮนรี มีหนังสือมาถวายฉะบับ ๑ ขอกำหนดวันเฝ้าถวาย

ฉะบับ ๑ ว่าสมเด็จเจ้าพระยากับเจ้าคุณทหารและท่านพร้อมกันตรวจสัญญาเก่า เห็นสัญญาใหม่ความยังขาดอยู่เรื่องซื้อที่กับขอให้คงสัญญาเก่าไว้ อย่าให้เป็นลบล้างพระนามพระเจ้าแผ่นดินด้วยท่านกลัวอยู่

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ ว่าความยังขาดนั้นให้ตรวจดูในท้ายข้อ ๓ กับว่าด้วยการเลิกสัญญาเก่า ยังไม่ตกลงกันเด็ดขาด เป็นแต่พึ่งพูดกันเข้าใจดังนั้น

รับหนังสือกรมท่าอีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยหนังสือสมเด็จกรม

หลวง เรื่องพิกัดภาษีนั้น ที่ว่าด้วยภาษีปลาทูกับน้ำตาลทรายนั้น อาลบาสเตออยากให้ยกเสีย ถ้าโปรดประการใดท่านจึงจะได้แปลต่อและส่งไป ส่งต้นหนังสือและคำแปลมาด้วย

หนังสือสมเด็จกรมหลวงถึงกรมท่า

กงสุลอเมริกันจดหมายทูลเกล้า ฯ ถวายว่าจะต้องออกจากที่ทูลลากลับออกไป อยากจะรับเป็นกงสุลไทยที่อเมริกา

หลวงนริศรจดหมายทูลเตือนรายเงินทำโรงสีที่กู้ ๕๐๐ ชั่ง

วันที่ ๔๑๘๘ วันพฤหัสบดี แรม ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๓ โมง มิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าที่ห้องน้ำเงิน ทูลด้วยเรื่องเอาร่างสัญญาไปส่งปีลเครฟ ๆ ฝากหนังสือมาถวาย

สมเด็จกรมหลวงเฝ้าถวายกาถังน้ำร้อนทำด้วยไม้เป็นรูปลูกตุ้ม กับทูลด้วยบัญชีเงินคิดกะจ่าย

ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยาเทพประชุนว่า หนานอุตมะกลับมาแต่เมืองเชียงตุงแล้ว เมืองเชียงตุงมีหนังสือมานัดไว้แต่ก่อน ให้ไปพูดปรึกษากันที่ห่วงลึก ครั้นจัดคนให้ขึ้นไปแล้ว พวกเมืองเชียงตุงกลับมีหนังสือมาผัดว่ายังไม่มีคำสั่งมาแต่เมืองอังวะ ภายหลังได้รับหนังสือเจ้าบุรีรัตน์เมืองเชียงรายว่าพวกเงี้ยวมาตั้งที่เขตต์แดนเมืองเชียงใหม่ ริมเชียงแสนหลายครัว

ได้ให้คนไปว่า ถ้าจะมาตั้งอยู่ที่นี่ต้องเป็นข้าเมืองใต้ พวกนั้นตอบว่าแล้วแต่เมืองเชียงตุง การที่พวกเมืองเชียงตุงผัดเพี้ยนบ่อย ๆ ดังนี้ พวกเมืองเชียงใหม่สงสัยว่า เขาจะคิดรวบรวมกำลังมาตั้งเมืองเชียงแสน เจ้าเชียงใหม่กับพระยาเทพปรึกษาพร้อมกัน จะยกคนไปตั้งเมืองเชียงแสนเสียก่อนในเดือน ๕ นี้ แต่จะต้องให้ตรวจดูสะเบียงอาหารก่อน จะพอปี ๑ หรือไม่พอ ถ้าพอจะตั้งในเมือง ถ้าไม่พอจะค่อย ๆ ตั้งไป จะทำไร่รวบรวมสะเบียงอาหารเสียก่อนจึงจะมั่นได้ แต่พวกเงี้ยวที่มาตั้งนั้นจะให้คนไปไล่ ถ้าไม่ไปจะงดไว้ก่อน เมื่อเข้าออกรวงจะได้ผลแล้วจะยกกำลังไปไล่ทีเดียว จะได้เอาเข้าไว้เป็นสะเบียงต่อไป การครั้งนี้ได้มีหนังสือไปเร่งคนที่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนแล้ว ที่เมืองได้เกณฑ์พลเมืองตำดินคนละถ้ำ กะสุนคนละ ๕๐

พระนรินทร์ทูลบอกเมืองนครส่งเงินค่านา ปีกุน ๑๐ ชั่ง ปีชวด ๔๐ ชั่ง ฉะบับ ๑ อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยเงินค่านายืมจ่ายซื้อเข้าเมืองตรังส่งตั๋วมาหักปีขาล รวม ๒๒๗ ชั่ง ๔ ตำลึง ๒ บาท เมืองพัทลุงส่งค่านาปีฉลูเงิน ๑๒ ชั่ง ปีขาลเงิน ๑๕ ชั่ง พระศรีธรรมปลัดเมืองนครส่งส่วยขี้ผึ้งที่เขาควบคุมเลข ๑๔ คน พระยาศรีทูลเจ้านครขอรับพระราชทานปืนคาบศิลา ๓๐๐ ปืนหามแล่น ๑๐๐ กะสุน ๔.๐๐๐ เมืองแพร่ขอปืนคาบศิลา ๑๐๐ ไปไว้สำหรับเมือง

รับหนังสือกรมท่าว่าด้วยให้อาลบาสเตอเอาร่างสัญญาไปส่ง

บีลเครฟแต่ ๔ โมงเช้าวันนี้

หนังสือบีลเครฟฝากอาลบาสเตอมาถวาย ว่าด้วยเรื่องสมเด็จเจ้าพระยาลงไปหาเขา พูดไม่ดีมาก

หนังสือกรมท่า ว่าด้วยส่งต้นหนังสือมิสเตอร์มูลเลอร์กงสุลวิลันดาขอพามิสเตอร์เวิกโซเฝ้า

ต้นหนังสือมิสเตอร์มูลเลอร์

มีพระราชหัตถ์ตอบกรมท่า นัดให้กงสุลเยอรมัน กงสุลวิลันดาเฝ้า ริโปตกัปตันลอฟตัศที่ไปเซอเวแผนที่เตเลแกรฟทางไชยา

หนังสือนิวบรอนเนอร์ถึงกัปตันลอฟตัศ ๒ ฉะบับ

หนังสือเมซันทูลด้วยได้รับเงินจากออเรียนเตอแบงก์

พระอินทรเทพจดหมายทูลเรื่องเจ้าหมื่นเสมอใจกล่าวโทษ

มีพระราชหัตถ์ถึงบีลเครฟ เรื่องคนนักโทษถึงกำหนดจะขอมถอด แต่จะรับสั่งกับแก

วันที่ ๔๓๘๙ วันศุกร แรม ๗ ค่ำเดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๔ โมง กงสุลวิลันดาพามิสเตอร์เวิกโซเฝ้า เวลาบ่าย ๕ โมง มิสเตอร์โปรเยอ ผู้ว่าการกงสุลเยอรมันเฝ้าถวายหนังสือปรินซ์เฮนรีออฟปรูเซีย

พระยาภาสเฝ้าถวายร่างตราตั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์เป็นทูตไปลอนดอน แล้วพระยาราชเสนาซึ่งมีตราให้หานั้นกลับลงมาถึงเฝ้าทูลละอองวันนี้ โปรดเกล้าฯ จะให้ลงไปหามิสเตอร์บีลเครฟให้ท่านเทวัญจดหมายขอเวลาเขาลงไป

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกด้วยเรื่องปืนคาบศิลาพระราชทานไปไว้สำหรับเมือง ชำรุด ๕๐๐ บอก ขอส่งเข้ามาเปลี่ยนใหม่ แล้วอ่านร่างตราถึงเมืองพิไชยยอมอนุญาตให้พระยาอุตรการโกศลว่าราชการต่อไป ตราเมืองนครสวรรค์ขอยกกระบัตรว่าการปลัด หลวงสารภาครว่าการยกกระบัตรนั้นยอมอนุญาต

พระนรินทร์อ่านบอกเมืองพังงา ขอตั้งอุปัชฌาย์สำหรับเมือง แล้วถวายงบเดือนภาษีฝิ่นภาษี ๑๐๐ ชัก ๓ เดือน ๔ ปีเถาะ เอกศก

รับหนังสือมิสเตอร์บีลเครฟตอบพระราชหัตถเลขาขอบพระเดชพระคุณเรื่องนักโทษ กับว่าตรวจสัญญาแล้วจะมาเฝ้า

เจ้าพระยาพลเทพจดหมายทูลด้วยผู้ร้ายปล้นที่กรุงเก่าอำเภออุทัย ปล้นบ้านนายน้อย ยังสืบตัวไม่ได้

เจ้าพระยาภาณุวงศ์จดหมายถวายขอเลขพระยามหาอรรคนิกร ให้นายทัด นายเติม บุตรควบคุมต่อไป (เซ็นพระราชทาน)

หนังสือปรินซ์เฮนรีตอบพระราชหัตถ์ไม่เข้ามากรุงเทพฯ จะรีบกลับไป

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่า ว่าด้วยเรื่องหนังสือนำบอกตัวท่าน

จะไปนอก กับบอกเรื่องแก้สัญญาให้คิดเสียให้ตลอดจะจัดอย่างไร กับเรื่องทูตอยู่ลอนดอนกลับ

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมหลวง ส่งเรื่องราวเจ้าหมื่นเสมอใจกับพระอินทรเทพให้ท่านชำระ

มีพระราชหัตถ์ตอบกงสุลอเมริกัน พระราชทานพรที่จะกลับไป กับเรื่องกงสุลนั้นยังไม่ได้คิดว่าจะตั้ง ถ้าจะตั้งก็กลัวจะต้องเป็นคนไทย

ใช้เงินค่าผ้ายกจีนกับแพรซับใน ผ้าปักและราตคต ให้เปลี่ยนภรรยาพระยาภาส เงิน ๒ ชั่ง ๖๐ บาท

วันที่ ๔๑๙๐ วันเสาร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

กลางวัน ลูกกัปตันลอฟตัสมาทูลลาไปเรียนหนังสือที่นอก พระราชทานเงินเป็นค่าโดยสาร ๔ ชั่ง

พระยานรรัตน์เฝ้าด้วยเรื่องทำการโรงกระษาปณ์ว่า ทำเงินได้แล้ว มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ

บ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จทอดพระเนตรงานวัดพระแก้ว ฝนตกมาก

วันนี้เปลี่ยนธรรมเนียมออฟฟิศใหม่ ใช้ยืนและนั่งเก้าอี้อย่างฝรั่ง

พระราชทานเงินหลวงนริศรกู้ทำโรงสี เอาโรงสีเป็นจำนำ มีพระราชหัตถ์สั่งให้พระยาไชยสุรินทร์จ่ายเงินพระคลังข้างที่และเป็นธุระ

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบพระราชหัตถ์เรื่องหนังสือนำ และเรื่องบอกล่วงหน้าเปลี่ยนสัญญานั้นสมเด็จเจ้าพระยาเห็นว่าให้งดไว้ก่อน ไปทาบทามเขาดูเสียก่อน เรื่องทูตนั้นสมเด็จเจ้าพระยาท่านไม่เห็นด้วย

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ ว่าด้วยการที่ไม่บอกเขาก่อนในเรื่องเปลี่ยนสัญญานั้น ที่ไหนเขาจะพูดด้วย กับเรื่องทูตนั้นท่านไปนอกก็คงจะเห็นการตลอด

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ ให้จ่ายเงินทำเงินเหรียญที่โรงกระษาปณ์ พระสุพรรณเป็นผู้รับเงิน พระยานรรัตน์เป็นผู้กำกับ

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหลวงให้สืบราคาที่รายระบาดนายนุดอาหาร ซึ่งหลวงนริศรจะซื้อ

หม่อมราชวงศ์ผาด บุตรพระองค์ชิตขอเลขฉะบับ ๑ หม่อมราชวงศ์ไกล หม่อมราชวงศ์กลม บุตรพระองค์ชิตขอเลขฉะบับ ๑ เซ็นพระราชทานให้ทั้ง ๒ ฉะบับ

มีพระราชหัตถ์ฉะบับเล็กสั่งสมเด็จกรมพระ ให้พระยาราชเสนากับเจ้านครไปหาปีลเครฟพรุ่งนี้

วันที่ ๔๑๙๑ วันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง เจ้าพระยาภาณุวงศ์ทรงเรื่องที่จะออกไปนอก กับเรื่องหนังสือถึงเมืองทุกชาติที่จะบอกเปลี่ยนสัญญา กรมท่า ยอมตกลง กับทูลด้วยเรื่องหนังสือบอกไปถึงบีลเครฟ ว่าจะไป เปลี่ยนหนังสือสัญญาและถวายตรากวันนั้น มิสเตอร์บีลเครฟให้ นิวแมนขึ้นมาต่อว่าที่จะตั้งทูตที่เมืองลอนดอนไม่เห็นว่าลงไป ขอ ให้ว่าด้วย ท่านเห็นว่าครั้นจะโต้เถียงก็จะเป็นการลำบากยืดยาว ท่านจึงยอมว่าลงไป

บ่าย ๕ โมง พระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าแก่พระยา รัตนโกษาในออฟฟิศ แล้วทูลว่าวันนี้แกได้ไปหาบีลเครฟพูดกัน เรื่องที่จะเป็นทูตอยู่นอก บีลเครฟถามว่ากลัวหรือไม่กลัว ได้ ตอบว่าไม่กลัวและอื่น ๆ อีกมาก

พระยารัตนโกษาถวายบัญชีเครื่องราชบรรณาการ ตอบ ญวน เงิน ๔๓ ชั่ง ๑๐ บาท ฉะบับ ๑ ฉะบับ ๑ เป็นบัญชีเครื่อง แต่งพระองค์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอสายสร้อยไปนอกเงิน ๓๘ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๑ บาท ๑ สลึง

จมื่นวิชิตถวายบัญชีค่าหีบถมใส่ตราใส่ราชศาสน์เงิน ๑๗ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๓ บาท ๒ เฟื้อง ใช้พรุ่งนี้

สมเด็จกรมพระจดหมายทูลด้วยให้หม่อมเจ้าอลังการพา

พระยาราชเสนากับพระมนตรีลงไปหามิสเตอร์ป๊ลเครฟ ๆ พูดด้วยราชการแจ้งอยู่ในจดหมายพระยาราชเสนาแล้ว แต่เจ้านครลำปางนั้นจะต้องให้เจ้าพนักงานนำลงไป เจ้าราชบุตร เจ้าราชภาคิไนยเมืองเชียงใหม่นั้นกลับไปเสียแล้ว

จดหมายพระยาราชเสนาจดถ้อยคำที่ป๊ลเครฟสั่ง รวมเปนความ ๕ ข้อ

มีพระราชหัตถ์ตอบชี้แจงพระกระแสในการที่จะโต้ตอบมิสเตอร์ป๊ลเครฟ ในเรื่องเมืองเชียงใหม่นี้ จะต้องยึดเอากำหนดสัญญาเปนที่ตั้ง

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ถวายร่างหนังสือถึงผู้ว่าการต่างประเทศกรุงปารีสฉบับ ๑ ถึงกงสุลฝรั่งเศสในนี้ฉบับ ๑ (ทรงแก้แล้ว)

มีพระราชหัตถ์ตอบส่งร่างคืนไป

เซ็นบานแผนก ๒ ฉบับ

วันที่ ๔๑๘๒ วันจันทร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๕ โมง ทรงฉลองพระองค์แพรทหารครึ่งยศ เครื่องราชอิสสริยยศช้างเผือก เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทร์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อม

กัน พระยาพิพัฒนโกษากราบบังคมทูลพระกรุณากราบถวายบังคมทูลลาให้ท่านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ๑ พระยารัตนโกษา ๑ พระสุธรรมไมตรี ๑ พระศรีธรรมศาส์น ๑ จมื่นวิชิตไชยศักดาวุธ ๑ หลวงโกษานุการสวัสดิ์ ๑ พระนายสรรควิไชย ๑ รวม ๗ นาย ไปราชการกรุงลอนดอน จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำสังข์ทักษิณาวัฏองค์เล็ก รดเจ้าพระยาภาณุวงศ์ แล้วเจิมพระราชทาน ๆ คอมมิสชันตราตั้ง ๑ ดิโปลมาตราจุลวราภรณ์กับทั้งดวงตรา ๑ สายสร้อยจุลจอมเกล้าทองคำ ๑ พระยารัตนโกษา พระราชทานน้ำสังข์อุตตราวัฏ แล้วพระราชทานตรา ม.ม. พระสุธรรม ว.ม. พระศรีธรรมศาส์น ม.ม. จมื่นวิชิต ภ.ม. แต่พระนายสรรควิไชยกับหลวงโกษา ๒ คนนี้ ได้รับพระราชทานแต่น้ำสังข์ พระราชทานพรไชยมงคลแล้วเสด็จขึ้น

เจ้าพระยาพลเทพจดหมายถวายเรื่องที่นาที่ตำบลเหลื่อมอ้อที่พระสิทธิไชยทูลขอนั้นเป็นที่เปล่าให้พวกไพร่หลวงหางโคทำเข้าส่งฉางหลวง บางทีว่างมื้อยู่สัก ๒๐๐ ด้วยที่นั้นอยู่ไกลคลองราษฎรจึงมิได้เช่าทำ

กรมท่าจดหมายทูลด้วยเมื่อย่ำค่ำบีลเครฟมีหนังสือส่งร่างสัญญาขึ้นมา ได้ให้อาลบาสเตอจับแปลแล้ว

หนังสือบีลเครฟนำส่งร่างสัญญา

สำเนาคอมมิสชันตราตั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เป็นอรรคราช

ทูตวิเศษ ชั้นเอมบาสเดอร์เอกษตราออดินารี ฯลฯ พระยารัตนโกษาเป็นเฟิสต์สเกรตารี หม่อมเจ้าปฤษฎางค์เป็นสิกันด์สเกรตารี

วันที่ ๔๑๙๓ วันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมง เจ้าพระยาภาณุวงศ์เอาคำแปลหนังสือสัญญามาถวาย แล้วโปรดให้ท้าวราชกิจพาเจ้าคุณกรมท่าไปทูลลากรมพระสุดารัตนราชประยูรและพระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ๆ พระราชทานเครื่องต้มน้ำร้อนเงินสำรับ ๑ เป็นซองใส่ถังหนังหิ้วสำหรับเดินทาง

บ่ายทรงตรวจแก้สัญญาเป็นข้อ ๆ ไว้พูดกับบีลเครฟเวลาค่ำ

วันนี้เลิกไม่ออกขุนนาง เวลายาม ๑ มิสเตอร์บีลเครฟมาเฝ้า ทรงเรื่องสัญญาซึ่งแกแก้มาขอแก้ไขเป็นข้อ ๆ จน ๘ ทุ่มเศษจึงเสร็จ แล้วแกขอเฝ้าไปรเวตสองต่อสองทูลเรื่องวังหน้า ๆ ให้หาไปพูดฝากตัว แล้วทรงด้วยเรื่องนักโทษกับแก ว่าจะปล่อยได้คนเดียว แต่ต้องไปถอดต่อครบ ๖ เดือนตามคำตัดสิน แกขอบพระเดชพระคุณมาก ว่าจะบอกไปที่นอกว่าได้ด้วยยากจริง ๆ ความนี้คงจะถึงกวิน ๆ จะดีพระทัยระลึกถึงทางพระราชไมตรีมาก เวลา ๘ ทุ่ม ๔๐ มินิตแกกลับ ทรงพระอักษรถึงกรมท่า จน ๓ ยามเศษเสด็จขึ้น

สมเด็จกรมพระจดหมายทูล ด้วยเช้า ๔ โมงวันนี้ มิสเตอร์ปิลเครฟกับมิสเตอร์กูลด์มาเฝ้าท่าน พูดราชการพร้อมกันด้วยพระยาราชเสนากับพระมนตรี ท่านเรียงความขึ้นถวาย

ความที่พูดนั้นว่าด้วยจะให้พระยาราชเสนารักษาราชการที่เมืองเชียงใหม่กับเรื่องความมิสคอกและเรื่องความมองคุณะ

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเมื่อปิลเครฟเลิกไป ว่าด้วยความที่แก้ไขตกลงสอดส่งไปในซองให้ทราบ

วันที่ ๔๑๙๔ วันพุธ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๓ โมง เสด็จออกทรงเรื่องสัญญาที่ปรึกษากับปิลเครฟตกลงแก้เป็นข้อ ๆ ส่งให้ออกไปพูดที่นอก

บ่าย ๔ โมง กรมท่ามาเฝ้าถวายตราบัวแก้วใหญ่ บัวแก้วน้อยเก็บไว้ในออฟฟิศหลวง พระราชทานตราครั่งสำหรับราชทูตออกไป แล้วทรงชี้แจงความที่ทรงกับปิลเครฟให้เข้าใจตลอด แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสสริยยศและดิโปลมา พระราชทานศาส์นซึ่งจะไปถวายกวินไปทีเดียว

พระยารัตนโกษาเฝ้าพระราชทานอย่างสายสร้อยตรามหาวราภรณ์ มหาสุราภรณ์ ไปทำที่นอก แล้วทรงสั่งของต่างๆ ที่จะต้องพระราชประสงค์

ค่ำเลิกขุนนางไม่ออก ทรงเรียงข้อสัญญาอยู่จน ๘ ทุ่ม อาลบาสเตอเข้ามาด้วยแต่ไม่เสร็จ โปรดให้ไปแก้ไขแปลที่เก๋งวรสภาภิรมย์จนสว่างจึงแล้ว พระองค์เจ้าเทวัญเอาไปส่งเวลาโมงเช้า

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่า ส่งสัญญาฉะบับอังกฤษที่บีลเครฟแก้ไข กับคำที่ทรงเรียงแก้ไขกับบีลเครฟ กับไซเฟออย่างใหม่ให้เจ้าปฤษฎางค์เปนผู้ใช้

สำเนาคำที่ทรงกับบีลเครฟแก้ไขสัญญา

ตราตั้งกรมท่าให้มีอำนาจเต็มทำหนังสือสัญญา (ฟุลเปาเวอ)

พระราชสาส์นเปนตราตั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้ไปถวายตราให้ไปทำสัญญา (เลตเตอร์ออฟครีเดนซ์)

ดิโปลมาควีนวิกตอเรีย มหาวราภรณ์

ดิโปลมาปรินซ์เวล มหาวราภรณ์

วันที่ ๔๑๙๕ วันพฤหัสบดี แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๔ โมง เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ออกเรือบางกอกไปลอนดอน

เวลาบ่าย ๕ โมง อาลบาสเตอเฝ้าทรงเรื่องจะทำอินสตรักชันให้กรมท่า

ออกขุนนาง มีบอกเมืองนนท์เรื่องฆ่ากันตายเรื่อง ๑

ค่ำพระยาภาสเฝ้า ไม่มีราชการอะไร ๗ ทุ่มเสด็จขึ้น

รับโทรเลข ๓ ฉะบับ ๆ ๑ ว่า เจ้าคุณทหารลงไปถึงเมืองสมุทรเวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง บ่าย ๓ โมง ๔๕ เรือบางกอกไปถึงแวะที่หน้าทำเนียบแต่ไม่ได้ทอดสมอ เรือไฟเล็ก ๆ ตามไปส่ง ๘ ลำ ฉะบับ ๑ บอกบ่าย ๔ โมงกับ ๓๕ เรือบางกอกออกไปสิงคโปร์ ฉะบับ ๑ เจ้าคุณทหารไปเพ็ชร์บุรีเวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง

พระยาภาสจดหมายทูลขอเงินค่าของส่งเมซัน

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเรื่องธุระของเมซัน ด้วยเรื่องสั่งของหลวงที่จะให้สั่งเป็นตัว ๆ คือ ที่ไปรเวตสเกรตารี ๑ กรมท่าแห่ง ๑ กลาโหมแห่ง ๑ สมเด็จเจ้าพระยาแห่ง ๑ กับเงินล่วงหน้านั้นเมซันจะใช้ปีละเท่าใดให้ท่านปรึกษากับแกแล้วบอกเข้ามา

มีพระราชหัตถ์ถึงหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ให้เป็นสะกันด์สเกรตารี และช่วยราชการกรมท่า

หนังสือเจ้าพระยาพลเทพตอบพระราชหัตถเลขาเรื่องไฟไหม้พระพุทธรูปวัดพนัญเชิง ว่ากรมการบอกลงมาเมื่อวันแรม ๗-๘-๙ ค่ำ บ่ายได้สวดมนต์ ๒๕ รูป รุ่งขึ้น ๘-๙-๑๐ ค่ำ ฉันทั้ง ๓ วัน แล้วกรมการและราษฎรสรงน้ำเวียนเทียนสมโภช มีละคร มีหนัง กับได้กะประมาณของที่จะซ่อมลงมา

วันที่ ๔๑๙๖ วันศุกรแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเสด็จออก สมเด็จกรมหลวงเฝ้าทรงเรื่องบัญชีเงินการจ่ายให้ท่านเป็นผู้รับผิดชอบแล้วให้ท่านกะจ่ายด้วย

มิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าทูลเรื่องกงสุลทุกชาติพูดเกะกะเรื่องทำสัญญาอิจฉาบีลเครฟ แกเห็นว่าควรจะหามาปรึกษาเสียทุกชาติ เขาจะได้บอกไปที่คอเวอนเมนต์ ถ้าไม่ฉะนั้นกลัวจะไม่สำเร็จ ทรงเห็นด้วย

มิสเตอร์บีลเครฟจดหมายต่อว่ามาที่ท่านเทวัญว่า เมื่อกรมท่าไป ไม่มีหนังสือบอกว่าผู้ใดว่าการแทน

ออกขุนนาง พระนรินทร์ทูลบอกเมืองเพ็ชร์บุรีแรกนา เมื่อวันจันทร์แรม ๑๐ ค่ำเดือน ๖ เวลาเช้า ๔ โมงกับ ๑๘ นาที

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนครชัยศรีเรื่องยิงกันตายฉะบับ ๑ ฟันกันตายฉะบับ ๑ ยังชำระอยู่ทั้ง ๒ เรื่อง เมืองพนัศบอกพระครูอินทโมฬีถึงแก่มรณะภาพ จะปลงศพเดือน ๗

รับสั่งกับพระนรินทร์ให้เกณฑ์มอญทำอิฐให้เผาให้แข็ง จะทำถนนอย่างเมืองเตอรกี เวลา ๔ ทุ่มไฟไหม้ที่แพจีนอิวปากคลองบางกอกน้อย

รับโทรเลขสมเด็จเจ้าพระยากลับมาแต่เมืองสมุทร ๑๑ ทุ่ม

สมเด็จกรมหลวงจดหมายทูลด้วยเงิน รวมพระเจ้าพี่นาง น้องยาเธอ น้องนางเธอ ที่จะแจกยังมีตัวไม่ครบ รับสั่งให้งดไว้ก่อน ด้วยเคยแจกเดือน ๘

เจ้าพระยาสุรวงศ์จดหมายทูลขอตำแหน่งขุนนางในกรมพระกลาโหมหลายคน

ริโปตเพลิงไหม้บ้านจีนอิว ปากคลองบางกอกน้อย

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาพิพัฒน์ ให้มีหนังสือถึงมิสเตอร์ปีลเครฟ บอกเรื่องที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ไม่อยู่ โปรดให้แกว่าการแทน

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่า ส่งตรามหาวราภรณ์ไปให้เคราวน์ปรินซ์เมืองปรูเซีย กับให้ไปจัดเรื่องเด็กเรียนหนังสือที่เกิดจุกจิก

อีกฉะบับ ๑ บอกเรื่องราชการเมืองเชียงใหม่ที่ปีลเครฟเรียกพระยาราชเสนาไป กับมาที่วังสมเด็จกรมพระ

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาพิพัฒน์ ให้นัดกงสุลทุกชาติมาเฝ้า ให้บอกว่าเฝ้าไปรเวต มาคนละเวลา

วันนี้ได้รับหนังสือพิมพ์ว่าสมเด็จพระองค์น้อย เรื่องท่านแถมยิงเจ้าเขม

วันที่ ๕๑๙๗ วันเสาร์ แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออกวัดพระแก้วทรงปิดทองพระและพระคัมภีร์ แล้วเสด็จทอดพระเนตรงาน

พระยาศรีสิงหเทพ พระยาราชสัมภาราการ พระสุริยภักดี จมื่นจงขวา พระครูพิเชต พระพหล หลวงราชพินิจจัย หลวงบรรหารอรรถคดี ถวายโคลงรามเกียรติ์คนละห้อง ที่ใช้ได้ให้พระศรีสุนทรรับไว้ เวลาย่ำค่ำเสด็จกลับ

ค่ำทรงเรียงอินสตรักชันพระราชทานเจ้าพระยาภาณุวงศ์ จน ๗ ทุ่มจึงเสด็จขึ้น

วันนี้สมเด็จกรมพระฝ่ากรูปช้างบิ่น ช้างเขียน ซึ่งให้กรมช้างกับช่างไปตรวจช้างพระยาอภัยรณฤทธิ์ที่เมืองสุพรรณ ให้กรมหมื่นนเรศรเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เป็นช้างดำ เหลวไหล

รับหนังสือสมเด็จกรมหลวงทูลด้วยให้พระยาราชภักดีไปตรวจที่รายระบาดนุดอาหาร ท่านตีราคา ๑๔๐-๑๕๐ ชั่ง ว่าให้หลวงนริศรซื้อตามนี้ก็ยังอิดออดอยู่

กรมหมื่นนเรศรถวายหนังสือมิสเตอร์บีลเครฟมีมาที่สมเด็จกรมพระ เรื่องความงะพูลพ้องนันตา พ้องคันทะ เรื่องลักช้างที่เมืองตาก จะให้เร่งเงินเอาที่พระอินทรคีรี ว่าผู้ร้ายนั้นเป็นบ่าวพระอินทร์ ๆ รู้เห็นด้วย

สำเนาเรื่องความงะพูลพ้องนันตา พ้องคันทะทั้งเรื่อง

วันที่ ๔๑๙๘ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เสด็จออกแต่บ่าย ๒ โมง ทรงอินสตรักชัน

ค่ำออกขุนนาง พระศรีอ่านบอกหลวงเทเพนทร์ เรื่องไปชำระความงะเล็กที่เมืองไชยบาดาลได้ตัวผู้ร้ายรับเป็นสัตย์ พระยาพิพัฒน์ทูลบอกเมืองนครชัยศรีฆ่ากันตาย ๒ เรื่อง ยังชำระอยู่

แล้วมีพระบรมราชโองการสั่งพระยาพิพัฒนโกษา ว่าเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี เป็นราชทูตออกไปราชการครั้งนี้ ถ้าจะมีราชการสั่งบังคับสิ่งใด พระยาพิพัฒน์เป็นแต่ปลัดทูลฉลองบังคับไม่ได้ จะต้องใช้ตราใหญ่ออกชื่อเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราชดำเนินพระบรมราชโองการจึงจะสมควร แต่ธรรมเนียมเดิมที่เจ้าพระยาพระคลังบังคับทูตและกงสุลสยามทุกประเทศ เคยใช้แต่ตราน้อยนี้ ตั้งแต่นี้ต่อไปก็ควรจะเลิกตราน้อยเสีย ควรต้องใช้ตราใหญ่อย่างมหาดไทย กลาโหม การครั้งนี้ให้ตั้งเป็นธรรมเนียมเสียทีเดียว

กรมหมื่นนเรศรถวายหนังสือมิสเตอร์กูลด์มีมาถึงเสมียนตรากรมมหาดไทย ๒ ฉะบับ ว่าด้วยปีลเครฟอยากพบพระยาราชเสนาจะสั่งข้อราชการเมืองเชียงใหม่เสียให้เสร็จ กับอยากพบเจ้านครด้วย ถ้าจะลงไปวันใดขอให้กำหนดวันไป เขาจะนัดผู้ที่เกี่ยวข้องให้มาคอยอยู่ (ทีกเอาคำที่พูดปรึกษากันเรื่องความมองคุณะเป็นตกลงจะเอาลงไปชำระที่บ้านเขา)

สมเด็จท่านร่างตอบไม่ยอมให้ไปฉะบับ ๑

(ด้วยยังไม่เปนการตกลงกัน)

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือพระยาสยามธุรพาห์ฉะบับ ๑ ว่าด้วยเขายินดีที่ไทยเห็นว่ารับราชการแข็งแรง กับว่าด้วยหนังสือพิมพ์ที่ลอนดอนว่าด้วยเรื่องเมืองไทย กับว่าด้วยเมื่อปั๊ลเครฟจะเข้ามามีหนังสือลับให้ ใจความที่ตั้งใจจะมาช่วยไทย สอดสำเนามาด้วย

หนังสือลับปั๊ลเครฟให้เมซัน

หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ คัดส่งมา

เจ้าพระยามหินทร์ จดหมายทูลขัดข้อง พระยาอนุรักษ์ไม่แต่งทนายไปว่าความ (สั่งพระยาอนุรักษ์ให้รีบไปว่าเสีย)

หลวงสัลยุทธจดหมายทูลลาไปช่วยการศพพระยามหาอำมาตย์

สมเด็จพระองค์น้อยถวายบัญชีตรวจคลัง

วันที่ ๔๑๙๙ วันจันทร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง เสด็จออกทรงเรียงอินสตรักชัน แล้วกรมหมื่นนเรศรถวายหนังสือมิสเตอร์ปั๊ลเครฟมีตอบสมเด็จกรมพระ เรื่องความที่พูดปรึกษากันที่วังท่านนั้นจะไม่เอาเปนตกลง เขาไม่ยอม โกรธมาก

บ่าย ๔ โมง มิสเตอร์บีลเครฟเฝ้า พระองค์เจ้าเทวัญเป็นล่าม ทูลว่าเรื่องข้อความที่จะให้ข้าหลวงเชียงใหม่ประพฤตินั้นจะมีมาที่กรมท่าพรุ่งนี้ กับว่าด้วยการทำหนังสือสัญญานั้น อังกฤษไม่ได้คิดแก้เพื่อชาติอื่น คิดมาแต่ฉะเพาะไทยต่ออังกฤษเท่านั้น กับทูลเรื่องที่สมเด็จมีหนังสือไปไม่ยอมรับคำที่พูดกันเป็นตกลงว่าไม่เป็นราชการ แกยอมไม่ได้ ทรงตอบว่าไม่ทรงทราบ แล้วทรงเรื่องความมองคุณะที่หลวงบริบาลตัดสินยังไม่สิ้นกระแสความ หนานอุต น้อยมหาชัย ยื่นเรื่องราวกล่าวโทษมองคุณะ แล้วทรงชี้แจงเรื่องความให้ฟัง แกว่าแกจำไม่ได้ จึงโปรดเกล้า ฯ ว่าจะให้กรมหมื่นพิชิตลงไปชี้แจงให้แกฟังที่บ้านในวันพุธ แล้วแกทูลด้วยจะไปเที่ยวเมืองลพบุรีขอหนังสือสำหรับตัวไปด้วย รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรไปทูลสมเด็จให้ทำตราล่วงหน้าไป แล้วให้ทำตราน้อยเป็นหนังสือรับตัวแก ให้พระองค์เจ้าเทวัญส่งไปให้ เวลาทุ่มเศษบีลเครฟจึงกลับ

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกหลวงวาสุเทพซึ่งขึ้นไปชำระความที่เมืองพระพิษณุโลกว่าผู้ร้ายชุกชุม มีราษฎรกล่าวโทษพระยาพระพิษณุโลกหลายฉะบับ ว่าไม่สืบจับผู้ร้ายบ้าง ที่จับได้ก็ปล่อยเสีย (โปรดเกล้า ฯ ให้มีข้าหลวงไปช่วยชำระ)

๑ สำเนาหนังสือบีลเครฟตอบสมเด็จกรมพระเรื่องคำที่ปรึกษากัน ท่านไม่ยอมว่าเป็นตกลงนั้นแกยอมไม่ได้ ถ้าไม่ถือ

ดังนั้นผู้ใหญ่พูดกันเหมือนเด็กพูด

๒ สำเนาหนังสือมิสเตอร์กูลด์มีมาที่พระยาศรี เรื่องความน้อยคำภู

๓ เรื่องราวน้อยคำภูกล่าวโทษเจ้านายเมืองบลว่ากดความไว้

๔ พระยาอนุรักษ์ถวายเรื่องราวขอย้าย ตระลาการไม่ยอมไปว่าที่เจ้าพระยามหินทร์

๕ ขัดข้องเจ้าพนักงานกรมพระสุรัศวดี เรื่องเจ้าคุณทหารจดหมายดำเนินพระบรมราชโองการ มาสั่งให้จ่ายคนทำการโทรเลข

๖ รับหนังสือเยเนราลแกรนด์มีตอบพระราชหัตถเลขา

๗ มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเปิ่นไปรเวตอินสตรักชัน

๘ มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าบอกราชการกรุงเทพ ฯ

๙ มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าส่งบับลิคอินสตรักชันกับหนังสือต่าง ๆ คือ

๑๐ บับลิคอินสตรักชัน

๑๑ กฎหมายคัดไปกับอินสตรักชัน

๑๒ พระราชหัตถ์ถึงเซอรเอนดรูคลาก

๑๓ พระราชหัตถ์ถึงเมซัน พระยาสยามธุรพาห์

๑๔ พระราชหัตถ์ถึงแครฮาน พระสยามธุรานุรักษ์

๑๕ พระราชหัตถ์ถึงมิสเตอร์เปรสซี

๑๖ พระราชหัตถ์ถึงเซอรวิลเลียมรอบินซัน

๑๗ พระราชสาส์นเป็นเลตเตอร์ ออฟ ครีเดนซ์ ไปเยอรมัน

๑๘ พระราชสาส์นเป็นเลตเตอร์ ออฟ ครีเดนซ์ ไปฝรั่งเศส

๑๙ พระราชสาส์นเป็นเลตเตอร์ ออฟ ครีเดนซ์ ไปออสเตรีย

๒๐ พระราชสาส์นเป็นเลตเตอร์ ออฟ ครีเดนซ์ ไปวิลันดา

๒๑ ดิโปลมา ตรามหาวราภรณ์ เปรซิเดนซ์ฝรั่งเศส

๒๒ ดิโปลมา ตรามหาวราภรณ์ เคราวน์ปรินซ์ปรูเซีย

๒๓ ฎีกาหนานอุตน้อยมหาไชยกล่าวโทษมองคุณะ

๒๔ มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าเรื่องบีลเครฟมาเฝ้าวันนี้

วันที่ ๔๒๐๐ วันอังคารขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าวันนี้ชักศพพระยามหาอำมาตย์ที่วัดกัลยาณมิตร

บ่าย ๒ โมงเสด็จออกประทับห้องน้ำเงิน มิสเตอร์เดวิด บี. ซิกเกลส์ กงสุลอเมริกันเฝ้า บ่าย ๓ โมง มิสเตอร์ลอยด์ ผู้ว่าการกงสุลฝรั่งเศสเฝ้า บ่าย ๕ โมง มิสเตอร์เปไรรา กงสุลเนราลโปรตุเกศเฝ้า ทรงด้วยเรื่องจะขอแก้หนังสือสัญญา เขารับจะบอกไปถึงคอเวอนเมนต์ของเขาทุกชาติ

แล้วมิสเตอร์อาลบาสเตอเฝ้าทรงปรึกษาเรื่องความมองคุณะที่จะให้กรมหมื่นพิชิตลงไปหาบีลเครฟ แล้วมีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จ กรมพระให้กรมหมื่นพิชิตไป ถาม หนานอุต น้อยมหาไชย

และสืบพยานเรื่องความนี้ให้แน่นอน ให้มิสเตอร์อาลบาสเตอ ออกไปด้วย

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองอินทร์ เมืองปราจีน ขอหน้าเพลิงเผาศพพระครูอินทรมุนี ยกกระบัตร พระนรินทร์อ่าน บอกหลวงนราธิกรฤทธิ์ข้าหลวงซึ่งไปเซอเวกับมิสเตอร์กาซีว่าได้ ออกไปแต่กรุงเทพ ฯ วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ถึงพระปฐมเจดีย์ พัก อยู่ที่ตึกริมวัง แบ่งคนแบ่งช้างให้กลับไปเมืองทะวายบ้าง แล้วได้ ขึ้นส่องกล้องทำแผนที่บนพระปฐมเจดีย์บรรจบกับบรมบรรพต วัน แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๖ ออกจากพระปฐมเจดีย์ไปพักอยู่ที่โรงหีบ แล้วไปตั้งกล้องทำแผนที่ ๆ บ้านโพหัก ส่องกล้องบรรจบกับพระ ปฐมเจดีย์ แล้วยังพักอยู่ที่โรงหีบ

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองจันทบุรีส่งเงินแทนส่วยรงปี่ชวด ปี่ฉลู ปี่ขาล ปี่เถาะ ๓ ชั่ง ๑๗ ตำลึง

มีพระราชหัตถ์ถึงมิสเตอร์ปัลเครฟบอกด้วยจะให้กรมหมื่น พิชิตลงไปชี้แจงเรื่องความมองคุณะพรุ่งนี้ ๔ โมงเช้า แล้วตกท้าย ไปว่าจะให้มิสเตอร์อาลบาสเตอลงไปด้วย

เขามีตอบมาว่า จะยอมรับกรมพิชิตตามเวลากำหนด แต่ มิสเตอร์อาลบาสเตอนั้นเขาขอรับพระราชทานให้ยกเสีย ด้วยเป็น คนอังกฤษจะมาเกี่ยวข้องด้วยเรื่องความที่เป็นราชการไม่ได้

แล้วมีต่อไปอีกฉะบับ ๑ ให้มิสเตอร์แบรดดิเลลงไปแทน

รับหนังสือสมเด็จกรมหลวง ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยจีนโอจิว ขุนบาลห้วยใหม่กล่าวโทษเจ้าสาครว่าปลูกโรงทับที่หน้าศาลเจ้า

ฉะบับ ๑ ว่าด้วยภาษีเยื่อเคยซึ่งวิวาทกันด้วยลักเยื่อเคยในเขตต์แดนไทยมาขายในกรุงเทพ ฯ อ้างว่ามาแต่เขมร ไม่ยอมเสียภาษี จะเสียร้อยละสาม

วันที่ ๔๒๐๓ วันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้าวันนี้ กรมหมื่นพิชิตลงไปหามิสเตอร์ปีลเครฟเรื่องความมองคุณะ เขาไม่ยอมรับเรื่องราวหนานอุต น้อยมหาไชยที่กล่าวโทษมองคุณะในระหว่างความที่ยังไม่ได้ตัดสิน ถ้าตัดสินแล้วเขาจึงจะรับชำระ และหนานอุต น้อยมหาไชยนั้นเขาเห็นว่าไม่ผิดสิ่งใด ความผิดนั้นอยู่แก่เจ้านคร ขอให้ตรวจดูคำตัดสินหลวงบริบาล แล้วเขียนหนังสือตอบมาถวาย

บ่าย ๒ โมง มิสเตอร์คลากกงสุลเด็นมาร์กเฝ้า บ่าย ๓ โมง มิสเตอร์ริชแมนผู้ว่าการกงสุลออสเตรียเฝ้า บ่าย ๔ โมง มิสเตอร์มูลเลอ กงสุลสวิเดน นอรเวย์ และผู้ว่าราชการกงสุลวิลันดาเฝ้า บ่าย ๕ โมง มิสเตอร์ยุกเกอ ผู้ว่าราชการกงสุลอิตาลีเฝ้า ทรงด้วยจะขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา เขาก็รับจะบอกไปที่คอเวอนเมนต์ทุกคน แต่มูลเลอนั้นเมื่อจวนจะออกไปทูลว่าฝรั่งพร้อมกันทราบ

ว่าจะเสด็จยุโรป ขอต่อไทยจริง ๆ ให้ปล่อยนักโทษก่อน ทรงตอบว่า คนไทยก็ขอต่อฝรั่งทั้งปวงบ้างว่าความเรื่องนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับฝรั่งเลย ขอเสียเถิดอย่าให้วุ่นวาย เขาว่าตามพระทัย

เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้าทรงปรึกษาด้วยการเมืองเชียงใหม่ที่กงสุลอังกฤษมีขึ้นมาจะให้ข้าหลวงใหม่ประพฤติ แต่เป็นการลบล้างสัญญาที่ทำไว้ ท่านรับจะร่างตอบ

ออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองระนองเรื่องความผู้ร้ายที่ฆ่าหลวงคลังตายหนีไปเมืองมะริดโต้ตอบไปยังไม่ได้ตัวมา เขาว่าจะส่งถ้อยคำสำนวนไปมรแมนก่อน

เซ็นเรื่องราวพระยาอนุรักษ์

เจ้าพระยาสุรวงศ์จดหมายทูลขอเรือและเสลี่ยงที่สมเด็จเจ้าพระยาจะไปเอาบัญชีเลขหัวเมืองตะวันตก กับส่งร่างท้องตรามาถวาย

ร่างตรา

มีพระราชหัตถ์ตอบพระราชทานพระบรมราชานุญาตกับส่งร่างตราคืนไป

มีพระราชหัตถ์สั่งพระยามหามนตรีให้จัดทหารไปกับสมเด็จเจ้าพระยา

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือกงสุลอังกฤษส่งข้อบังคับสำหรับข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ กับจะขอให้ข้าหลวงลงไปหา

ข้อบังคับข้าหลวงเป็นความ ๒ ข้อ

ทรงร่างหนังสือตอบให้พระยาพิพัฒน์ตอบไปด้วยสงสัยในข้อความที่เขามีขึ้นมาเรื่องส่งความมากรุงเทพ ฯ

พระยารองเมืองริโปตไฟไหม้เมื่อเวลาทุ่ม ๑ ที่โรงกะเบื้องริมหอกลอง ไหม้เชิงกลอนไปถึงอกไก่แล้วดับได้

สมเด็จพระองค์น้อยทูลด้วยนายสรพลกับนายสรการทูลลาไปช่วยการศพพระยามหาอำมาตย์ กับออฟฟิศใหญ่ในกำปนี ๖ ไม่มีตัว ขอองค์จิตรให้ว่าที่กัปตันนายประจนแทนสรการ (เซ็นท้ายว่าดีแล้วส่งไป)

วันที่ ๔๒๑๒ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย พระไพรัช นำหนังสือ มิสเตอร์กูลด์มีขึ้นมาที่เสมียนตราส่งข้อเพิ่มเติมข้อบังคับข้าหลวงเชียงใหม่ที่ความยังขาดอยู่กับทั้งคำอังกฤษด้วยว่าวานนี้ไม่ได้มีมา

(หนังสือฉะบับนี้รีบมีขึ้นมาก่อนหนังสือเราตอบถามที่สงสัยขอบังคับลงไป น่าที่จะมีผู้ใดลงไปบอก จึงรีบมีขึ้นมาก่อนหนังสือเราลงไป เมื่อหนังสือเราตอบลงไปสวนกันกับหนังสือฉะบับนี้)

บ่าย ๕ โมง ทรงพระภูษาสีกรมท่า ฉลองพระองค์ราชแปตเตนดำ เสด็จไปพระราชทานเพลิงศพพระยามหาอำมาตย์ที่วัด

กัลยาณ์ ประทับพลับพลา สมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยาสุรวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย กับมิสเตอร์ปัลเครฟและฝรั่งต่าง ๆ เฝ้า โปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณไปทอดผ้าและใส่เทียนแล้ว ทรงผักแคเข้าไปพระราชทานเพลิง ย่ำค่ำกลับ

กรมหมื่นนเรศรถวายหนังสือ สมเด็จกรมพระตอบมิสเตอร์ ปัลเครฟเรื่องพูดกันปากเปล่าซึ่งยังไม่เป็นการตกลงกัน แก้ไปด้วย การที่เป็นไปนั้นเพราะเข้าใจกันผิด

พระยาพิพัฒน์ ถวาย หนังสือ ปัลเครฟ ตอบหนังสือ ที่พระยา พิพัฒน์มีลงไป ว่าด้วยข้อบังคับข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ยอมให้ ข้าหลวงชำระความที่ไทยเป็นจำเลยทั้งสิ้น แต่ความคนในบังคับ อังกฤษทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นไม่ให้รับชำระ

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาพลเทพว่าด้วยมีผู้ร้องด้วยเข้าเมือง ไทยนั้นเสียไปไม่เหมือนแต่ก่อน ให้สืบสวนดูจะเป็นด้วยเหตุ อันใด

สมเด็จ กรมหลวง จดหมาย ถวาย กล่าวโทษ กรมหมื่นนเรศร ว่าไม่สั่งจ่ายฎีกาประจำเดือน ทับถมมาก ส่งบัญชีฎีกาที่ส่งเข้ามา

วันที่ ๔๒๐๓ วันศุกร ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายเสมียนตรากรมท่าเฝ้า ถวายหนังสือ เจ้าพระยาสุรวงศ์ส่ง

ร่างตอบหนังสือมิสเตอร์บัลเครฟเรื่องข้อบังคับข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ไม่โปรด ทรงพระราชหัตถ์พระราชทานร่างของหลวงไป แล้วพระไพรัช ถวายหนังสือบัลเครฟส่งคำขอแก้ร่างประกาศข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรไปค้นประกาศที่วังสมเด็จกรมพระ

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิษณุโลก ขอพระครูธรรมขัตติยวงศ์เมืองสวางคบุรีเป็นที่พระครูสังฆปาโมกข์

กับอ่านหนังสือเจ้าอุปราชเมืองนครมีมาถึงเจ้านคร ๆ เอามาแปลที่วังสมเด็จ ได้ความว่าเมืองเชียงใหม่มีหนังสือมาเมื่อเดือน ๔ ข้างแรม ให้ยกคนไปตั้งเมืองเชียงแสน ด้วยแต่ก่อนเมืองเชียงตุงมีหนังสือมาบอกกำหนดมาให้เมืองเชียงใหม่แต่งคนไปปรึกษากันที่ห้วงลึก ครั้นเจ้าเชียงใหม่แต่งคนไปยังไม่ทันถึง ภายหลังมีหนังสือขอเลื่อนกำหนดไปใหม่อีก พวกนั้นกลับมาพบพวกเมืองเชียงแขงยกคนลงมาตั้งเมืองเชียงแสน ๓ กอง คนประมาณ ๒๐๐ เศษ เร่งให้คนเมืองนครยกขึ้นไป ได้ยกไปแต่วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ เป็นคน ๒๐๐ คน

พระนรินทร์อ่านบอกเมืองระนอง ๓ ฉะบับ ส่งภาษี ๕ อย่าง ฉะบับ ๑ ส่งปี้จีน ฉะบับ ๑ ขอเมืองฉวี เมืองตะโก ซึ่งขึ้นชุมพรไปขึ้นระนอง กล่าวโทษว่าผู้ร้ายชุกชุมมาก เมืองชุมพรไม่เป็นธุระ เมืองหลังสวน ๒ ฉะบับ ส่งภาษี ๕ อย่าง ว่าปีนี้มี

กำไรเพิ่มเงินผื่นถวายอีก ๕ ชั่ง รวมเก่าใหม่ ๑๓๕ ชั่งฉะบับ ๑ ส่งบั๊จีนแล้วทูลลาข้าหลวงซึ่งไปทำบัญชีเลขหัวเมืองตะวันตก

พระยาศรีทูลพระอินทรประสิทธิศร ผู้ว่าราชการเมืองอินทร์ กราบถวายบังคมลาบวชว่าเจ็บบนตัว อยู่วัดบวรนิเวศ ด้วยเป็นพี่น้องกับเสด็จ

๑ รับหนังสือมิสเตอร์บั๊ลเครฟทูลกำหนดวันไปเที่ยวลพบุรี

๒ มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระองค์น้อย ยืมเรือปิกนิกให้บั๊ลเครฟไปเที่ยว

๓ มีพระราชหัตถ์ถึงพระยามหามนตรี ให้จัดคนจัดเรือให้บั๊ลเครฟไปเที่ยว

๔ มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นอดิศรให้บั๊ลเครฟไปเที่ยว

๕ มีพระราชหัตถ์ถึงท้าวราชกิจ บอกกำหนดจะเสด็จพระราชดำเนินไปประพาสทะเล

๖ หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ส่งร่างตอบบั๊ลเครฟ เรื่องข้อบังคับข้าหลวงเชียงใหม่

๗ ร่างตอบมิสเตอร์บั๊ลเครฟ

๘ มีพระราชหัตถ์ตอบไปส่งร่างของหลวงไปให้แก้

๙ ร่างตอบมิสเตอร์บั๊ลเครฟ ของหลวงทรง

๑๐ เจ้าพระยาสุรวงศ์มีตอบเห็นชอบตามพระกระแสฉะบับ ๑

๑๑ ร่างตอบที่ทรงแก้ใหม่ที่ใช้ตอบไป

๑๒ หนังสือกงสุลอังกฤษขอแก้คำประกาศข้าหลวงเชียงใหม่

๑๓ ต้นกฎหมายคำพะม่า คำอังกฤษ คำไทย แก้ที่เขาส่งมา

๑๔ คำแปลประกาศคำพะม่าแปลที่ออฟพิศมหาดไทย

๑๕ คำแปลอังกฤษที่เขาแก้แปลใหม่

๑๖ พระยานรรัตน์จดหมายทูลขอหมายสำคัญเงินทำใหม่ ขอต่อหางเลข ๕ ให้ยาวไป

๑๗ พระอินทรเทพทูลด้วยอ้ายโตไพร่หลวงยามในหักคอเด็กตาย

๑๘ จ่ายงจดหมายทูลด้วยรับเรือบรรทุกแร่ทองมาใช้บรรทุกหินทำถนนนั้นรั่วมาก ขอรับพระราชทานซ่อม

วันที่ ๔๒๐๔ วันเสาร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายไม่มีราชการอะไร เสด็จลงทอดพระเนตรงานที่พระตำหนักจนเกือบย่ำค่ำเสด็จขึ้น

ออกขุนนางพระศรีเสนาอ่านบอกกรุงเก่าชาวบ้านอรัญญิกขอที่พัทธเสมาสร้างวัด กว้าง ๒๐ ยาว ๒๐ วา เมืองสี่ทันดรบอกส่งส่วยกับบอกอุปฮาดตายขอราชวงศ์เป็นอุปฮาด

วันนี้พระยาราชเสนาลงไปหาบิลเคลฟ กับเสมียนตรากรมท่าพูดเรื่องความค้างอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ๓ เรื่อง จะให้มิสเตอร์ติวิน

ขึ้นไปว่า ขอให้พระยาราชเสนารับชำระ รับสั่งให้สอบกับบอก พระยาเทพ พระยาเจริญดู ถ้าสงสัยข้อใดข้อหนึ่งให้พระยาเจริญ มาถาม ควรจะรับว่าก็จะได้ว่า ถ้าไม่ควรจะว่าก็จะโต้เถียงไป

พรุ่งนี้จะเสด็จประพาสทะเล วันนี้ทรงตราบัวแก้วให้ท้าวศรี สัจจารักษาไว้ ถ้าเสมียนตราจะมาประทับให้จดหมายไว้ว่าเรื่อง ใด ๆ แล้วพระราชทานมีดตัดกระดาษที่มีพระราชลัญจกรประทับ ครั้งเป็นอักษรพระนามให้ไว้ประทับประจำถุง

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องพระยานรรัตน์ขอ อนุญาตหมายสำคัญเงินใหม่ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ ต่อหางเลข ๕

จมื่นวิชัยยุทธทูลเกล้า ฯ ถวายจำนวนทหารซึ่งไปตามเสด็จ ประพาสทะเลพรุ่งนี้

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยามหินทร์ ให้เคาน์ซิลรักษาพระ ราชวัง

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าบอกด้วยเสด็จประพาสทะเล กับ ชี้แจงกระแสพระราชดำริเรื่องที่โปรดเกล้า ฯ ให้มีท้องตราไปถึง ท่าน

พระนรินทร์ถวายคำแปลหนังสือพระยาตรังกานูตอบตราที่ กำชับไปมิให้พวกแขกในเมืองไปเข้าพวกที่เป็นศัตรูรายายะโฮ

เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายงบปีเถาะเอกศก ภาษีฝิ่น

เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายงบปีเถาะเอกศก ร้อยชั่กสาม

สมเด็จพระองค์น้อยจดหมายทูลด้วยพระองค์เจ้าประดิษฐ์วร การป่วยเป็นไข้ตาย เสด็จไม่ได้

มีพระราชหัตถ์ชวนอาลบาสเตอให้ไปตามเสด็จ

แกตอบพระราชหัตถ์มาฉะบับ ๑ จะตามเสด็จพระราชดำเนิน

สมเด็จพระองค์น้อยทูลด้วยนายสรการป่วย มารับราชการประจำเวรไม่ได้

วันที่ ๔๒๐๕ วันอาทิตย์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทอดพระเนตรงานแล้ว บ่าย ๒ โมงเสด็จลงตำหนักแพ สมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้าส่งเสด็จพร้อมด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยหลายนาย ประทับตรัสอยู่ด้วยท่านจนบ่าย ๒ โมง เสด็จลงเรือพระที่นั่งเวสาตรี เจ้านายข้าราชการที่ตามเสด็จคือ กรมหมื่นนเรศร ๑ กรมหมื่นพิชิต ๑ พระองค์เจ้าเทวัญ ๑ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ๑ พระองค์เจ้าสาย ๑ เจ้าหมื่นไวย ๑ แต่งเป็นทหาร นายเล่ห์อาวุธ ๑ นายราชภัณฑ์ ๑ มิสเตอร์อาลบาสเตอ ๑ กับท้าวราชกิจเป็นผู้ทำเครื่อง ข้างใน

พระองค์เจ้าสว่างกับพระองค์เจ้าเสาวภาตามเสด็จ กับมีข้างในอีก ๑ กับเจ้าเข่ง เรือนฤเบนทร์บุตรีนั้น พระองค์เจ้าศรีวิลัย พระองค์เจ้าสุวภักตร์ พระองค์เจ้าบัณฑารวรรณ กับข้างในไม่สู้มากนักตามเสด็จ ออกเรือพระที่นั่งขึ้นไปกลับหน้าวัดฝรั่งแล้วล่องลงมาถึงเมืองสมุทรปราการ บ่าย ๕ โมงทอดสมอ เสด็จขึ้นนมัสการพระพุทธเจดีย์พร้อมด้วยข้างใน หลวงอินทรอาวุธถวายโคลงรามเกียรติ์ที่เขาคิดห้องหนึ่ง แล้วเสด็จกลับ พวกเมืองสมุทรถวายแล้วพระยาสมุทรไปด้วย ออกเรือพระที่นั่งเวลาเกือบทุ่ม เวลานั้นลมมากคลื่นใหญ่เดือนมืด นำร่องนำทางผิดเกือบติด เวลา ๔ ทุ่มเศษจึงพ้นสันดอน จะไปทอดเกาะสีชังไม่ได้ด้วยไม่มีที่บังต้องไปทอดที่อ่าวกระสือ ไปถึงอ่าวกระสือ ๓ ยาม มีเรือกันโบตบ๊อมไปตามเสด็จด้วยลำ ๑ กรมท่า พระไพรัชไป

ที่ปากน้ำท้าวราชกิจนำเครื่องคุณหญิงพันฝากมาถวาย มีการทำบุญวันเกิด (เมื่อวันศุกร ขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๗ มีพระราชหัตถ์ประทานพรไปแต่ลงวัน ๆ นี้)

คราวนี้เอาช่าง ๑๐ หมู่มาเก็บหินไปก่อเขาด้วย หม่อมเจ้าจันเป็นผู้นำมา มาเรือยอชสมเด็จกรมหลวง หลวงนริศรเป็นนายเรือ

วันที่ ๔๒๐๖ วันจันทร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก

จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า เสด็จทรงเรือโบต ๔ กระเชียงพร้อมด้วยข้างใน เสด็จไปประทับเรือนฤเบนเทร์หน่อยหนึ่งแล้วเสด็จขึ้นหาดศรีมหาราชา ซึ่งอยู่หน้าอ่าวกระสือ ทรงเก็บหอยแล้วไปเห็นรอยเนื้อเข้า ให้ทหารเรือขึ้นไล่รอบเกาะ อาลบาสเตอเป็นหัวหน้านำขึ้นไปก็ไม่ได้ไม่มี จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่งไปประทับหาดริมฝั่งตรงบ้านคน มิสเตอร์อาลบาสเตอทูลว่าที่นาตรงนี้งามนักเหมือนเมืองยุโรป จึงเสด็จทรงพระดำเนินไปทอดพระเนตรนาจีนเหียบบ่าวเจ้าคุณเทหารเป็นเจ้าของบ้าน จึงถูกม้าแดงม้า ๑ มีเครื่องฝรั่ง ขาดสีร์ษะนกแต่รัดทึบไม่มี ด้วยชาวบ้านนั้นเขาไม่ได้ใช้ ต้องเอาขาวม้าผูก บังเหียนนั้นเป็นบังเหียนไทยแต่ขาดด้วย ถวายเป็นม้าพระที่นั่ง ทรงไปจนถึงที่นา จึงทอดพระเนตรเห็นลูกม้ามี ๒ ม้า ผู้ ๑ เมีย ๑ โปรดให้จับจะทรงซื้อมัน จึงเลยจับแม่ม้าและม้าเหล่านั้นมาถวายเจ้านายทรงทุกพระองค์ แต่ไม่มีเครื่องเชือกผ่าปากหลังเปล่าทั้งนั้น แต่องค์สวัสดิโสภณนั้นได้เบาะใบ ๑ ทรงม้าไปจนถึงสวนมะพร้าว ให้ทหารขึ้นมะพร้าวอ่อนเลี้ยงกันแล้วเสด็จกลับ เวลานั้นพระยาบางลมุงไปคอยรับเสด็จอยู่ที่บางพระทราบเข้า มาเฝ้าที่นั้นด้วย เมื่อเสด็จกลับพระราชทานเงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ที่มีติดไป ให้จีนเหียบรวมเป็นเงินซื้อลูกม้ามาตัว ๑ เอาไปลงเรือกันโบต กับพระนาย

ไวยเอาเครื่องม้าที่ทรงมาเสียด้วย ว่าเป็นเครื่องที่นั่งแล้วไม่ควรจะให้ใครร่วม

บ่าย ออกเรือแต่อ่าวกระสือไปเกาะสีชัง ถึงบ่าย ๔ โมง ทอดเหนือแหลมวัดเอาแหลมบังลม แล้วเสด็จทรงเรือพระที่นั่งโบต พร้อมด้วยข้างในเสด็จไปรับพระองค์เจ้าข้างในที่เรือนฤเบนทร์มาลงเรือที่นั่งไปประพาสเกาะขามเก็บหอยแล้วมาที่เกาะสีชัง ทอดพระเนตรวัดและแจกเงินราษฎรที่ถวายของแล้ว กลับมาเรือพระที่นั่ง รับสั่งให้พระยาสมุทรไปสืบดูหนูบุญเลิศอยู่หรือไม่ ถ้าอยู่เสด็จไปที่ไร่เขา ได้ความว่าไม่อยู่ มารดาพาไปเมืองตราษ แต่บิดาไปท่าจีน จึงพระราชทานเงินให้พระยาสมุทรไว้พระราชทานบิดาเขา ๑๐ ตำลึง แล้วให้พระยาสมุทรขึ้น ด้วยสิ้นแขวงเขา ให้พาช่าง ๑๐ หมู่ไปเลือกศิลา แล้วให้แต่งให้กรมการส่ง แรมที่เกาะสีชัง

วันที่ ๔๒๐๗ วันอังคาร ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันที่ ๔๒๐๘ วันพุธ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันที่ ๔๒๐๙ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันที่ ๔๒๑๐ วันศุกร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาตี ๑๑ คืนนี้ ออกเรือพระที่นั่งเวสาตรีแต่เกาะสีชังมาอ่างศิลาโมงเศษ ถึงเวลาเช้า ๒ โมงเสด็จทรงเรือโบตพร้อมด้วยข้างใน ไปรับข้างในเรือนฤเบนทร์แล้ว เสด็จขึ้นสะพานฉนวนอ่างศิลา พระไพรัชนำเฝ้าถวายผ้าพื้นผ้าเช็ดปาก แล้วเสด็จประพาสตลาดซื้อของต่าง ๆ แล้วอ้อมไปเข้าวัดอ่างศิลา แล้วกลับมาแวะทอดพระเนตรค่ายหลวง เสด็จเข้าไปเก็บมะม่วงในสวนจนเช้า ๓ โมงเสด็จกลับมาลงเรือ ขรัวยายอิ่มมาคอยเฝ้าอยู่ที่สะพาน แวะตรัสด้วยครู่หนึ่งแล้วเสด็จกลับ

เช้า ๕ โมงออกเรือพระที่นั่งกลับมากรุงเทพ ฯ บ่าย ๒ โมงพบเรือบุษบาถือหนังสือพระยาพิพัฒนโกษามาส่ง ถึงสันดอนเข้าปากอ่าวเวลาบ่าย ๓ โมง ทอดสมอเรือพระที่นั่งใต้ป้อมผีเสื้อสมุทรสมเด็จเจ้าพระยาท่านลงเรือสุริยมณฑลจะไปทำบัญชีเลขหัวเมืองตะวันตก ล่องลงมาทอดสมอคอยรับเสด็จอยู่ พอเรือพระที่นั่งทอดสมอแล้ว ท่านลงเรือโบตมาเฝ้าทูลละออง ฯ กราบถวายบังคมลา ประทับตรัสกับท่านที่ห้องสลูน เฝ้าอยู่สักครึ่งชั่วโมง

ท่านกลับไป แล้วเสด็จไปเรือสุริยมณฑลส่งท่าน ประทับอยู่สักครึ่งชั่วโมงเสด็จกลับ

บ่าย ๕ โมง พระราชทานเทียนให้พระยาสมุทรไปบูชาพระสมุทรเจดีย์ แล้วถอนสมอเรือพระที่นั่งแล่นขึ้นมากรุงเทพ ฯ ถึงลัดบน ๒ ทุ่มเศษ ต้องรอเรือพระที่นั่งเดินช้า ๆ ขึ้นด้วยเวลานั้นเป็นเวลาน้ำพึ่งจะลง เรือกำปั่นซึ่งทอดอยู่กำลังขวางลำ ครั้นเดินเร็วกลัวจะโดน ถึงตำหนักแพยาม ๑ เสด็จขึ้น เจ้าพระยามหินทร์เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ พระยาอภัยรณฤทธิ์ และข้าราชการอีกหลายนายคอยเฝ้ารับเสด็จ เจ้าพระยามหินทร์ถวายร่างประกาศเรื่องเลขซึ่งเร่งให้เจ้าหมู่นำสักและรับตั๋วพิมพ์ เดิมว่าหม่อมราชวงศ์ให้รับหนังสือพิมพ์คุ้มสักด้วย รับสั่งให้ยกเสีย ยังนับพอได้ใกล้อยู่ ให้รับแต่เพียงหม่อมหลวงเถิด แล้วพระราชทานไข่จละเม็ด ๘๐๐ ให้แจกกัน แล้วเสด็จขึ้น

กรมหมื่นนเรศรถวายบอกพระยาคทาธร สมเด็จกรมพระฝากไว้แต่เมื่อเสด็จวัน ๘ ค่ำ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ บอกถึงพระยาศรีเรื่องจัดการบ่อพลอย

สำเนาหนังสือพระยาคทาธรถึงมิสเตอร์นิวแมน เรื่องคำไสกลับเข้ามา

ฉะบับ ๑ เป็นหนังสือพระยาคทาธรทูลสมเด็จเรื่องจัดการบ่อพลอย

หนังสือพระยาพิพัฒน์ถึงพระไพรัช ให้ถวายหนังสือกงสุลอังกฤษ

หนังสือกงสุลอังกฤษตอบเรื่องข้อบังคับข้าหลวงเมืองเชียงใหม่

หนังสือพระยาพิพัฒน์ถึงพระไพรัชอีกฉะบับ ๑ ให้ถวายหนังสือกงสุลฝรั่งเศส เรื่องเตือนความเงินห้างยุเลียนค้างอ้ายสำอางกับเรื่องกลั่นเหล้า

หนังสือพระยาพิพัฒน์ว่าด้วยกงสุลฝรั่งเศสมีหนังสือมาเรื่องเหล้ากอฮอล์ ได้ไปเรียนเจ้าพระยาสุรวงศ์ ๆ ท่านรับจะร่างตอบ

หนังสือกงสุลฝรั่งเศสเตือนความเงินค้างอ้ายสำอาง เตือนเรื่องกลั่นเหล้ากอฮอล์

หนังสือพระยาอัษฎงค์ ว่าด้วยคอเวอเนอสิงคโปร์คนใหม่มาถึง

หนังสือกรมท่า ๒ ฉะบับ ๆ ๑ บอกไปถึงสิงคโปร์ ได้ไปหาคอเวอเนอและบอกกำหนดลงเรือเมล์กับขอเงินเติมอีก

ฉะบับ ๑ บอกพระยาภาสไปถึงรับพระราชหัตถเลขา และหนังสือต่าง ๆ

วันที่ ๔๒๑๓ วันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุกศักราช ๑๒๔๒

วันวิศาขบูชา

เวลาเช้าเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอมรินทร์ ๒๐ รูป ไม่เสด็จออก เวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จออก ทรงร่างหนังสือตอบมิสเตอร์นิ๊ลเครฟ เรื่องข้อบังคับข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ กับรับสั่งให้กรมหมื่นพิชิต เก็บความมองคุณะเรียงเนื้อความเป็นย่อ ๆ ส่งกรมท่า

บ่าย ๕ โมงเสด็จลงพระตำหนักทูลกระหม่อมชาย เสวยที่พระตำหนักจนยาม ๑ เสด็จขึ้น ทรงเครื่องเสด็จพุทธรัตนสถาน แล้วเสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อเวลา ๕ ทุ่มเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศน์ เวลา ๗ ทุ่มเสด็จขึ้น

มิสเตอร์นิ๊ลเครฟกลับลงมาแต่ลพบุรีถึงบ่าย ๕ โมงวันนี้

รับโทรเลขฉบับ ๑ เรื่องกงสีเข้ามา

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าตอบหนังสือที่มีมา ๒ ฉะบับว่าด้วยเรื่องไม่ไปกินเลี้ยงที่คอเวอเนอนั้น ทรงเห็นชอบด้วย กับว่าได้ส่งบิลเติมไป

รับหนังสือพระยาอัษฎงค์บอกด้วยกรมท่าไปถึงและลงเรือเมล์ไปเมื่อวันอาทิตย์ขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๗ มีสลุตส่ง ๑๙ นัด

มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉะบับ ๑ ว่าด้วยเรื่องสัญญาและเรื่องคอเวอเนอคนใหม่จองหอง กลัวจะเหมือนเซอร์วิลเลียมเยอวอย

สำเนาหนังสือพระยาภิพัฒน์ตอบบีลเครฟเรื่องข้อบังคับข้าหลวงเชียงใหม่

มีพระราชหัตถ์ ถึงพระยาภิพัฒน์ สั่งให้ตอบ หนังสือบีลเครฟและกงสุลฝรั่งเศส

รับหนังสือกงสุลอเมริกันว่าเรือรบอเมริกันเข้ามาลำหนึ่งเข้าปากอ่าวไม่ได้ ขอรับพระราชทานยืมเรือไฟไปรับ ออฟฟิศเซอร์ ส่งเรืออรรคเรศให้

พระยาภิพัฒน์ส่งหนังสือพระยาสยามธุรพาห์มีมาว่าด้วยหนังสือพิมพ์เรื่องเมืองจีนว่าด้วยเมืองซึ่งอยู่ในบำรุงมีบรรณาการ

กับหนังสือพระสยามธุรานุรักษ์ ว่าด้วยเปลี่ยนที่ว่าการกงสุลและว่าด้วยเสด็จยุโรป

วันที่ ๔๒๓๒ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วิศาขบูชา

มีเลี้ยงพระที่พระที่นั่งอมรินทร์ ๒๐ ไม่เสด็จออก วันนี้มีตั้งพระครูด้วย เข้าไปรับสัญญาบัตรที่พระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬาร พระสังฆปาโมกข์ไปอยู่วัดเมืองพระพิษณุโลก

กลางวันไม่มีราชการอันใด พระราชทานไข่จละเม็ดให้ท่านเทวัญไปพระราชทานมิสเตอร์บีลเครฟเป็นของฝาก ๒๐๐ ฟอง

บ่าย ๔ โมงเสด็จตำหนักเสวยแล้วเสด็จพุทธรัตนสถาน

๕ ทุ่มเสด็จวัดพระแก้วทรงดอกไม้แล้วเข้าไปในพระอุโบสถ จุดเทียนรุ่งนมัสการแล้วเดินเทียน พระเทพโมฬีถวายเทศน์ เสวยในพระอุโบสถ เวลา ๗ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าบอกด้วยเงินที่ท่านซื้อบิลไป เสมียนตราไปสืบที่ห้างมากวนว่ากำหนด ๖๐๐ ชั่ง ถ้าไม่พอให้อีก ๖๐๐ เป็น ๑,๒๐๐ พอแล้วจึงไม่ส่งเติมไป

รับหนังสือบิลเครฟขอบพระเดชพระคุณที่ไปเที่ยวเป็นสุขสบาย

รับโทรเลขว่า เรืออรรคเรศลงไป กงสุลอเมริกันไปในเรือออกปากน้ำเมื่อบ่าย ๒ โมง

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือพระยาอัษฎงค์บอกด้วยส่งหนังสือและเรื่องกรมท่าไปถึงและลงเรือเมล์ไปมีสลุตส่ง

วันที่ ๔๒๑๓ วันจันทร์แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วิศาขบูชา

เช้ามีเลี้ยงพระสดับปกรณ์กาลานุกาลที่พระที่นั่งอมรินทร์ ๒๖ รูป แต่ไม่ได้เสด็จออก ทรงพระราชดำเนินไม่สู้ถนัด บ่าย พระยามหามนตรีเฝ้าถวายรายงานพระที่นั่งใหม่

บ่าย ๕ โมง เสด็จตำหนักอย่างวานนี้ แล้วเสด็จพุทธรัตน ๒ ยามเสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุดดอกไม้แล้ว เสด็จเข้าในพระอุโบสถ จุดเทียนรุ่งแล้วเดินเทียน พระศรีวิสุทธิ วงศ์ถวายเทศน์ ๘ ทุ่มเสด็จขึ้น

มีพระราชหัตถ์สั่งจมื่นไชยาภรณ์ทำโทษผู้ร้ายทำเงินแดงเฆี่ยน ๓ ยก ส่งคุกจนตาย

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือมิสเตอร์กูลด์มีขึ้นมาขอหนังสือ เดินทางให้มิสเตอร์ดีวินไปเมืองเหนือ กับที่ศาลเขามอบความ หลายเรื่องที่ค้างอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ให้ขึ้นไปว่า ขอท้องตราให้ข้า หลวงชำระ ส่งสารบบความมาด้วย

สารบบความพะม่าค้างที่เมืองเชียงใหม่ ๔ เรื่อง

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาพิพัฒน์ให้นำหนังสือนี้ไปถวายสมเด็จ กรมพระ ให้สอบความกับบอกพระยาเทพ พระยาเจริญ ควรรับว่า ให้ว่า ถ้าควรโต้เถียงก็จะได้โต้เถียงไป

วันที่ ๔๒๓๙ วันอังคาร แรม ๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงเสด็จออกทรงคำปรึกษาลูกขุน ทรงเซ็น ๓ ฉะบับ ส่งพระยามหามนตรีฉะบับ ๑ พระพิเรนทร์ฉะบับ ๑ พระยารอง เมืองฉะบับ ๑

พระองค์สายเผ้าถวายหนังสือรับจำนำที่ตำบลเหนือวัดลาดบัวขาวรายอาลบาสเตอ แล้วทรงร่างหนังสือจะพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พระยารองเมืองเผ้าถวายแผนที่ ๆ นาปทุมวันที่จะซื้อทำสวน

ออกขุนนาง เมืองพรม กรุงเก่า บอกน้ำฝนต้นเข้าเทียบราศีเมษมากกว่าปี่เถาะศอก ๑ เมืองจันทบุรีส่งส่วยอาศนา เมืองตราษส่วยหวายเพศเดา

ค่ำมีพระราชหัตถ์สั่งพระยาไชยสุรินทร์ ยกที่รายอาลบาลเตอพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

รับหนังสือสมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษี ทูลเตือนที่ท่านทูลขอนายพัดข้าพระองค์เจ้าชิตซึ่งยังมิได้ทรงเซ็น (เซ็นพระราชทาน)

พระไพรัชถวายหนังสือบีลเครฟมีมาบอกด้วยจะทำการเฉลิมพระชนมพรรษากวีน

ทรงสั่งให้พระไพรัชแต่งเต็มยศไปให้พร

กงสุลอเมริกันมีหนังสือมาที่กรมท่า ขอกำหนดให้พวกเรือรบเฝ้า

นายเสน่ห์ถวายหนังสือว่าด้วยการบ่อทองจะของดการโม่แร่ก่อน ด้วยแร่มีน้อยไม่พอทำ เสียค่าโสหุ้ยมากไม่ได้กำไร จะขอรับพระราชทานขุดแร่ไว้ให้มากแล้วจึงจะทำการ

กรมหมื่นนเรศรถวายเรื่องราวพระยาสุจริตขอทำสวนในน่า

ดีปีลที่วัง ที่วัดมหาธาตุ ที่ตึกวิชาเยนทร์ ทูลเกล้า ฯ ถวาย

ริโปตสมเด็จกรมหลวงชำระความฆ่าพระวัดโมฬีโลกลักกะจก เรื่องสามก๊ก

เจ้าพระยาพลเทพจดหมายถวาย ว่าด้วยเรื่องเข้าเสียเป็นด้วยน้ำมากน้ำน้อย เกี่ยว นวด ไม่ทัน น้ำหนักจึงน้อยไป

วันที่ ๔๒๓๕ วันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง พระยารองเมือง พระนายไวย กัปตันริเจลิวเฝ้าถวายแผนที่ปทุมวัน ทรงตรวจตัดที่ซึ่งจะต้องพระราชประสงค์ให้กัปตันริเจลิวไปปักกรุย พระยาไชยสุรินทร์ถวายหนังสือรับจำนำโรงสีดาเนีย พระยารองเมืองถวายแผนที่ตลาดริมวัดสามจีน สมเด็จพระองค์น้อยเฝ้า พระราชทานหนังสือนายพัดข้าพระองค์ชิต ฯ

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านศุภอักษรเมืองเชียงใหม่บอกความเมืองเชียงแสน เหมือนหนังสือเจ้าอุปราชเมืองนครมีลงมา แต่กล่าวโทษเจ้าอุปราชเมืองนครว่าไม่เอาคนไปตั้งและรักษา มีแต่คนเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เข้าไปตั้ง ๕๐๐ เท่านั้น กับส่งต้นหนังสือเมืองเชียงตุง เมืองเชียงแข็งลงมา ใจความลงกันว่า การที่ว่ากันแต่ก่อนจะไม่ตั้งทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งเมืองเชียง

ใหม่เอาคนไปตั้งครั้งนี้ผิดกับคำที่พูดไว้ ให้เร่งถอนเสีย ถ้าในเดือน ๗ ไม่ถอน สัปทนกับงาช้างจะต้องพ้ดกัน แต่เมืองเชียงแขงนั้นใหญ่โต ว่าจะยกคนมาทางเมืองผาปูน ตองอู และทางเมืองต่าง ๆ มารวมกันตีเชียงใหม่ เมืองสิบสองพันนามาตีหลวงพระบาง รับสั่งว่าที่จะยกมาทางผาปูน ตองอู นั้น มาไม่ได้ด้วยเป็นของอังกฤษ การเรื่องนี้ไม่ต้องกลัวเลย ให้พระยาศรีถามเจ้านครเรื่องคนแล้วให้รีบมีหนังสือขึ้นไปถึงเจ้าอุปราชให้ส่งคนไปโดยเร็ว กับเมืองที่เมืองเชียงแขงว่าจะยกมานั้น ให้ไปสอบแผนที่ ๆ อาลบาสเตอมาถวายทอดพระเนตร

พระนรินทร์อ่านบอกเมืองกาญจนบุรี เรื่องกะเหรี่ยงตีเขตต์แดนไทย ซึ่งกงสุลอังกฤษว่าขึ้นมาว่า ไปเก็บเงินกะเหรี่ยงในเขตต์แดนอังกฤษ พระสุวรรณคีรีชำระได้ความว่า แขวงนั้นเป็นแขวงเมืองสังคะละบุรี ตรวจแผนที่ก็เถียงกัน จะมีหนังสือไปยังเจ้าพนักงานกรมท่า ให้มีไปยังกงสุลอังกฤษ

พระไพรัชถวายบัญชีชื่อพวกเรือรบอเมริกัน คำสปีชให้พรกวินให้พระไพรัชไปสปีชที่บ้านกงสุลอังกฤษ

เซ็นพระราชหัตถ์ฟุลเปาเวอส่งกรมท่า ซึ่งจะไปแก้สัญญา ๔ ฉะบับ ไปเมืองเยอรมัน

ไปเมืองออสเตรีย

ไปเมืองวิลันดา

ไปเมืองฝรั่งเศส

สมเด็จกรมพระจดหมายถวาย เรื่องความห้างยุเลียนค้างเงินอ้ายสำอางที่ตระลาการปรึกษาพร้อมกันลงชื่อเข้ามาถวาย

ความเห็นตระลาการ ๘ นาย จะให้เข้าสาบาน ถ้าสาบานได้จะยอมใช้

รับสั่งให้หาเจ้าพระยาหินทร์ให้มาเฝ้าพรุ่งนี้

มีพระราชหัตถ์สั่งจมื่นไชยาภรณ์ทำโทษอ้ายขุนเณรทำเงินแดง

มีพระราชหัตถ์ถึงพระยารองเมืองให้ขายที่ระบาดนุดอาหารรายมองซวยวัดเช่าทำโรงเลื่อย ให้พระองเจ้าเทวัญ

เซ็นบานแผนก ๒ ฉบับ

วันที่ ๔๒๑๑ วันพฤหัสบดี แรม ๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมง เจ้าพระยาหินทร์เฝ้า ทรงเรื่องความห้างยุเลียนค้างเงินอ้ายสำอางนั้น ตระลาการให้สาบานไม่ถูก ด้วยอ้ายสำอางเป็นลูกหนี้ หลวงริบมาก็ยังไม่ท่วมเงินประการหนึ่งริบราชบาตรไม่มีธรรมเนียมที่จะให้ใช้หนี้ประการหนึ่ง ฟ้องก็เกินกำหนดด้วย กระแสพระราชดำริเห็นว่าควรจะโต้ได้แกทูลว่าความเห็นนั้นเห็นว่าเป็นการยุตติธรรม และพูดยืนยันอื่นๆไปมาก ไม่ถูกกับกระแสพระราชดำริกริ้วมาก มีพระราช

หัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระไม่ยอมใช้เงินรายนี้ พระศรีเฝ้าถวายคำอาลบาสเตอสอบแผนที่กับคำเจ้านครลำปาง

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

วันนี้มิสเตอร์บีลเครฟมีดินเนอในการวันเกิดกวีน เชิญคนไทยไปหลายคน คือ สมเด็จกรมพระ ๑ สมเด็จพระองค์น้อย ๑ กรมหมื่นนเรศร ๑ กรมหมื่นพิชิต ๑ กรมหมื่นอดิศร ๑ พระองค์เจ้าเทวัญ ๑ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑ หม่อมเจ้าอลังการในสมเด็จกรมพระ ๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ ๑ พระยาพิพัฒน์ ๑ พระยาวิสูตรโกษาวังหน้า ๑ พระไพรัชแต่งเต็มยศไปให้พรส่วนในราชการเวลา ๔ โมงเช้า ค่ำจุดโคมและดอกไม้ไฟ

พระพหลถวายเรื่องราวกล่าวโทษพระยารองเมืองว่า ถือเอาที่ซึ่งพระราชทานเขาแล้วเอาเป็นที่หลวง ซึ่งจะพระราชทานพระยาสุจริต (มีหนังสือพระยารองเมืองอนุญาตเป็นสำคัญถวายมา)

หนังสือพระยารองเมือง ถึงพระพหลเรื่องที่

วันนี้พระยารองเมือง เฝ้าพระราชทานเรื่องราวนี้ให้ดู ให้ให้การมา

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เฝ้าถวายบัญชีปีจีนจำนวนปีชวด อัฐศก

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เฝ้าถวายบัญชีปีจีนจำนวนปีเถาะ เอกศก

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เฝ้าถวายเรื่องราวทูลด้วยเงินรายทำพระบรมบรรพตซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้งดการนั้น ยังค้างอยู่ ขอรับพระราช

ทางเบิกเงิน (โปรดเกล้าฯ พระราชทานให้เบิก)

มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องความห้างยุเลียนค้างเงินอ้ายสำอางนั้นไม่ยอมรับเงินหลวงให้เอาเงินตระลาการใช้

คำให้การเจ้านครเรื่องราชการเมืองเชียงแสนว่า คนส่งไป ๔๐๐ แล้ว จะมีหนังสือสั่งไปให้เตรียมคนไว้อีก ๒,๐๐๐

คำมิสเตอร์อาลบาสเตอสอบแผนที่ที่พะม่าจะยกมาๆ ไม่ได้ด้วยเป็นเขตต์อังกฤษ

มีพระราชหัตถ์พระราชทานที่ ตำบลบางคอแหลมริมวัดลาดบัวขาวรายรับจำนำมิสเตอร์อาลบาสเตอร์ที่ ๑ พระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

มีพระราชหัตถ์พระราชทานที่ตลาดตำบลคลองผะดุงกรุงเกษมฝั่งตะวันตกใกล้วัดสามจีน พระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

เซ็นพระราชหัตถ์สำคัญพระราชทานเงินค่าของให้พระองค์เจ้าเทวัญ ๒ ฉะบับ พระราชทานเงินทำวังฉะบับ ๑

องค์ดิศฯ จดหมายทูลลาไปดินเนอบ้านกงสุลอังกฤษ

วันที่ ๔๒๓๗ วันศุกร แรม ๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่าย ๒ โมงพระไพรัชเฝ้าถวายเตเลแกรมเจ้าพระยาภาณุวงศ์

มีเข้ามาว่าไปถึงคอนวันแรมค่ำ ๑ แล้ว พระยารองเมืองเฝ้าเรื่องที่พระราชทานพระยาสุจริต กับทรงด้วยที่ตลาดเสาชิงช้าจะทำพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กับรับสั่งให้พระไพรัชคัดสำเนาหนังสือเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มีถึงกงสุลต่างประเทศเรื่องสั่งของไม่มีสัญญาไม่ให้มาถวาย

บ่าย ๔ โมงกงสุลอเมริกันพากัปตันเรือรบกับออฟฟิศเซอร์รวม ๑๓ นายเฝ้า

ออกขุนนางพระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองตราษ ขุนรองปลัดอายุ ๗๐ ปีตาย (มีความสงสัยว่าเป็นแต่ขุนรองปลัดเท่านั้นทำไมจึงถึงมีใบบอก) ข้าหลวงไปเซอเวทางทำโทรเลขเมืองชุมพรกลับเข้ามา หลวงประจักษชวการ มิสเตอร์เดวิดซันกัปตันลอฟตัศเฝ้าพร้อมกับขุนนาง ได้ทำแผนที่ตลาดไปถึงเมืองตรัง ครั้งนี้กัปตันลอฟตัศได้ต้นไม้ที่ทำยางอินเดียรอบเบอมาถวาย รับสั่งว่าควรจะทำเป็นส่วยดีกว่าส่วยกะดาน

มิสเตอร์อาลบาสเตอทูลด้วยเอเยนต์ห้างไดนาเมนต์เข้ามาจะขอลองโตปีโดถวาย

พระยาพิพัฒน์จดหมายทูลด้วย ห้างมาควนส่งบิลที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ใช้เงินมารับเงิน ๒ ฉะบับ (โปรดเกล้า ฯ ให้เบิกคลัง)

กับหนังสือเมซันมีเข้ามา ๒ ฉะบับ ๆ ๑ บอกด้วยเรื่องเปลี่ยนมินิสตรีเมืองอังกฤษ กับบอกข่าวมิสเตอร์นอกซ์ได้ตรา

คอมมันเดอเซนต์ไมเคอลเซ็นต์ยอช

ฉะบับ ๑ ส่งสำเนาหนังสือมิสเตอร์ปอลปิ๊กเกนแปกบอกข่าวถวายตราเจ้าเมืองเยอรมัน

สำเนาหนังสือปิ๊กเกนแปกถึงเมซันบอกเรื่องจะไปถวายตราปรินซ์คาล ปรินซ์วิลเลียม

ฉะบับ ๑ บอกด้วยถวายตราแล้ว

นายจ่างมหาดเล็กบุตรพระยาราชสงครามขอรับพระราชทานเลขพระวิสูตรโยธามาตย์ (เซ็นพระราชทาน)

สมเด็จกรมพระทูลด้วยกรมการเมืองปราจีน บอกข่าวช้างสีประหลาดเข้ามา

ใบบอกกรมการเมืองปราจีนบุรี

พระนรินทร์ถวายสำเนาหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ มีไปถึงพระยาพิพัฒน์ให้ส่งความไปยังกงสุลอังกฤษ เรื่องกะเหรี่ยงเก็บเงินเมืองสังคะละบุรี

พระยารองเมืองจดหมายทูลเรื่องที่พระพหล

วันที่ ๔๒๑๘ วันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

บ่ายเสด็จออก อาลบาสเตอเฝ้า ทรงด้วยความมองคุณะพระไชยยศเฝ้าถวายงบปีเงินมีในพระคลังที่ไปลงบัญชีเดิม

เวลาทุ่ม ๑ จึงเสด็จกลับ

กรมหมื่นนเรศรรวมทองคำใบ ทองคำลิ่ม เงินแท่งญวนที่ปลวกกินตู้เหล็กทูลเกล้า ฯ ถวาย เก็บตู้ใหม่ในที่อย่างเดิม

ออกขุนนาง ๒ ทุ่ม พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองอินทร์ผู้ร้ายปล้นกระบือแต่งตัวปลอมเป็นตองซู ครั้นกรมการจะจับคุม เกรงอยู่ว่าจะต่อสู้ก็จะเป็นอันตรายลงบ้าง ไม่ทราบว่าจะเป็นตองซูหรือปลอม บอกเป็นการขัดข้องลงมา โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพิพัฒน์มีหนังสือลงไปถามมิสเตอร์ปีลเครฟเป็นแต่การสงสัย ถ้ามีเหตุดังนี้เจ้าเมืองกรมการจะมีอำนาจสักเพียงใด กับหลวงวาสุเทพบอกราษฎรกล่าวโทษพระไชยราชปลัดเมืองพระพิษณุโลก เรื่องลงเงินกับผู้ร้ายปล่อยเสียฉะบับ ๑ (โปรดเกล้า ฯ ให้จหมื่นไชยาภรณ์ขึ้นไปชำระด้วยหลวงวาสุเทพ ถ้าหนักหนาอย่างใหญ่โตไปให้ลงมาชำระที่กรุงเทพ ฯ) เมืองนนท์บอกฆ่ากันตายฉะบับ ๑ ปล้นฉะบับ ๑ ยังชำระอยู่ พระยาปราจีนกราบถวายบังคมลาไปรักษาราชการ

หม่อมเจ้าหญิงวงศ์ถวายเรื่องราวกล่าวโทษหม่อมเจ้าทั่ง เจ้าสวัสดิ์ ตระลาการว่ากดความไว้ (เซ็นให้กรมขุนบดินทร์ว่าเสียให้แล้ว)

พระยามหามนตรีถวายบัญชีฝีพายเรือ ทหารเรือตามเสด็จบางปอิน

บ่าย ๔ โมง มิสเตอร์บีลเครฟ เฝ้าทรงอยู่จนยาม ๑ แกมาดูห้องไลเบอรีและออฟฟิศแล้วจึงกลับไป

แกกราบทูลขอรับพระราชทานจัดสกุลในเมืองไทยถวาย โปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้

พระไพรัชคัดสำเนาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มีไปถึงกงสุลต่างประเทศเรื่องสั่งของให้มีสัญญามาถวาย

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือกงสุลวิลันดาถึงกรมท่าส่งหนังสือมิสเตอร์เยมูลเลอทูลเกล้าฯ ถวาย

หนังสือกงสุลทูลนำหนังสือมิสเตอร์เยมูลเลอ

เรื่องราวมิสเตอร์เยมูลเลอขอผูกเช่าทำหนองพานโพดแขวงเมืองลพบุรี

เรื่องนี้ รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรคัดสำเนาไปถวายสมเด็จกรมพระ ให้ท่านทรงไล่เลียงดูว่าหนองนี้ได้ทำกันหรือไม่ ทำเลที่เป็นอย่างไร

วันที่ ๔๒๓๙ วันอาทิตย์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

วันนี้เปลี่ยนเวลาออฟฟิศใหม่ มีกำหนดเวลาเสด็จออกบ่าย ๒ โมง ทรงพระอักษรสั่งหนังสือเก่าๆ ที่ค้างอยู่หลายฉบับ บ่าย ๕ โมงเลิกออฟฟิศ เสด็จลงทอดพระเนตรงานที่พระตำหนัก

สมเด็จพระองค์น้อยถวายบัญชีทหารมหาดเล็กตามเสด็จบางปอิน กับส่งเรื่อง ราวหม่อมราช วงศ์ขอเลข (สั่งพระราชทานให้)

มีพระราชหัตถ์สั่งเจ้าพระยาหินทร์ให้เคาน์ซิลรักษาวังตามเคย

มีพระราชหัตถ์สั่งเจ้าพระยาพลเทพพระราชทานที่นา เหลืออ้อให้พระสิทธิไชยทำ

มีพระราชหัตถ์ถึงกรมท่าบอกส่งฟุลเปาเวอสำหรับเมืองออสเตรีย เมืองเยอรมัน ฝรั่งเศส วิลันดา กับบอกเรื่องบิลเครฟทำการวันเกิดกวิน และเรื่องเรือรบอเมริกันเข้ามา

กรมหมื่นนเรศรถวายหนังสือสมเด็จกรมพระฝ่ากมา หลายฉะบับ

ฉะบับ ๑ หนังสือตอบ บิลเครฟ เรื่องความงะพูลฟ้องนันตาคันทะ เรื่องลักช้างซึ่งจะเอาเงินกับพระอินทรคีรี

ฉะบับ ๑ บิลเครฟตอบมาให้ถอดพระอินทรคีรี ว่าสมคบผู้ร้าย

ฉะบับ ๑ หนังสือสมเด็จถวายความเห็น เรื่องจะตอบกงสุลอังกฤษ ซึ่งขอแก้หมายประกาศเมืองเชียงใหม่

ฉะบับ ๑ หนังสือสมเด็จถวายว่าด้วยประชุมตระลาการเรื่องความห้างมาแลยุเลียนค้างเงินอ้ายสำอาง ทำความเห็นถวายคนละฉะบับ กับท่านร่างตอบกงสุลฝรั่งเศสส่งมาด้วย

ฉะบับ ๑ ความเห็นเจ้าพระยาพลเทพเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นเจ้าพระยามหินทร์เรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นพระยาราชภักดีเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นพระยากลาโหมราชเสนาเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นพระยาศรีสิงหเทพเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นพระยามหามนตรีเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นพระยาสุริยภักดีเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

ฉะบับ ๑ ความเห็นร่างหนังสือตอบกงสุลฝรั่งเศสเรื่องความห้างยุเลี้ยนค้างเงินอ้ายสำอาง

สมเด็จกรมหลวงจดหมายทูลว่า เวลา ๔ ทุ่ม ๑๔ นาที วันนี้หม่อมเจ้าหญิงน้องพระองค์เจ้าเศรษฐวงศ์วราวัฒน์ ประสูติองค์ ๑

วันที่ ๔๒๒๐ วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๒ โมง จะเสด็จพระราชดำเนินไปบางปอิน ปล่อยเรือพระประเทียบไปก่อน เช้า ๒ โมงเศษ เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทอดพระเนตรแล้วเสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ ทรงนมัสการ และทอดพระเนตรหม่อมราชวงศ์แจ้งขัดพื้นพระอุโบสถเป็นตัวอย่างถวาย โปรดเกล้า ฯ ว่าจะจ่ายคนให้ขัด พวกหม่อมราชวงศ์นั้นให้เป็นแต่คอยชักเงา แล้วเสด็จมาตำหนักแพ ลงเรือพระที่นั่งโสภณภควดี สมเด็จพระองค์น้อย กรมหมื่นนเรศร พระองค์เจ้าเทวัญ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กับหัวหมื่น พระนายไวย สรรเพธ หลวงนายฤทธิ์ ไปเรือพระที่นั่ง พระยาประภากรวงศ์เป็นกัปตัน ออกเรือเวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง ขึ้นไปถึงบางตลาดจวนจะเข้าเกร็ดพบเรือราชสีห์ จมื่นทิพเสนากับปลัดวังซ้ายลงมากราบทูลว่า เรือพระที่นั่งพระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ซึ่งเรือปานมารุตจูงไปนั้นล่มที่บางพูด สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์สิ้นพระชนม์ จึงรีบแล่นเรือพระที่นั่งขึ้นไปถึงบางพูด เช้า ๕ โมงเห็นเรือไฟและเรือพระประเทียบทอดอยู่กลางน้ำที่เขาดำทราย เหนือบ้านพระยาเกียรติหน่อย ประทับเรือพระที่นั่งเข้าที่เรือปานมารุต ไล่เลียงกรมหมื่นอดิศรกับพระยามหามนตรีด้วยเรื่องเรือล่ม พระยา

มหามนตรีทูลว่า เรือราชสีห์ซึ่งจูงเรือพระองค์เจ้าสุขุมาลนั้นไปหน้าใกล้ฝั่งตะวันออก เรือโสรวารซึ่งพระยามหามนตรีไปจูงเรือพระองค์เจ้าเสาวภาตามไปเป็นที่สองแนวเดียวกัน เรือยอชสมเด็จกรมหลวงซึ่งจูงเรือกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูรไปทางฝั่งตะวันตกตรง แล่นตรงกันกับเรือราชสีห์ แล้วเรือปานมารุตแล่นสวนขึ้นมาช่องกลางห่างเรือโสรวารสัก ๑๐ ศอก พอเรือปานมารุตแล่นขึ้นไปใกล้เรือราชสีห์ก็เบนหัวออก เรือพระประเทียบเสียท้ายปัดไปทางตะวันออก ศีร์ษะเรือไปโดนข้างเรือโสรวารน้ำเป็นละลอกปะทะกันกดศีร์ษะเรือพระประเทียบจมคว่ำลง พระยามหามนตรีว่าได้ลงน้ำดำเข้าไปในเก๋ง เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกเธอออกมาก็สิ้นพระชนม์เสียแล้ว แต่กรมหมื่นอดิศรซัดพระยามหามนตรีว่าเป็นเพราะเรือโสรวารหนีตื้นออกมา จึงเป็นเหตุเรือปานมารุตแล่นห่างกว่า ๑๐ ศอก ต่างคนต่างซัดกัน จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายขึ้นไปไล่เลียงดูที่คนอื่น ๆ ทีละคนสองคน แยกกันถาม จึงได้ความว่าพระองค์เจ้าสุนันทาก็สิ้นพระชนม์ด้วย กับแก้วพระพี่เลี้ยงอีกคน ๑ ตาย และคนที่อยู่ในเก๋งออกไม่ทันบ้าง ที่สลบก็แก้ฟื้นขึ้นได้หลายคน จึงไล่เลียงได้ความว่า เมื่อเรือล่มคว่ำนั้น พระองค์เจ้าสุนันทาประทับอยู่ในเก๋งยังเสด็จออกไม่ได้ จึงได้ช่วยกันหงายเรือขึ้น การที่หงายนั้นว่าช้าอยู่มากกว่าครึ่งชั่วโมงจึงได้เสียท่วงที เมื่อเชิญพระศพขึ้นมาที่เรือปานมารุตแล้วก็ช่วยแก้ไขกัน

มาก ครั้งนี้เผอิญให้หลวงราโชมาในเรือปานมารุตด้วย ได้ช่วยแก้เต็มกำลังก็ไม่ฟื้น ชาวบ้านที่แก้พวกข้าหลวงรอดหลายคน เอามาแก้ก็ไม่ฟื้นได้ เมื่อได้ความดังนี้แล้วจึงได้ทราบใต้ฝ่าละออง ฯ ว่าพระองค์เจ้าสุนันทาสิ้นพระชนม์ด้วย เมื่อเรือพระที่นั่งมาประทับไล่เลียงอยู่นั้นสัก ๑๐ มินิตกว่าก็ไม่ทราบ ไม่มีใครกราบบังคมทูล และกรมสมเด็จพระสุดารัตน์กับเจ้านายก็มาประชุมพร้อมอยู่ในเรือปานมารุต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จขึ้นไปประทับอยู่ในเรือปานมารุต ให้ช่วยกันแก้ไข ด้วยพระองค์ยังร้อนอ่อนอยู่ จนบ่าย ๒ โมงก็ไม่ฟื้นขึ้นได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเศร้าโศกเสียพระทัยยิ่งนัก แต่ทรงพระวิตกอยู่ด้วยเรือพระที่นั่งพระองค์เจ้าสว่างซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเสด็จไปในนั้นด้วย ออกเรือไฟก่อนเลยขึ้นไปเสียแล้ว กลัวจะไปเป็นเหตุตามทาง แล้วสมเด็จกรมพระซึ่งจะมาจัดการทางนี้ก็ล่วงหน้าไปเสียก่อนด้วย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นนเรศรจัดเรือไฟขึ้นไปตามให้เสด็จกลับลงมา กรมหมื่นนเรศรจัดให้จมื่นทิพเสนาปลัดวังซ้ายลงเรือราชสีห์ขึ้นไป แล้วภายหลังให้หลวงนายสิทธิ์ลงเรือกระมุทมาลาตามขึ้นไปทูลสมเด็จกรมพระให้เสด็จกลับลงมาด้วย แต่เรือกระมุทไปทันเรือราชสีห์ก็ลงเรือราชสีห์ไป เรือกระมุทกลับลงมา เรือราชสีห์ได้ไปแต่ ๕ โมงเช้า ประทับคอยสมเด็จกรมพระและสมเด็จพระเจ้าลูก

เธออยู่จนบ่าย ๔ โมงยังไม่เห็นเสด็จ ไม่ทรงไว้พระทัยกลัวเรือราชสีห์จะไปเป็นเหตุ จึงรับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรลงเรือพระที่นั่งโสภณขึ้นไปตามอีก ประทับคอยอยู่ย่ำค่ำ รับสั่งให้พระองค์สายจัดเรือพระที่นั่งเวสาตรีรับพระศพ และเชิญเสด็จเจ้านายที่ไปเรือเล็กขึ้นประทับบนเรือพระที่นั่งเวสาตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จประทับมาในเรือพระที่นั่งนั้นด้วย เชิญพระศพขึ้นจวนทุ่มไว้ที่ห้องสลูน

เวลายามเศษสมเด็จกรมพระเสด็จลงมาถึง ทรงปรึกษาด้วยจะจัดการเชิญพระศพตกลงแล้ว สมเด็จกรมพระท่านล่วงหน้ากลับลงไปกรุงเทพ ฯ ก่อน แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระนายไวยขึ้นไปตามเรือพระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าลูกเธออีก พอ ๔ ทุ่มจึงมาถึง

เวลา ๔ ทุ่มครึ่งเป็นเวลาน้ำขึ้น ออกเรือพระที่นั่งเวสาตรีล่องลงมากะเวลาจะให้ถึงตำหนักแพก่อนน้ำลงจะได้จอดง่าย แต่เรือเล็ก ๆ นั้นให้พระยาประภาอยู่กักไว้ ต่อน้ำลงจึงให้ปล่อยลงมาครั้นจะให้ลงมาพร้อมกันก็จะเป็นที่กีดเกะกะ ด้วยเป็นเวลาเดือนมืด เรือพระที่นั่งเวสาตรีต่อเดินสโลมาช้า ๆ ถึงตำหนักแพ ๘ ทุ่ม ประทับฉนวน

สมเด็จกรมหลวงและเจ้าพระยาสุรวงศ์มาเฝ้าในเรือพระที่นั่งรับฉลองพระเดชพระคุณในการพระเมรุทุกอย่าง ประทับอยู่จนเวลาย่ำรุ่งเครื่องก็ยังไม่พร้อม เจ้านายข้าราชการมาพร้อมกันที่

ตำหนักแพมาก

วันที่ ๔๒๑ วันอังคาร แรม ๙ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาย่ำรุ่งแล้ว สมเด็จกรมพระจัดเครื่องลงไปที่ตำหนักแพ สรงพระศพในห้องสฬุนเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลานั้นไม่ได้เสด็จมาประทับ โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าเทวัญเชิญพระสุคนธ์มาสรงพระศพ การสรงพระศพครั้งนี้ภูษามาลาเรียกมาให้พร้อมกันไม่ทัน มีน้อยตัว กรมหมื่นนเรศรกับพระองค์เจ้าเทวัญและพระองค์เจ้าสายต้องช่วยกันทรงเครื่องพระศพพร้อมด้วยภูษามาลา ๓ คน เชิญพระศพขึ้นจากเรือพระที่นั่งเวลาเช้า ๒ โมง ตั้งกระบวนแห่แต่ตำหนักแพไปเข้าประตูศรีสุนทร ไว้ที่หอธรรมสังเวช พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กับพระองค์เจ้าไชยันตมงคล ประคองพระโกศพระองค์เจ้าสุนันทา หม่อมเจ้ากรรเจียก กับหม่อมเจ้าเล็ก ในกรมหมื่นมเหศวร ประคองพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

ที่หอธรรมสังเวชนั้นตั้งแว่นฟ้า ๓ ชั้น ประกอบพระโกศพระศพพระองค์เจ้าสุนันทา ทรงพระลองทองน้อยประดับเฟื่องดอกไม้ฝา เอว เต็มที่ พระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระลองมณฑปเล็ก ประดับเฟื่องดอกไม้เต็มที่เหมือนกัน ตั้งเครื่องสูง

เครื่อง ๕ และชุมสายด้วย ข้างพานพระภูษาโยงตั้งเหมเข้าปีก แว่นด้วย

เมื่อแห่พระศพขึ้นมา แล้วเสด็จพระราชดำเนินตามขึ้นมา ประทับทอดพระเนตรประกอบพระโกศ รับสั่งให้พระยานรรัตน์ ไปยกพระแท่นประสูติของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่สิ้นพระชนม์มา ตั้ง ให้พระสวดพระอภิธรรมประกอบ เสร็จแล้วทรงสดับ ปกรณ์ทอดพระภูษาโยง ๒ องค์ประกับกัน ผ้าไตร ๖๐ ผ้าขาว พับ ๖๐ แล้วเสด็จขึ้นเวลาเช้า ๔ โมงเศษ

ไม่ได้เสด็จเข้าไปประทับในที่ ประทับในห้องเขียว ไม่ทรง สบาย เสียพระทัยมาก พระองค์สาย พระยานรรัตน์ หลวงราโช พระนายไวย นายเล่ห์อาวุธ เข้าไปประจำอยู่ในพระที่นั่ง

อนึ่งหอธรรมสังเวชนั้นชำรุดมาก รับสั่งให้สมเด็จกรมหลวง กับสมเด็จพระองค์น้อยเป็นผู้ซ่อม สมเด็จกรมหลวงทำข้างนอก สมเด็จพระองค์น้อยทำข้างใน กรมขุนเจริญเป็นผู้แต่ง สมเด็จ กรมหลวงให้ไปเอาฉากญี่ปุ่นของพระองค์เจ้าเทวัญมากั้นพระศพ

บ่ายเสด็จที่วัด พระองค์เจ้ามนุษยและสมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์กับพระราชาคณะรวมหมดด้วยกัน ๗ รูป มาเฝ้าเยี่ยม ในพระที่นั่ง วันนี้เป็นวันลงมือไว้ทุกข์ เจ้านายทรงดำ ข้า ราชการพันแขน

ย่ำค่ำแล้ว เสด็จออก หอธรรมสังเวช รับสั่งให้ พระยา

อนุรักษ์ทำอาสน์สงฆ์ให้เต็มครึ่งหนึ่ง ตั้งธรรมาสน์พระแท่นสวดบนนั้น จะได้เป็นที่สดับปกรณ์ พระองค์เจ้าเทวัญ ฯ กับพระยาราชประสิทธิ์นอนประจำหอธรรมสังเวช

รับหนังสือกงสุลอังกฤษถวายถามข่าวฉะบับ ๑

เสด็จเข้าที่ในห้องเขียว หมอและพวกข้าหลวงเดิมนอนประจำในพระที่นั่ง คือพระองค์สาย หลวงราโช พระยานรรัตน์ และพระนายไวย จ่ายง เล่ห์อาวุธ

วันที่ ๔๒๒๒ วันพุธ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๒ โมงเศษเสด็จออกจากหอธรรมสังเวชเลี้ยงพระที่สวดพระอภิธรรม ๘ รูป ๔ โมงเสด็จขึ้น โปรดให้พระองค์เจ้าประดิษฐาวรการ หล่อพระนาคปรกประจำวันพระองค์เจ้าสุนันทา พระห้ามสมุทรประจำวันสมเด็จพระเจ้าลูกเธอด้วยทองคำ กับหล่อพระฉลองพระองค์เท่าขนาดด้วยทั้ง ๒ พระองค์

กลางวันกรมหมื่นพิชิตเข้าอ่านหนังสือถวาย กรมหมื่นนเรศรเฝ้า พระองค์ทรงคิดพระโกศทรงพระอัฏฐิจะทำเหมือนพระโกศสมเด็จพระนางโสมนัส เอาพระธำมรงค์ประดับเป็นดอกไม้และประจำยาม หม่อมเจ้าประวิชเป็นผู้เขียน แล้วทูลด้วยการที่ทำพระเมรุซึ่งสมเด็จกรมพระท่านกะการต่าง ๆ แล้วกรมหมื่น

พิชิตทูลด้วยเรื่องความที่เกิดเหตุนี้ คือรับสั่งให้กรมหมื่นพิชิตไปทูลสมเด็จกรมพระ สมเด็จกรมหลวง สมเด็จพระองค์น้อย เล่าความที่เป็นอันตรายครั้งนี้แล้วแต่ท่านจะทรงพระเมตตา ด้วยการภายหน้ายังจะมีที่ไปมาก หาผู้ที่จะฝากชีวิตกับผู้ใดได้ไม่ จะขอฝากกับท่านทั้ง ๓ พระองค์ แล้วแต่ท่านจะเมตตา แล้วกรมพิชิตกลับมาทูลว่าท่านก็คิดอยู่เหมือนกัน จะได้สนองพระเดชพระคุณ อนึ่งวันนี้พระอินทรเทพจัดประดาน้ำไปดำของที่เรือล่มได้มาส่งหลายสิ่ง

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศน์ เป็นกัณฑ์ของหลวง เครื่องกัณฑ์สังเค็ดน้อย พระเทพโมฬีถวายเทศน์เป็นกัณฑ์ของเจ้าภาพ รับสั่งด้วยการทำพระเมรุกับสมเด็จกรมพระฯ ทูลด้วยรถชำรุดมากจะต้องซ่อมไปแต่เดี๋ยวนี้ทีเดียว โปรดเกล้าฯ ว่าจะให้กรมพิชิตเป็นผู้ทำ แล้วทรงขอบใจเจ้านายผู้ชายมาพร้อมกันในที่พระศพ และทรงบ่นเสียพระทัยที่เจ้านายผู้หญิงนั้นไม่พร้อมกัน เหมือนครั้งพระศพสมเด็จพระเทพ เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

อนึ่ง กลางวันวันนี้ พระราชทานทองสายรัดพระองค์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอไปหล่อพระ

อนึ่งรับหนังสือคนต่างประเทศถาม ข่าวพระศพ หลายฉะบับ โปรดเกล้าฯ ให้เอาไปปักที่เหมเข้าข้างพระภูษา โยงแว่นปักเหม

นั้นให้เอาแว่นส่องไฟไปเปลี่ยนตามกระแสพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้

ค่าทรงกะการเครื่องทำบุญและของแจกในการพระเมรุ และจะทำสกูลที่วังกรมหมื่นอุดม จะใช้เงินเป็นส่วนของพระองค์เจ้าสุนันทา

วันนี้จัดการซ่อมหอธรรมสังเวช

วันที่๔๒๒๓ วันพฤหัสบดี แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๓ โมงเสด็จออกหอธรรมสังเวชเลี้ยงพระเหมือนวานนี้ วันนี้มีสามหาบ ๖ หาบ เป็นส่วนของเจ้าภาพตามธรรมเนียมพระศพอย่างสูงที่เคยมีมาแต่ก่อน ๕ โมงเช้า เสด็จขึ้น

บ่ายโมง สมเด็จกรมหลวงกับสมเด็จพระองค์น้อย กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นภูธเรศ ไปพร้อมกันที่วังสมเด็จกรมพระชำระความเรื่องเรือล่ม ถามตั้งแต่กรมหมื่นอดิศร ตลอดไปจนคนเลวที่ไปในเรือประเทียบ (จึงได้ความว่า การที่เรือล่มนี้ถ้าช่วยกันทันทีหงายเรือขึ้นแล้ว พระองค์เจ้าและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เห็นจะไม่เป็นอันตราย ที่พระยามหามนตรีทำการช้าไปไม่สมควรกับเหตุ ด้วยเรือล่มแล้วไม่ให้คนโดดลงไปโดยเร็ว และเรียกคนช่วยกันให้พร้อมหงายเรือให้ทันท่วงที มัวแต่

เรียก เรือสำปั้นพายไปแล้ว ยังมิหนำคนชาวบ้านมาช่วยก็ห้ามเสีย ที่กราบทูลว่าลงไปดำได้ศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเองนั้น ในคำให้การบางคนก็ว่าลงน้ำ บางคนก็ว่าไม่ได้ลง แต่มีตัวคนที่ดำได้ให้การซัดหลายปาก การที่ทูลจะจริงหรือเท็จนั้นยังไม่ได้ความแน่ แต่เสียงคนพูดต่าง ๆ ความที่ชำระวันนี้จนค่ำยังไม่ได้เรียงเทียบสอบกัน) ชำระกันจนค่ำ

กลางวัน กรมหมื่นนเรศรเข้าไปเฝ้ากราบทูลด้วยพระนามพระองค์เจ้าสุนันทา สมเด็จกรมพระท่านจะทรงออกตราเกณฑ์ไม้ โปรดเกล้า ฯ ให้ใช้สมเด็จพระนางเจ้าอย่างสมเด็จพระนางโสมนัส แต่ให้ท่านทรงค้นดูร่างรับสั่งเดิมมีอย่างไร กรมหมื่นนเรศร์กลับไปทูลให้ท่านค้นแล้ว ได้ความมาทูลว่าสมเด็จพระนางเจ้าอย่างพระกระแส (จึงได้ตกลงร่างหมายเกณฑ์ไม้ มหาดไทยออกหมายก่อนว่า "การพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์")แล้วทรงคิดเครื่องทำพระโกศพระอัฏฐิสมเด็จพระนาง

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระธรรมวโรดมถวายเทศน์กรรมประเภทกัณฑ์หลวง พระอริยมุนีถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ จบแล้วรับสั่งถามสมเด็จกรมพระ สมเด็จกรมหลวงสมเด็จพระองค์น้อยเรื่องชำระความ ท่านทูลตามเรื่อง จึงกริ้วพระยามหามนตรีว่าแกล้งไม่ช่วยกันจริง ๆ และทูลปด และอะไร ๆ อื่น ๆ ไปมาก โปรดเกล้า ฯ ให้ถอนทหารให้พระยานร

รัตน์ว่า แต่ผีพายนั้นรับสั่งว่าพระพิเรนทร์นั้นทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมา ทรงเห็นว่ามีความสัตย์ซื่อสุจริตตลอดตั้งแต่เจ้าพระยายมราช ๆ เล่าก็เป็นข้าหลวงเดิมทูลกระหม่อม คงจะตั้งใจจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละออง ๆ เป็นที่วางพระราชหฤทัยได้ ประการหนึ่งเจ้าพระยายมราชก็เคยว่าผีพายมาแต่ก่อน ทรงมอบผีพายให้พระพิเรนทร์ว่า ให้ไปเรียกบัญชีส่งเสียกันแต่ในค่ำวันนี้ เรือไฟต่าง ๆ นั้นทรงมอบพระองค์สายให้ไปเรียกในค่ำวันนี้เหมือนกัน แล้วเสด็จขึ้นเกือบ ๕ ทุ่ม

โทรเลข ๒ ฉะบับๆ ๑ เรือบางกอกเข้ามา พระยาภาสมาด้วย ๒ เรือออกไป ๒ ลำ

วันที่ ๔๒๒๔ วันศุกร แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศกจุลศักราช ๑๒๔๒

เวลาเช้า ๓ โมง เสด็จออกเลี้ยงพระ เวลาเช้า ๕ โมง เสด็จขึ้น

วานนี้โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าสายจัดเรือไฟขึ้นไปเชิญพระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์ที่พระราชวังบางปอิน ลงมาถึงเช้าวันนี้ รับสั่งให้กรมขุนเจริญยกบุษบกพระพุทธรูปพระชนมพรรษามาตั้ง กรมเจริญยกบุษบกพระชันษาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้ามา แต่ฉัตร

ยอดนั้นลดเป็น ๕ ชั้น เย็บด้วยตาดทองแดง

บ่าย รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรไปทูลสมเด็จกรมพระว่าพระนามนั้นให้ใช้แต่สมเด็จพระนางเธอ (ด้วยกระแสพระราชดำริว่าสมเด็จพระนางเจ้านั้นไว้ใช้ให้แปลเป็นคำอังกฤษว่ากวีน) กับการทำบุญที่หอธรรมสังเวช ให้ยกเทศน์เวรมามีเสมอทุกวัน ถ้าวันยกให้มีสังเค็ดน้อย กับพระสวดพระอภิธรรมนั้นวันยกมีผ้าขาวสดับปกรณ์ ๑๖ พับ คงเป็น ๓ วันครั้งหนึ่ง กับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ๒ พระองค์ประทับอยู่ที่ตำหนักไม่สู้ทรงสบาย บรรทมไม่ใคร่หลับหวาดอยู่บ่อย ๆ ให้มีสวดมนต์และสมโภชที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ กลางวัน ๆ นี้รับสั่งไล่เลียงหลวงราโชด้วยเรื่องเรือล่ม หลวงนายสิทธิ์ (เที่ยง) ถวายอยู่งานพัดอยู่ สอดกราบทูลที่นั้นช่วยแก้พระยามหามนตรี ยกเอานายอินคนท้ายมาว่าเป็นคนขี้เมา กริ้วว่าเป็นคนสอดแนมเพราะมีสาเหตุลักพาข้าหลวงสมเด็จพระนางครั้งก่อน โปรดเกล้า ฯ ให้ไล่ออกไปแต่พระที่นั่งและถอดเสีย สั่งสัญญาบัตรตั้งนายจ่ายง (จู) เป็นหลวงนายสิทธิ์ นายเล่ห์อาวุธ (จัน) เป็นนายจ่ายงในวันนั้น

๒ ทุ่มเศษเสด็จออกหอธรรมสังเวช พระมหาเอม ๔ ประโยควัดพระเชตุพนถวายเทศน์มหาสมัยสูตรกัณฑ์หลวงจบ แล้วมีผ้าสะบงธูปเทียนสดับปกรณ์ของพระสัพพีองค์ละสิ่งเหมือนเทศน์เวรถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ ทรงกับสมเด็จกรมพระเรื่องการ

พระเมรุ เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้าด้วย กับเจ้าพระยาสุรวงศ์ทูลขอเบี้ยเลี้ยงหัดโขนนั้นโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาต ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

อนึ่งพระยาภาสกลับมาแต่สิงคโปร์เฝ้า รับสั่งให้ร่างหนังสือตอบฝรั่งที่ถามข่าวการพระศพ วันนี้พระราชทานรางวัลอ้ายเถอะข้าพระองค์เจ้าเทวัญซึ่งดำได้ทูลกระหม่อม ๑๐ ชั่ง หลวงราโชผู้ช่วยแก้ ข้าหลวงผู้ช่วยแก้และปฏิบัติคนละ....

สำเนาร่างหนังสือตอบถามข่าวการพระศพ

โทรเลขเรื่อมาตาแบนเข้ามา

เจ้าพระยาสุรวงศ์จดหมายถวายด้วยชำระบุตรหมู่ขึ้นฝึกหัดไว้รับราชการ ขอรับพระราชทานเบิกเบี้ยเลี้ยงตามเคย

พระนรินทร์ถวายสำเนาหนังสือกงสุลอังกฤษตอบเรื่องกะเหรี่ยงเมืองกาญจนบุรีซึ่งว่าด้วยจับคนและเขตต์แดน

พระยาพิพัฒน์ถวายอีกฉะบับ ๑ ความเดียวกัน

พระยาพิพัฒน์ถวายสำเนาหนังสือผู้ว่าการต่างประเทศเมืองฝรั่งเศสมีมายังกงสุล ว่าด้วยการเสด็จยุโรปเขามีความยินดี

พระยาพิพัฒน์ถวายสำเนาหนังสือมีไปยังกงสุลอังกฤษ เรื่องคนปลอมเป็นตองซูปล้นที่เมืองอินทร์

สำเนามิสเตอร์ปิลเครฟตอบฉะบับ ๑

มีพระราชหัตถ์พระราชทานไชยมงคลกรมหลวงวรศักดิ์ ทำ

การเฉลิมพระชันษาครบ ๖๘ พระราชทานเงินปีละ ๒ ตำลึง เงิน ๖ ชั่ง ๑๖ ตำลึง

วันที่ ๔๒๒๕ วันเสาร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๔ โมงเศษ เสด็จหอธรรมสังเวชเลี้ยงพระ เวลาเที่ยงแล้วเสด็จขึ้น อนึ่งของที่เรือล่มพวกดำทรายดำได้ พระยาพิพัฒน์นำมาส่งพระราชทานรางวัลตามมากตามน้อย

บ่ายทรงด้วยแว่นฟ้าตั้งพระศพ รับสั่งถามกรมหมื่นนเรศร กรมหมื่นนเรศรเขียนอย่างถวาย ชั้น ๑ ฐานเฉียง ชั้น ๒ ชั้นคู่ ชั้น ๓ แว่นฟ้า ชั้นต้น ชั้น ๔ แว่นฟ้า ชั้น ๒ ชั้น ๕ แว่นฟ้า ชั้นยอด แล้วมีบัวกลุ่มอีกชั้น ๑ โปรดเกล้า ฯ ว่าพระเมรุใหญ่สูงเสาถึง ๑๕ วา ถ้าตั้งชั้นแต่เท่านี้อากาศจะมากนักไม่งาม รับสั่งให้ไปทูลสมเด็จกรมพระเติมชั้นคู่ขึ้นอีกชั้น ๑

บ่าย ๓ โมง ที่พระตำหนักสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ มีสวดมนต์ ๕ รูป สวดจบแล้วเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัยไปเวียนเทียนสมโภชที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เสร็จแล้วเสด็จกลับขึ้นมารับน้ำพระมหาสังข์บนพระที่นั่ง

วันนี้เป็นวันสวดมนต์ทำบุญครบ ๗ วัน เวลาทุ่มเศษเสด็จ

ออกประทับอัฏฏวิจารณศาลา ทอดพระเนตรพระญวนทำกงเต๊ก พระยาโชฎึกเป็นผู้จัดของเครื่องกระดาษนั้นเป็น ๒ สำรับ พระยาโชฎึกบูชาสมเด็จพระนาง พระสวัสดิวามดิษฐ์บูชาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ประทับอยู่ครู่หนึ่งเสด็จหอธรรมสังเวช

มีสวดมนต์รายหลวง ๑๐ รูป รายเจ้าภาพ ๕ รูป รวม ๑๕ รูป พระธรรมยุติกาทั้งนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นำรายหลวง พระอริยมุนีนำรายเจ้าภาพ แล้วพระญวนเข้ามาสวดบูชา ๗ องค์ ๘ องค์ทั้งพระครู แต่พระครูนั้นชราไม่ได้สวด สวดมนต์จบแล้วทรงทอดผ้าไตร ย่าม รายหลวงสดับปกรณ์ แล้วพระนางเธอพระองค์เจ้าสว่างวัฒนาทรงทอดผ้าไตร ย่าม รายเจ้าภาพจึงสดับปกรณ์ ๆ เสร็จแล้ว ถวายอดิเรก ถวายพระพรลากลับ แล้วพระธรรมเจดีย์ถวายเทศน์กัณฑ์หลวง

พระอมรโมลีถวายเทศน์ กัณฑ์เจ้าภาพ เครื่องกัณฑ์ยกทั้ง ๒ กัณฑ์ เวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จขึ้นไปประทับโรงกงเต๊กหน่อยหนึ่ง

วันนี้โปรดเกล้า ๆ ให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระยานรรัตนราชมานิต พระมหาเทพ ไปตรวจทหารในสวนสราญรมย์ ตั้งแต่บ่ายโมงจน ๕ ทุ่มจึงแล้ว

รับหนังสือมิสเตอร์อาลบาสเตอ ว่าด้วยเรื่องทหาร

บัญชี ทหาร เดิม ของ พระยา มหามนตรี ถวาย ไว้ ก่อน เสด็จ

บางปอิน

บัญชีทหารหลวงสรภัณฑ์ยื่นพระยานรรัตน์ครั้งนี้

บัญชีรวมทหารที่ตรวจได้

บัญชีรวมยอดทหารตรวจสอบที่ผิดกัน

มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์บอกข่าวที่เกิดเหตุ

วันที่ ๔๒๒๖ วันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

เช้า ๓ โมงเสด็จออกเลี้ยงพระที่หอธรรมสังเวช ๕ รูป ฉันแล้วถวายของไทยทาน แล้วมีสดับปกรณ์รายร้อย พระบิณฑบาตเวรเงินสลึง ๑๐๐ สลึง เวลา ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น โปรดเกล้า ฯ ให้เจาะประตูหอธรรมสังเวชใหม่ ทางหอราชพิธีกรรมให้พระเดิน

กลางวันพระองค์สายพาหม่อมเจ้าจร หม่อมเจ้ายินดี หม่อมเจ้าปรีดาเฝ้า ทรงเรื่องทำรูปสัตว์ทองของแจก โปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าจรทำครอบทำรูปสัตว์ หม่อมเจ้ายินดีเป็นผู้หุ้มทองคำ หม่อมเจ้าปรีดานั้นให้ทำเรือแหวดสังเค็ด

อนึ่ง โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าเทวัญ ฯ สอบบัญชีทหารที่ไปตรวจ กับที่พระยามหามนตรียื่นขาดตรวจไม่มีตัวเป็นตัวจ้างคงมีตัวทหารแต่ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระมหาเทพไปหาตัวพระยา

มหามนตรีมา มีพระกะทู้ถามที่เก๋งวรสภาภิรมย์

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกประทับโรงกงเต๊กก่อน แล้วเสด็จไปหอธรรมสังเวช พระญวนไปสวดบูชาพระศพ แล้วสดับปกรณ์ผ้าขาว พระญวนชักทุกองค์ แล้วสวดมนต์พระ ๑๕ รูป เหมือนวานนี้ พระ..... รายหลวง

รายเจ้าภาพ สวดจบแล้วสดับปกรณ์ผ้าไตร ย่าม เหมือนวานนี้ แล้วพระโพธิวงศ์ถวายเทศน์ กัณฑ์หลวง ถวายเทศน์กัณฑ์เจ้าภาพ เครื่องกัณฑ์ยกทั้ง ๒ กัณฑ์ แล้วเสด็จไปประทับอัฒจันทร์ศาลา ทอดพระเนตรพระญวนสวดแล้ว เผาสิ่งของหน้าโรงกระษาปณ์ พระราชทานรางวัลพระญวนองค์ละ ๓ ตำลึง ๗ องค์ นอกนั้นองค์ละ ๒ ตำลึง เสด็จขึ้น ๕ ทุ่มเศษ

เวลา ๒ ยาม พระมหาเทพนำคำให้การพระยามหามนตรีแก้พระกะทู้เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย เรื่องเรือล่มสารภาพ เรื่องทหารนั้นว่าตรวจยังไม่ทั่วไม่สารภาพสนิท ค่ำวันนี้ยังมิได้ทรงสั่งพระกะทู้ โปรดเกล้า ฯ ให้ลงพระราชอาชญาจำไว้โรงช้าง

พระกะทู้ถามและคำแก้พระกะทู้พระยามหามนตรี
